ӘДІСТЕМЕ ЛЕМІ

Республикалық ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналы

№4(8) (2026 ж. Сәуір/Апрель 2026 г.)

ӘДІСТЕМЕ ӘЛЕМІ

ЖУРНАЛЫ

«ӘДІСТЕМЕ ӘЛЕМІ ЖУРНАЛЫ» республикалық ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналының №4(8) (2026 ж. Сәуір) шығарылымы.
Выпуск №4(8) (Апрель 2026 г.) республиканского информационного научно-методического журнала «ӘДІСТЕМЕ ӘЛЕМІ ЖУРНАЛЫ».

Басылымның кезеңділігі - айына 4 рет шығады

№ KZ44VPY00129896 есепке қоюы туралы
КУӘЛІК

Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігінің Ақпарат комитетінде берілген

Периодичность издания — 4 раза в месяц.

СВИДЕТЕЛЬСТВО
о постановке на учет № KZ44VPY00129896

Выдано Комитетом информации Министерства культуры и информации Республики Казахстан

ТАҚЫРЫПТЫҚ БАҒЫТЫ:
білім беру саласындағы оқу-әдістемелік, ғылыми-тәжірибелік, ақпараттық-сараптамалық, педагогикалық инновациялық тәжірибелерді тарату бойынша материалдар жариялау.

ТЕМАТИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ:
публикация материалов по распространению учебно-методического, научно-практического, информационно-аналитического, педагогического инновационного опыта в области образования.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ / РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
Бас редактор:/Главный редактор: Баянды Ерлан
Дүйсенбекова Б.Н. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Қарағанды медицина университеті
Дүзбаева Н.М. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Каскарбаева Б.Б. – педагог-шебер
Қасқабаева Ф.С. – педагог-шебер
Есенова Ш.Б. – педагог-зерттеуші
Иманбек Ә.О. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Алшынов А.Ә. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Корректор / корректор: Кәкіш Мерей Ертайқызы
Жауапты хатшы / ответственный секретарь: Есбергенов Айдын Ардақұлы

Материалдардың анықтығына авторлар жауапты болады.
Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.

Ответственность за достоверность материалов несут авторы. Редакция оставляет за собой право отклонять материалы

«ӘДІСТЕМЕ ӘЛЕМІ ЖУРНАЛЫ» ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналының авторларға арналған ережелерімен QR-кодты сканерлеу арқылы таныса аласыз.
С правилами для авторов информационного научно-методического журнала «ӘДІСТЕМЕ ӘЛЕМІ ЖУРНАЛЫ» вы можете ознакомиться, отсканировав QR-код.

Мазмұны / Содержание

Надирбеков Д.Т. Ерекше білімді қажет ететін балалардың танымдық іс-әрекетін қалыптастыру....4
Омар Е.О. Дене тәрбиесі сабақтарында қауіпсіздік ережелері. Адамның дене мәдениеті....6
Кеукеева А.С. Цифрлық дәуір жағдайында мектепке дейінгі білім беруде ойын технологиялары мен нейропедагогикалық тәсілдер арқылы баланың кешенді дамуын қамтамасыз ету....8
Тұрғамбаева Ж.Ә. Жасанды интеллект арқылы ағылшын тілін оқыту: мүмкіндіктері мен шектеулері....11
Зарубаева Л.Е. Бастауыш сыныптағы ерекше балаларға арналған ойын технологияларының маңызы....14
Сайділдаева Б.Б. “Мақалдар мен сандар”....17
Марданова Р.С. Хобби известных людей....19
Кабдолданова К.А., Бектемисова М.Т. Жас маманды қолдау: тәлімгерліктің тиімді жолдары....22
Сайлыбаева А.С. Төртбұрыштар мен үшбұрыштардың аудандары....24
Бахтияров А.Қ. Дене шынықтыру сабағында инновациялық технологияларды қолдану ...27
Ошакбаева К.Г. Музыка жетекшісінің жұмысында жасанды интеллект құралдарын қолдану мүмкіндіктері....29
Арайлы А.Б., Перизат А.О. The impact of social media on teenagers’ language....32
Кальжанова А.Е. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында жасанды интеллект мүмкіндіктерін тиімді қолдану....35
Юлдашбеков Д.Р. Юлдашбекова К.И. Ұйымдастырушы педагог пен тәлімгердің бірлескен жұмысы: оқушы тұлғасын қалыптастырудың тиімді жолдары....38
Омаркулов К.Б. Дене шынықтыру пәнінде ұлттық ойындардың оқушылардың денсаулығы мен рухани дамуына әсері....41
Базылбеков Б.С. Көркем еңбек сабағында ұлттық құндылықтар негізінде сәндік қолданбалы өнерді үйрету....44
Ыбырай Н.Е. Биология сабағында тәжірибелік жұмыстарды ұйымдастырудың тиімді тәсілдері....46
Өтегенова А.Ж. Жасанды интеллект құралдарын бастауыш сыныпта қолдану: мүмкіндіктері мен шектеулері....49
Сейдахметова Ж.Ч. "Кітапхана - руханияттың шамшырағы"....52
Айтжанова А.М. Баланың шығармашылық қабілетін дамытудағы тәрбиешінің әдістері .56
Ботабек Ж.С. Жәнібек пен Керей: қазақ хандығының құрылуындағы ерлік....59
Нурпеисова Е.Б. Қазақ әдебиеті сабақтарында креативті жазу дағдыларын дамыту....62
Рысбаева Ф.Н. 1 сынып оқушыларының жазу мәдениетін қалыптастырудағы көркем жазудың маңызы....65
Шомбалова Н.Ж. Бастауыш сынып оқушыларын оқытуда әртүрлі оқыту әдістерін қолдану тиімділігі....70
Габдуллина Г.Е. Тіл өнері – сөз құдіреті....72
Кдыргалиева А.Б. «Ғылым таппай мақтанба» өлеңіндегі типтік бейнелер....74
Молдагалиева С.К. Использование межпредметных связей для развития функциональной грамотности на уроках химии....77
Тлепова М.Н. Отан Жуан және жіңішке жұп дауыстылар....80
Эрмахан Б.Ғ. Ағылшын тілін үйренудегі Speaking дағдысын дамыту жолдары....84
Асилбеков П.Ш. «Аяқ киімнің табан қалдығына қарай шеге таңдап қағу»....86

Надирбеков Динмухамед Туребекулы
Директор
Түркістан облысының білім басқармасының №4 арнайы мектеп-интернаты" КММ
Түркістан облысы, Төлеби ауданы, Ленгір қаласы

ЕРЕКШЕ БІЛІМДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесінде ерекше білім беруді қажет ететін балаларға (ЕБҚ) сапалы білім мен тең мүмкіндік беру – басты міндеттердің бірі. Бұл санаттағы балалардың танымдық іс-әрекетін дамыту олардың әлеуметтік бейімделуіне, өз-өзіне сенімділігінің артуына және қоғамда өз орнын табуына ықпал етеді. Сондықтан мектеп басшылығы мен педагогтер үшін осы бағыттағы жүйелі жұмысты ұйымдастыру ерекше маңызға ие.

Танымдық іс-әрекет – баланың қоршаған ортаны қабылдауы, түсінуі, есте сақтауы, ойлауы және білімді қолдануы сияқты психикалық процестердің жиынтығы. ЕБҚ бар балаларда бұл процестердің дамуы әртүрлі деңгейде болуы мүмкін, сондықтан оларға жеке бағытталған педагогикалық қолдау қажет.

Негізгі бөлім

1. Ерекше білімді қажет ететін балалардың ерекшеліктері

ЕБҚ бар балалардың танымдық дамуы олардың психофизиологиялық жағдайына байланысты өзгешеленеді. Оларға: зейіннің тұрақсыздығы; есте сақтау қабілетінің әлсіздігі; ойлау операцияларының баяулығы; қабылдаудың шектеулілігі тән болуы мүмкін.

Бұл ерекшеліктер оқыту барысында арнайы әдістер мен тәсілдерді қолдануды талап етеді. Мектеп директоры ретінде білім беру үдерісін ұйымдастыруда инклюзивті ортаны қалыптастыруға ерекше көңіл бөлінуі тиіс.

2. Танымдық іс-әрекетті қалыптастырудың педагогикалық шарттары

ЕБҚ бар балалардың танымдық іс-әрекетін дамыту үшін келесі шарттар маңызды:

2.1. Жеке оқыту траекториясы

Әр балаға жеке білім беру бағытын анықтау оның қабілеті мен мүмкіндігіне сәйкес тапсырмалар беруге мүмкіндік береді.

2.2. Қолайлы психологиялық орта

Баланың өзін қауіпсіз әрі еркін сезінуі оның танымдық белсенділігін арттырады.

2.3. Көрнекілік пен практикалық әрекет

Көрнекі құралдар мен тәжірибелік жұмыстар ақпаратты жақсы қабылдауға көмектеседі.

2.4. Қайталау және бекіту

Жиі қайталау білімді ұзақ уақыт есте сақтауға мүмкіндік береді.

3. Оқыту әдістері мен технологиялары

ЕБҚ бар балалардың танымдық қабілеттерін дамытуда тиімді әдістер:

3.1. Ойын технологиясы

Ойын – баланың табиғи әрекеті. Ол арқылы балалар қызығушылықпен білім алады.

3.2. Дамыта оқыту әдісі

Бұл әдіс баланың ойлау қабілетін, логикалық байланыстарды анықтау дағдыларын дамытады.

3.3. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ)

Интерактивті тақта, арнайы бағдарламалар баланың зейінін арттырады.

3.4. Саралап оқыту

Баланың деңгейіне сәйкес тапсырмалар беру оның жетістікке жетуіне ықпал етеді.

4. Мұғалімнің рөлі

Мұғалім ЕБҚ бар балалармен жұмыс барысында:

- шыдамдылық танытуы;

• жеке тәсілді қолдануы;
• баланың жетістігін мадақтауы;
• ата-анамен тығыз байланыс орнатуы қажет.

Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі танымдық іс-әрекетті дамытуда шешуші рөл атқарады.

5. Мектеп директорының басқарушылық рөлі

Мектеп директоры:

• инклюзивті білім беру саясатын жүзеге асыру;
• педагогтердің біліктілігін арттыру;
• арнайы мамандармен (психолог, логопед) қамтамасыз ету;
• оқу ортасын жабдықтау жұмыстарын ұйымдастыруы тиіс.

Сонымен қатар директор білім беру сапасын бақылап, педагогтердің жұмысын үйлестіреді.

6. Ата-анамен жұмыс

Ата-ананың қолдауы – баланың табысты дамуының маңызды факторы. Сондықтан:

• кеңестер өткізу;
• тренингтер ұйымдастыру;
• бірлескен жұмыстар жүргізу қажет.

Ата-ана мен мектептің ынтымақтастығы баланың танымдық дамуын жеделдетеді.

Қорытынды

Ерекше білімді қажет ететін балалардың танымдық іс-әрекетін қалыптастыру – кешенді әрі жүйелі жұмысты талап ететін маңызды процесс. Бұл бағытта мұғалім, мектеп басшылығы және ата-ана бірлесе әрекет еткен жағдайда ғана жоғары нәтижеге қол жеткізуге болады.

Инклюзивті білім беру – тек білім беру жүйесінің талабы ғана емес, ол қоғамның адамгершілік деңгейінің көрсеткіші. Сондықтан әрбір балаға сапалы білім беру – біздің ортақ міндетіміз.

7. Нәтижені бағалау және мониторинг

ЕБҚ бар балалардың танымдық іс-әрекетін қалыптастыруда жүйелі мониторинг жүргізу – жұмыстың тиімділігін арттырудың маңызды құралы. Бағалау тек қорытынды нәтижеге емес, оқу үдерісіндегі ілгерілеуге бағытталуы тиіс.

7.1. Диагностикалық тәсілдер

• бақылау және күнделікті педагогикалық талдау;
• психологиялық-педагогикалық тесттер;
• портфолио жинақтау;
• қалыптастырушы бағалау әдістері.

7.2. Жеке жетістіктер картасы

Әр оқушы үшін жеке даму картасын жүргізу оның танымдық өсу динамикасын анықтауға мүмкіндік береді. Бұл картада зейін, есте сақтау, ойлау, сөйлеу дағдыларының өзгерісі белгіленеді.

7.3. Кері байланыс жүйесі

Мұғалім, ата-ана және мамандар арасында тұрақты кері байланыс орнату баланың дамуындағы қиындықтарды дер кезінде анықтап, түзету жұмыстарын жүргізуге жағдай жасайды.

7.4. Нәтижелерді талдау

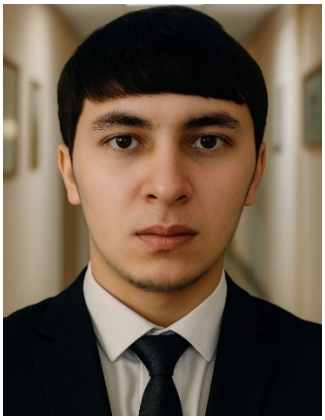
Жиналған мәліметтер негізінде мектеп әкімшілігі оқу-тәрбие үдерісіне өзгерістер енгізіп, педагогтердің жұмысын жетілдіру бағыттарын анықтайды.

Осылайша, жүйелі мониторинг танымдық іс-әрекетті қалыптастырудың сапасын арттырып, әр баланың әлеуетін толық ашуға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының білім беру туралы заңы.
2. Инклюзивті білім беру бойынша әдістемелік нұсқаулықтар.
3. Заманауи білім беру технологиялары бойынша зерттеулер.

Омар Еркебұлан Омаруұлы
Арнайы пәндер оқытушысы
Дарын колледжі
Түркістан облысы, Түркістан қаласы

ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ САБАҚТАРЫНДА ҚАУІПСІЗДІК ЕРЕЖЕЛЕРІ. АДАМНЫҢ ДЕНЕ МӘДЕНИЕТІ

Кіріспе

Дене тәрбиесі – адамның денсаулығын нығайтуға, дене қабілеттерін дамытуға және салауатты өмір салтын қалыптастыруға бағытталған маңызды пән. Ол оқушылардың тек физикалық дамуын ғана емес, сонымен қатар тәртіпті, жауапкершілікті және ұжымда жұмыс істеу қабілетін де қалыптастырады.

Дегенмен, дене тәрбиесі сабақтарында түрлі жаттығулар мен спорттық әрекеттер орындалатындықтан, қауіпсіздік ережелерін сақтау – басты талаптардың бірі болып табылады. Қауіпсіздік ережелері сақталмаса, жарақат алу немесе денсаулыққа зиян келу қаупі артады.

Негізгі бөлім

1. Дене тәрбиесі сабақтарындағы қауіпсіздік ережелері

Дене тәрбиесі сабағында қауіпсіздікті сақтау – мұғалім мен оқушының ортақ міндеті. Негізгі ережелер бірнеше бағытқа бөлінеді:

1.1 Сабаққа дейінгі қауіпсіздік

- Оқушының денсаулық жағдайын тексеру, ауырған жағдайда сабақтан босату;
- Спорттық киім мен аяқ киімнің ыңғайлы және қауіпсіз болуы;
- Спорт залын немесе алаңды алдын ала тексеру (тайғақ жерлер, бөгде заттар болмауы);
- Жаттығу құралдарының дұрыс орналасуын қадағалау.

1.2 Сабақ кезіндегі қауіпсіздік

- Мұғалімнің нұсқауын қатаң орындау;
- Жаттығуды өз мүмкіндігінен артық орындамау;
- Бір-біріне кедергі жасамау, итерісу немесе дөрекі әрекеттерге жол бермеу;
- Спорттық құралдарды дұрыс пайдалану (доп, гимнастикалық жабдықтар);
- Жүгіру, секіру кезінде арақашықтық сақтау.

1.3 Жарақаттану кезіндегі әрекеттер

- Кез келген жарақат немесе ауырсынуды дереу мұғалімге хабарлау;
- Алғашқы медициналық көмек көрсету ережелерін білу;
- Жарақат алған оқушыны жалғыз қалдырмау.

1.4 Сабақтан кейінгі қауіпсіздік

- Спорт құралдарын орнына қою;
- Жаттығудан кейін тыныс алу және босаңсу жаттығуларын жасау;
- Киім ауыстырып, жеке гигиенаны сақтау.

2. Адамның дене мәдениеті

2.1 Дене мәдениеті ұғымы

Дене мәдениеті – адамның физикалық дамуын жетілдіруге, денсаулығын сақтауға және салауатты өмір салтын ұстануға бағытталған жалпы мәдениеттің бір бөлігі. Ол тек спортпен шектелмей, адамның өмір салтының маңызды құрамына кіреді.

2.2 Дене мәдениетінің негізгі құрамдас бөліктері

1. Физикалық даму

- Күш, төзімділік, жылдамдық, икемділік сияқты қасиеттерді дамыту.

2. Салауатты өмір салты

- Дұрыс тамақтану;
- Уақытылы ұйқы;
- Зиянды әдеттерден аулақ болу;
- Белсенді қозғалыс.

3. Психологиялық денсаулық

- Спорт адамның көңіл-күйін жақсартады;
- Стрессті азайтады;
- Өзіне деген сенімді арттырады.

4. Әлеуметтік мәдениет

- Командамен жұмыс істеу;
- Тәртіп сақтау;
- Жауапкершілік пен сыйластықты дамыту.

2.3 Дене мәдениетінің маңызы

Дене мәдениеті адамның жалпы дамуына үлкен әсер етеді. Ол:

- Денсаулықты нығайтады;
- Өмір сапасын арттырады;
- Еңбекке қабілеттілікті күшейтеді;
- Аурулардың алдын алады.

3. Дене тәрбиесі мен дене мәдениетінің байланысы

Дене тәрбиесі – дене мәдениетін қалыптастырудың негізгі құралы. Сабақ барысында оқушылар тек жаттығу орындап қана қоймай, қауіпсіздік ережелерін, тәртіпті және салауатты өмір салтын үйренеді.

Яғни, дене тәрбиесі – теория мен тәжірибені біріктіретін пән, ал дене мәдениеті – оның өмірлік нәтижесі.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, дене тәрбиесі сабақтарында қауіпсіздік ережелерін сақтау – оқушылардың денсаулығын қорғаудың басты шарты. Ал дене мәдениеті – адамның физикалық және рухани дамуының маңызды негізі.

Дене мәдениетін қалыптастыру арқылы адам салауатты өмір салтын ұстанып, өз денсаулығын сақтай алады. Сондықтан әрбір адам дене тәрбиесіне жауапкершілікпен қарап, қауіпсіздік ережелерін қатаң сақтауы қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Дене тәрбиесі бағдарламасы
2. Педагогика және дене тәрбиесі негіздері
3. Спорттық қауіпсіздік ережелері (оқу құралы)
4. Салауатты өмір салты негіздері
5. Дене тәрбиесі әдістемесі

Кеукеева Айжан Самаковна
Тәрбиеші, педагог-модератор
«Ақниет» бөбекжай-бақшасы
Жамбыл облысы, Талас ауданы, Тамды ауылы

ЦИФРЛЫҚ ДӘУІР ЖАҒДАЙЫНДА МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУДЕ ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ МЕН НЕЙРОПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТӘСІЛДЕР АРҚЫЛЫ БАЛАНЫҢ КЕШЕНДІ ДАМУЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ

Аннотация: мақалада мектепке дейінгі білім беру жағдайында балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың заманауи педагогикалық, нейропсихологиялық және интегративті тәсілдері қарастырылады. STEAM-білім беру элементтерін енгізу, экологиялық тәрбие арқылы тұлғалық құндылықтарды қалыптастыру, инклюзивті білім беру жағдайында шығармашылық белсенділікті қолдау және цифрлық-гибридті оқыту ортасын пайдалану мүмкіндіктері ғылыми тұрғыда талданады. Сонымен қатар эмоционалдық интеллектіні дамыту, нейроэмоционалдық қолдау технологиялары және дамытушы орта дизайнының әсері қарастырылады. Баланың шығармашылық дамуы кешенді экожүйе ретінде түсіндіріліп, оның когнитивтік, әлеуметтік және эмоциялық дамуына ықпалы негізделеді.

Кілт сөздер: мектепке дейінгі білім беру, шығармашылық қабілет, STEAM-білім беру, инклюзивті орта, экологиялық тәрбие, нейропедагогика, эмоционалдық интеллект, цифрлық технологиялар, дамытушы орта, ойын технологиялары.

Қазіргі заманғы мектепке дейінгі білім беру жүйесі түбегейлі трансформация кезеңін бастан өткеріп отыр, себебі қоғамның цифрлануы, ақпараттық ағындардың көбеюі және жас ұрпақтың когнитивтік ерекшеліктерінің өзгеруі тәрбиеші қызметінің мазмұнын қайта қарауды талап етеді. Бүгінгі бала тек дәстүрлі педагогикалық ортада емес, мультимедиялық, интерактивті және цифрлық кеңістікте дамып келеді, сондықтан оның қабылдау, ойлау және әрекет ету механизмдері де өзгерген. Осы жағдай тәрбиешіден тек әдіскер болуды емес, сонымен қатар баланың нейропсихологиялық ерекшеліктерін түсінетін, цифрлық құралдарды тиімді қолдана алатын және дамытушы ортаны ғылыми негізде ұйымдастыра алатын кәсіби маман болуды талап етеді.

Мектепке дейінгі жастағы баланың дамуы ең алдымен ойын әрекеті арқылы жүзеге асатыны белгілі, алайда қазіргі педагогикада ойын тек еркін әрекет ретінде емес, мақсатты түрде ұйымдастырылатын дамытушы технология ретінде қарастырылады. Ойын технологиялары баланың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, оның әлеуметтік, эмоционалдық және когнитивтік қабілеттерін кешенді түрде дамытады. Сюжеттік-рөлдік ойындар барысында бала нақты өмірлік жағдайларды модельдеп, оларды қайта құрастырады, бұл оның қиялын, логикалық ойлауын және коммуникативтік дағдыларын дамытады. Сонымен қатар ойын процесінде бала шешім қабылдау, келіссөз жүргізу және өзін-өзі реттеу сияқты маңызды өмірлік дағдыларды меңгереді.

Заманауи педагогикада ерекше орын алатын бағыттардың бірі – нейропедагогикалық тәсілдер. Бұл тәсіл баланың ми дамуының заңдылықтарын ескере отырып, оқыту мен тәрбиелеуді ұйымдастыруды көздейді. Мектепке дейінгі кезеңде ми құрылымдарының

пластикалығы өте жоғары болғандықтан, әртүрлі сенсорлық тәжірибелер, қозғалыс белсенділігі және эмоциялық әсерлер нейрондық байланыстардың қарқынды қалыптасуына ықпал етеді. Сондықтан тәрбиеші баланың көру, есту, тактильдік және кинестетикалық арналарын бір уақытта белсенді ететін интегративті тапсырмалар ұсынуы қажет. Бұл баланың ақпаратты терең әрі ұзақ мерзімді есте сақтауына мүмкіндік береді.

Қазіргі білім беру үрдісінде цифрлық технологияларды енгізу мектепке дейінгі ұйымдардың даму бағытын айқындайтын маңызды факторлардың бірі болып отыр. Интерактивті тақталар, білім беру қосымшалары, мультимедиялық ертегілер және цифрлық ойындар баланың визуалды және кеңістіктік ойлауын дамытуға ықпал етеді. Алайда цифрлық құралдарды қолдану баланың табиғи әрекетін алмастырмай, оны толықтырушы құрал ретінде қарастырылуы тиіс. Себебі нақты заттармен жұмыс жасау, құммен ойнау, сурет салу және қол еңбегі баланың сенсорлық дамуын қамтамасыз етеді, ал цифрлық орта бұл тәжірибені кеңейтеді.

Баланың сөйлеу және коммуникативтік дағдыларын дамыту қазіргі мектепке дейінгі педагогиканың маңызды міндеттерінің бірі болып қала береді. Бұл тұрғыда тәрбиеші баланың тілдік белсенділігін арттыратын ашық сұрақтар, әңгімелеу, ертегі құрастыру және пікір айту жағдайларын жүйелі түрде ұйымдастыруы қажет. Баланың сөйлеуі тек грамматикалық дұрыс болуымен шектелмей, оның ойлау құрылымын, логикалық байланысын және эмоциялық мазмұнын қамтуы тиіс. Сондықтан тіл дамыту жұмысы шығармашылық әрекеттермен тығыз байланысты жүргізілуі тиімді.

Эмоционалдық интеллектіні дамыту мектепке дейінгі жастағы балалар үшін ерекше маңызға ие, себебі бала өз эмоцияларын танып, түсініп және реттей алған жағдайда оның әлеуметтік бейімделуі жеңілдейді. Тәрбиеші эмоцияларды тануға бағытталған ойындар, сурет салу арқылы эмоцияны бейнелеу, ертегі кейіпкерлерінің сезімдерін талдау сияқты әдістерді қолдана отырып, баланың ішкі әлемін дамытуға ықпал етеді. Бұл процесс баланың психологиялық тұрақтылығын қалыптастырып, агрессия мен мазасыздық деңгейін төмендетеді.

Мектепке дейінгі білім беруде ата-анамен серіктестік қазіргі педагогиканың маңызды стратегиялық бағыты ретінде қарастырылады. Отбасылық орта баланың алғашқы әлеуметтік тәжірибесін қалыптастыратын негізгі фактор болғандықтан, тәрбиеші ата-ананы білім беру процесіне белсенді қатыстыруы тиіс. Бірлескен шығармашылық жобалар, үй тапсырмасына ұқсас ойындық әрекеттер және отбасылық іс-шаралар баланың дамуын күшейтеді және білім беру кеңістігінің тұтастығын қамтамасыз етеді.

Қазіргі мектепке дейінгі білім беру кеңістігінде маңызды үрдістердің бірі – STEAM-білім беру элементтерін ерте жастан енгізу. STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) интеграциясы баланың табиғи зерттеушілік мінез-құлқын қолдап, оның логикалық және шығармашылық ойлауын қатар дамытады. Мысалы, қарапайым тәжірибелер арқылы (судың буланууы, жарық пен көлеңке, магнит қасиеттері) бала ғылыми құбылыстарды ойын арқылы түсінеді. Бұл әдіс баланың сұрақ қою, болжам жасау және тәжірибе арқылы тексеру дағдыларын қалыптастырады, яғни ғылыми ойлаудың алғашқы негіздерін салады.

Мектепке дейінгі кезеңде ерекше маңызға ие бағыттардың бірі – экологиялық тәрбие және тұрақты даму құндылықтарын қалыптастыру. Қазіргі бала табиғатпен тікелей қарым-қатынасты аз сезінетін жағдайда өсіп жатқандықтан, экологиялық сананы ерте жастан қалыптастыру өзекті болып отыр. Балалармен бірге өсімдік отырғызу, табиғатты бақылау, қалдықтарды сұрыптау сияқты қарапайым әрекеттер олардың жауапкершілік сезімін

дамытады. Сонымен қатар табиғи материалдармен жұмыс істеу (жапырақ, тас, құм, су) сенсорлық тәжірибені байытып, шығармашылық әрекетті табиғи ортамен байланыстырады.

Қазіргі педагогикада маңызды орын алатын тағы бір бағыт – инклюзивті білім беру жағдайында шығармашылық дамытуды қамтамасыз ету. Әртүрлі даму ерекшеліктері бар балалар бір ортада білім ала отырып, өз мүмкіндіктеріне сәйкес шығармашылық әрекетке қатысуы тиіс. Бұл үшін тапсырмаларды деңгейлеу, визуалды қолдау құралдарын пайдалану, альтернативті коммуникация әдістерін қолдану маңызды. Инклюзивті орта баланың өзін қабылданған сезінуіне ықпал етіп, оның шығармашылық белсенділігін арттырады, себебі эмоционалдық қауіпсіздік шығармашылық дамудың негізгі шарты болып табылады.

Цифрлық дәуірде мектепке дейінгі білім беру процесінде гибридті педагогикалық орта қалыптасып келеді, яғни дәстүрлі және цифрлық әдістердің үйлесімі. Бұл модельде бала нақты заттармен әрекет ете отырып, сонымен қатар интерактивті цифрлық ресурстарды қолданады. Мысалы, ертегіні тек тыңдап қана қоймай, оны интерактивті анимация арқылы көру немесе өз нұсқасын цифрлық қосымшада құрастыру баланың қиялын екі деңгейде дамытады. Дегенмен педагогикалық тепе-теңдік сақтау маңызды: экран уақыты шектеліп, нақты тәжірибемен ұштасуы қажет.

Шығармашылық дамытудың тағы бір заманауи бағыты – нейроэмоционалдық қолдау технологиялары. Баланың эмоциялық жағдайы оның танымдық белсенділігіне тікелей әсер етеді. Сондықтан тыныштандыру жаттығулары, тыныс алу техникасы, релаксациялық музыка және сенсорлық бұрыштар (soft space) баланың эмоционалдық тұрақтылығын қамтамасыз етеді. Эмоционалдық қауіпсіз ортада бала еркін ойлап, жаңа идеяларды батыл ұсынады, бұл шығармашылықтың негізгі шарты болып табылады. Сонымен қатар қазіргі зерттеулер баланың шығармашылық дамуына микроорта дизайнының әсерін ерекше атап өтеді. Яғни топ бөлмесінің ұйымдастырылуы, түстер гаммасы, материалдардың қолжетімділігі және қозғалыс кеңістігі баланың ойлау белсенділігіне әсер етеді. Ашық, өзгермелі және көпфункционалды орта балаға еркін әрекет етуге мүмкіндік береді, бұл оның дербес шешім қабылдау және эксперимент жасау қабілетін күшейтеді.

Осылайша, қазіргі мектепке дейінгі білім беру жүйесі ойын технологиялары, нейропедагогикалық тәсілдер және цифрлық құралдардың интеграциясы негізінде дамып келеді. Бұл тәсілдер баланың шығармашылық, когнитивтік, эмоционалдық және әлеуметтік дамуын біртұтас процесс ретінде қарастырады. Тәрбиеші осы процестің негізгі ұйымдастырушысы ретінде баланың табиғи дамуын қолдайтын, оның қызығушылығын оятатын және шығармашылық әлеуетін ашатын дамытушы ортаны құруы тиіс. Мұндай кешенді көзқарас болашақта бәсекеге қабілетті, креативті және әлеуметтік бейімделген тұлға қалыптастырудың берік негізі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. – М.: Просвещение, 2021. – 256 с.
2. Эльконин Д. Б. Психология игры. – М.: Академия, 2020. – 384 с.
3. Мухина В. С. Возрастная психология. – М.: Академия, 2020. – 512 с.
4. Петровский А. В. Общая психология. – М.: Юрайт, 2021. – 480 с.
5. Комарова Т. С. Изобразительная деятельность детей дошкольного возраста. – М.: Мозаика-Синтез, 2021. – 192 с.

Тұрғамбаева Жанбота Әміржанқызы
Ағылшын тілі пәні мұғалімі
«№66 мектеп-лицейі» КММ
Қарағанды облысы, Қарағанды қаласы

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ АРҚЫЛЫ АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУ: МҮМКІНДІКТЕРІ МЕН ШЕКТЕУЛЕРІ

Аннотация: мақалада жасанды интеллект технологияларын ағылшын тілін оқыту процесінде қолданудың теориялық және практикалық аспектілері қарастырылады. AI негізіндегі оқыту жүйелерінің дербестендірілген білім беру, жедел кері байланыс, тілдік орта қалыптастыру және оқу аналитикасын жүзеге асыру мүмкіндіктері талданады. Сонымен қатар жасанды интеллекттің когнитивтік, лингводидактикалық және психолингвистикалық әсері сипатталып, оның шектеулері ретінде цифрлық тәуелділік, мәдени-эмоциялық контексті толық қамти алмауы және деректер қауіпсіздігі мәселелері көрсетіледі. Мақалада мұғалімнің рөлі жаңа цифрлық білім беру экожүйесінде фасилитатор және оқу процесін басқарушы ретінде қайта қарастырылады.

Кілт сөздер: жасанды интеллект, ағылшын тілін оқыту, дербестендірілген оқыту, NLP технологиялары, когнитивтік лингвистика, тілдік құзыреттілік, цифрлық педагогика, оқу аналитикасы, адаптивті оқыту, коммуникативтік дағдылар.

Қазіргі білім беру жүйесінде цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы ағылшын тілін оқыту әдістемесін түбегейлі өзгертуде. Жасанды интеллект (ЖИ) тек қосымша құрал емес, ол оқу процесін ұйымдастырудың жаңа парадигмасын қалыптастыратын интеллектуалды орта ретінде қарастырылады. Бұл технология оқушының тілдік дамуын жеделдетіп, оқу мазмұнын дараландыруға, коммуникативтік орта құруға және тілдік материалды терең меңгертуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар ЖИ оқыту процесін деректерге негізделген басқару жүйесіне айналдырып, мұғалімнің педагогикалық шешім қабылдау сапасын арттырады.

Жасанды интеллекттің ең маңызды мүмкіндіктерінің бірі – дербестендірілген оқыту жүйесін жүзеге асыруы. AI алгоритмдері оқушының бастапқы білім деңгейін, сөздік қорын, грамматикалық қателерін және оқу қарқынын талдай отырып, әрбір білім алушыға жеке оқу траекториясын құрастырады. Бұл жағдайда әлсіз оқушыларға базалық деңгейдегі тапсырмалар ұсынылса, ал жоғары деңгейлі оқушыларға күрделі мәтіндік және аналитикалық тапсырмалар беріледі. Мұндай тәсіл әр оқушының жеке мүмкіндігін ескеріп, олардың оқу мотивациясын арттырады және тілдік прогресті тұрақты етеді.

ЖИ технологиялары тілдік орта тапшылығын жоюда ерекше рөл атқарады, себебі көптеген елдерде ағылшын тілін үйрену үшін табиғи орта жоқ. Виртуалды ассистенттер, чат-боттар және сөйлеу тану жүйелері оқушыларға шынайы коммуникацияға жақын ортада

тәжірибе жасауға мүмкіндік береді. Оқушы AI жүйесімен диалог жүргізу арқылы сөйлеу дағдысын дамытады, қателерін түзетеді және дұрыс интонация мен лексиканы меңгереді. Бұл процесс сөйлеу автоматизациясын қалыптастыруға және тілдік тосқауылдарды азайтуға ықпал етеді.

Жасанды интеллекттің тағы бір маңызды артықшылығы – жедел және үздіксіз кері байланыс беру мүмкіндігі. Дәстүрлі оқыту жүйесінде мұғалімнің бағалауы уақытты талап етсе, AI платформалары оқушының жазбаша және ауызша жұмыстарын бірден талдап, нақты қателерді көрсетеді. Бұл тек грамматикалық түзету ғана емес, сонымен қатар стиль, сөз таңдау, логикалық құрылым бойынша да ұсыныстар беруді қамтиды. Мұндай жүйе оқушының өзін-өзі бақылау және өзін-өзі түзету қабілетін дамытады, бұл тілдік дағдыны ішкілендіру процесін жылдамдатады.

Алайда жасанды интеллекттің білім беру процесінде қолданылуы белгілі бір шектеулермен қатар жүреді. Ең алдымен, технологияға шамадан тыс тәуелділік оқушылардың нақты коммуникативтік тәжірибесін шектеуі мүмкін. Виртуалды ортада еркін сөйлей алатын оқушы шынайы әлеуметтік жағдайда тілдік қысымға тап болуы ықтимал. Сонымен қатар AI жүйелері эмоциялық реңктерді, мәдени контексті және прагматикалық мағыналарды толық деңгейде түсіндіре алмайды, бұл тілдің терең семантикалық қабаттарын меңгеруде қиындық тудыруы мүмкін.

Тағы бір маңызды мәселе – цифрлық теңсіздік және қолжетімділік проблемасы. Барлық оқушылардың бірдей деңгейде интернетке, құрылғыларға немесе AI платформаларына қол жеткізе алмауы білім сапасындағы айырмашылықты күшейтуі мүмкін. Бұл жағдайда мұғалімнің рөлі әлсіремей, керісінше күшейеді, себебі ол технология мен педагогикалық әдістерді үйлестіретін негізгі тұлғаға айналады. Мұғалім AI құралдарын тиімді таңдап, оларды оқу мақсатына бейімдеуі тиіс.

ЖИ қолданудағы маңызды аспектілердің бірі – деректер қауіпсіздігі және этикалық жауапкершілік. AI жүйелері оқушылардың оқу деректерін жинайтындықтан, бұл ақпараттың құпиялылығы мен қорғалуын қамтамасыз ету қажет. Сонымен қатар оқушылардың психологиялық жағдайына әсер ету ықтималдығы бар цифрлық бақылау жүйелері педагогикалық этика шеңберінде қолданылуы тиіс. Бұл білім беру процесінде адамгершілік қағидаттардың сақталуын талап етеді.

Жасанды интеллектті тиімді қолдану мұғалімнің кәсіби құзыреттілігіне тікелей байланысты. Мұғалім тек технологияны пайдаланушы емес, оны педагогикалық мақсатқа бағыттаушы, оқу мазмұнын цифрлық ортаға бейімдеуші және оқушының тілдік дамуын бақылаушы маман болуы қажет. Бұл жаңа рөл мұғалімнен цифрлық сауаттылықты, аналитикалық ойлауды және инновациялық әдістерді меңгеруді талап етеді.

Жасанды интеллект арқылы ағылшын тілін оқыту қазіргі кезеңде тек цифрлық құралдарды қолдану деңгейінен шығып, күрделі когнитивтік және лингводидактикалық жүйеге айналып отыр. Бұл жүйеде оқушы тек тіл үйренуші емес, сонымен қатар деректермен жұмыс істейтін, тілдік модельдерді талдайтын және коммуникациялық стратегияларды саналы түрде құратын белсенді субъект ретінде қарастырылады. Осы тұрғыда AI технологиялары тілдік білімді механикалық меңгеруден гөрі, оны когнитивтік өңдеу, интерпретация және қолдану деңгейіне көтереді.

ЖИ-дың тіл үйренуге әсерін түсіндіруде когнитивтік лингвистика маңызды теориялық негіз болып табылады. Ағылшын тілін меңгеру барысында оқушының миы лексикалық бірліктерді тек жаттамайды, оларды семантикалық желі түрінде ұйымдастырады. AI жүйелері осы процесті қолдай отырып, сөздер мен грамматикалық құрылымдарды контекстке негізделген түрде ұсынады. Мысалы, бір сөздің бірнеше мағынасы әртүрлі ситуацияларда көрсетіледі, бұл полисемияны түсінуді жеңілдетеді және терең семантикалық қабылдауды қалыптастырады.

ЖИ технологияларының маңызды бағыты – Natural Language Processing (NLP), яғни табиғи тілді өңдеу жүйелері. Бұл технологиялар оқушының сөйлеуін автоматты түрде талдап,

фонетикалық, грамматикалық және синтаксистік қателерді анықтайды. Сонымен қатар NLP алгоритмдері оқушының сөйлем құрылымын бағалап, оның академиялық немесе күнделікті сөйлеу стиліне қаншалықты сәйкес келетінін анықтай алады. Бұл мұғалімге оқушының тілдік даму картасын құруға мүмкіндік береді.

Оқыту процесінде AI-дың деректерге негізделген аналитикасы (learning analytics) ерекше рөл атқарады. Жүйе оқушының оқу белсенділігін, тапсырма орындау уақытын, қателер динамикасын және прогресс деңгейін үздіксіз тіркейді. Осы деректер негізінде алгоритмдер болашақтағы оқу нәтижесін болжай алады. Мұндай болжамды модельдер мұғалімге алдын ала араласу стратегияларын жоспарлауға көмектеседі, бұл әсіресе әлсіз оқушылармен жұмыста өте тиімді.

Ағылшын тілін оқытуда ЖИ-дың тағы бір маңызды бағыты – адаптивті оқыту платформалары (adaptive learning systems). Бұл платформалар әр оқушының когнитивтік стиліне бейімделіп, тапсырмалардың күрделілік деңгейін автоматты түрде реттейді. Мысалы, визуалды қабылдауы басым оқушыларға графикалық материалдар ұсынылса, аналитикалық ойлауы жоғары оқушыларға мәтіндік талдау тапсырмалары беріледі. Бұл тәсіл оқыту процесін барынша дараландырады және нейродидактикалық принциптерге негізделеді.

ЖИ-дың тілдік оқытудағы тағы бір маңызды аспектісі – симуляциялық коммуникациялық орта құру. Виртуалды ассистенттермен диалог жүргізу оқушылардың шынайы тілдік жағдайларға жақын тәжірибе алуына мүмкіндік береді. Бұл жерде маңыздысы – тек дұрыс жауап беру емес, сонымен қатар прагматикалық контексті түсіну, сөйлеу стратегиясын таңдау және коммуникативтік мақсатқа жету. Мұндай тәжірибе тілдік интуицияны қалыптастырады. Сонымен қатар AI технологиялары арқылы қателерге негізделген оқыту (error-based learning) әдісі де дамып келеді. Бұл әдісте оқушының қателері тек түзету үшін емес, оқу материалы ретінде қарастырылады. Жүйе жиі кездесетін қателерді топтастырып, олар бойынша жеке оқу модульдерін ұсынады. Бұл тәсіл тілдік интерференцияны азайтып, ұзақ мерзімді есте сақтауды күшейтеді.

ЖИ-ды енгізу педагогикалық процестің құрылымын да өзгертеді. Мұғалім енді ақпарат беруші емес, оқыту архитекторы және деректер аналитигі рөліне өтеді. Ол AI ұсынған деректерді талдап, оқу стратегиясын қайта құрады және оқушының жеке даму траекториясын жоспарлайды. Бұл жаңа педагогикалық модель «data-informed teaching» деп аталады және ол дәлелді оқыту принципіне негізделеді.

Алайда осы барлық технологиялық мүмкіндіктерге қарамастан, адамның эмоционалдық және әлеуметтік факторы әлі де шешуші рөл атқарады. ЖИ жүйелері мотивацияны қолдай алады, бірақ толық алмастыра алмайды. Сондықтан ағылшын тілін оқытуда гибридті модель – мұғалім + AI + оқушы жүйесі ең тиімді тәсіл болып саналады. Бұл модель технология мен адам факторын теңестіріп, білім беру сапасын арттырады.

Осылайша, жасанды интеллект ағылшын тілін оқытуда кең мүмкіндіктер ашады: ол дербестендірілген оқу, интерактивті коммуникация, жедел кері байланыс және мотивацияны арттыру құралдарын ұсынады. Сонымен қатар оның шектеулерін ескере отырып, дәстүрлі педагогикалық әдістермен үйлестірілген гибридті модель ғана тиімді нәтиже бере алады. Болашақта AI мен мұғалімнің синергиясы ағылшын тілін оқытудың жаңа сапалық деңгейін қалыптастырады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – М.: Просвещение, 2020. – 312 с.

2. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения иностранным языкам. – М.: Академия, 2021. – 336 с.

3. Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам. – М.: Логос, 2020. – 384 с.

4. Соловова Е. Н. Методика обучения иностранным языкам. – М.: Просвещение, 2020. – 240 с.

Зарубаева Лира Елеуханкызы
Бастауыш сынып мұғалімі
Қарағанды облысы білім басқармасының «№4 арнайы мектеп-интернаты» КММ
Қарағанды қаласы

БАСТАУЫШ СЫНЫПТАҒЫ ЕРЕКШЕ БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ МАҢЫЗЫ

Аннотация. Бұл мақалада бастауыш сыныптағы ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту мен тәрбиелеу үдерісінде ойын технологияларын қолданудың теориялық және практикалық маңызы жан-жақты қарастырылады. Ерекше балалардың танымдық, эмоционалдық және әлеуметтік дамуына ықпал ететін ойын әдістерінің тиімділігі ғылыми-педагогикалық тұрғыдан талданады. Ойын арқылы оқыту білім алушылардың қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың оқу әрекетіне белсенді қатысуын қамтамасыз ететіні негізделеді. Сонымен бірге ойын технологияларының инклюзивті білім беру жағдайында қолданылу ерекшеліктері, мұғалімнің кәсіби құзыреттілігіне қойылатын талаптар және оқу-тәрбие үдерісіндегі инновациялық тәсілдердің өзара байланысы айқындалады.

Кілт сөздер: ойын технологиялары, ерекше білім беруді қажет ететін балалар, бастауыш сынып, инклюзивті білім беру, педагогикалық әдістер, танымдық даму, оқыту үдерісі, мотивация, әлеуметтік бейімделу.

Бастауыш сыныптағы ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту мәселесі қазіргі педагогика ғылымының өзекті бағыттарының бірі болып табылады, себебі білім беру жүйесінде инклюзивтілік қағидасының орнығуы әрбір баланың жеке мүмкіндіктерін ескеруді талап етеді. Ерекше балалардың психологиялық және физиологиялық даму ерекшеліктері дәстүрлі оқыту әдістерін толыққанды меңгеруге кедергі келтіруі мүмкін, сондықтан мұндай жағдайда тиімді педагогикалық технологияларды таңдау аса маңызды міндеттердің қатарына жатады. Ойын технологиялары осы тұрғыда ерекше мәнге ие, өйткені олар баланың табиғи әрекетіне негізделген және оқу материалын жеңіл әрі қолжетімді түрде меңгеруге мүмкіндік береді. Ойын барысында бала өзін еркін сезінеді, қорқыныш пен сенімсіздік деңгейі төмендейді, бұл оның оқу әрекетіне белсенді араласуына ықпал етеді. Сонымен қатар ойын арқылы оқыту баланың танымдық қызығушылығын арттырып қана қоймай, оның шығармашылық қабілеттерін дамытуға жағдай жасайды. Ерекше балалар үшін ойын тек көңіл көтеру құралы емес, ол – дамытушы, түзетуші және тәрбиелеуші құрал ретінде қарастырылады. Мұндай тәсіл білім алушының жеке ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік беріп, оның оқу жетістіктерін арттыруға бағытталады. Педагогикалық тәжірибеде ойын технологияларын жүйелі түрде қолдану мұғалімнің кәсіби шеберлігін талап етеді, өйткені әрбір ойынның мақсаты, мазмұны және нәтижесі нақты жоспарлануы тиіс. Білім беру

үдерісінде ойын элементтерін дұрыс ұйымдастыру арқылы мұғалім оқушының оқу мотивациясын күшейтіп, оның өзіндік жұмыс жасау дағдыларын қалыптастырады. Осы тұрғыдан алғанда ойын технологиялары ерекше балаларды оқытудағы тиімді құралдардың бірі ретінде қарастырылады.

Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың дамуында ойын технологияларының психологиялық-педагогикалық негіздерін түсіну олардың оқу әрекетін тиімді ұйымдастырудың маңызды шарты болып табылады. Баланың психикасы ойын барысында белсенді түрде дамиды, өйткені ол қоршаған ортаны танудың табиғи жолы ретінде қабылданады. Ерекше балалар үшін ойын әрекеті олардың когнитивтік процестерін жетілдіруге, зейінін шоғырландыруға және есте сақтау қабілетін дамытуға ықпал етеді. Сонымен бірге ойын барысында бала өз эмоцияларын білдіруді, басқа балалармен қарым-қатынас жасауды және әлеуметтік нормаларды меңгеруді үйренеді. Мұндай дағдылар ерекше балалардың қоғамға бейімделуінде шешуші рөл атқарады. Ойын технологиялары арқылы ұйымдастырылған сабақтарда оқушылар оқу материалын тек қабылдап қана қоймай, оны іс-әрекет арқылы меңгереді, бұл олардың білімінің тұрақтылығын қамтамасыз етеді. Мұғалім ойын барысында оқушының әрбір әрекетін бақылап, оның даму деңгейін анықтай алады, бұл жеке оқыту траекториясын құруға мүмкіндік береді. Ойын технологияларын қолдану барысында әртүрлі әдістер мен тәсілдер пайдаланылады, олардың қатарында рөлдік ойындар, дидактикалық ойындар, қимыл-қозғалыс ойындары және интерактивті ойындар ерекше орын алады. Әрбір ойын түрі белгілі бір педагогикалық мақсатқа бағытталып, оқушының белгілі бір қабілетін дамытуға қызмет етеді. Осылайша ойын технологиялары ерекше балалардың жан-жақты дамуына ықпал ететін кешенді құрал ретінде сипатталады.

Бастауыш сыныптағы ерекше балаларға арналған ойын технологияларын тиімді пайдалану мұғалімнің кәсіби құзыреттілігіне тікелей байланысты, өйткені ойын тек дұрыс ұйымдастырылған жағдайда ғана күтілетін нәтижеге қол жеткізуге мүмкіндік береді. Мұғалім ойынның мазмұнын оқушылардың жас ерекшеліктеріне, психологиялық жағдайына және білім деңгейіне сәйкес бейімдеуі қажет. Бұл ретте оқыту үдерісінде дифференциация және даралау қағидаларын сақтау ерекше маңызға ие болады. Ойын технологияларын қолдану барысында мұғалім оқушылардың белсенділігін арттыруға бағытталған түрлі әдістерді пайдаланады, бұл олардың оқу процесіне қызығушылығын күшейтеді. Сонымен бірге ойын барысында оқушылардың өзара әрекеттесуіне жағдай жасау олардың коммуникативтік дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Ерекше балалардың оқу әрекетіне қатысуын қамтамасыз ету үшін мұғалім ойын элементтерін сабақтың әр кезеңінде тиімді қолдануы тиіс. Мұндай тәсіл оқушылардың назарын сабақ бойы ұстап тұруға мүмкіндік береді. Ойын технологиялары оқыту үдерісін жандандырып қана қоймай, оның тиімділігін арттыруға да ықпал етеді. Сонымен қатар мұғалім ойын нәтижелерін талдау арқылы оқушылардың білім деңгейін бағалап, олардың даму динамикасын бақылауға мүмкіндік алады. Осылайша ойын технологияларын қолдану педагогикалық үдерістің сапасын арттырудың маңызды құралы ретінде қарастырылады.

Инклюзивті білім беру жағдайында ойын технологияларын қолдану ерекше маңызға ие, өйткені ол барлық оқушыларға тең мүмкіндіктер жасауға бағытталған. Ерекше балалар мен қалыпты дамып келе жатқан балалардың бірлескен ойын әрекеті олардың өзара түсіністігін арттырып, толеранттылықты қалыптастырады. Мұндай ортада әрбір бала өзін қоғамның толыққанды мүшесі ретінде сезінеді, бұл оның психологиялық жай-күйіне оң әсер етеді. Ойын барысында балалар бір-біріне көмектесуді, бірлесіп жұмыс істеуді және ортақ мақсатқа жетуді үйренеді. Бұл дағдылар олардың болашақ өмірінде маңызды рөл атқарады. Ойын технологиялары инклюзивті сыныпта оқыту процесін жеңілдетіп қана қоймай, оның тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Сонымен бірге ойын арқылы оқыту ерекше балалардың өзін-өзі бағалау деңгейін көтеріп, олардың сенімділігін арттырады. Мұғалім ойын барысында әрбір оқушының жетістігін атап өтіп, оны қолдап отыруы тиіс. Бұл оқушылардың оқу мотивациясын күшейтеді. Ойын технологиялары арқылы ұйымдастырылған сабақтар

оқушылардың оқу процесіне деген қызығушылығын арттырып, олардың белсенділігін қамтамасыз етеді. Осы тұрғыдан алғанда ойын технологиялары инклюзивті білім беру жүйесінің ажырамас бөлігі ретінде қарастырылады.

Ойын технологияларын қолданудың тағы бір маңызды аспектісі – оның тәрбиелік мәні болып табылады, өйткені ойын барысында бала тек білім алып қана қоймай, белгілі бір құндылықтарды да меңгереді. Ерекше балалар үшін бұл әсіресе маңызды, себебі олар әлеуметтік нормаларды меңгеруде белгілі бір қиындықтарға тап болуы мүмкін. Ойын арқылы бала тәртіп ережелерін сақтауды, жауапкершілікті сезінуді және өз әрекетіне баға беруді үйренеді. Мұндай қасиеттер олардың тұлғалық дамуына оң әсер етеді. Сонымен бірге ойын барысында бала өз қателіктерінен сабақ алып, оларды түзетуге тырысады. Бұл оның рефлексия жасау қабілетін дамытуға ықпал етеді. Ойын технологиялары балалардың эмоционалдық интеллектісін дамытуға да мүмкіндік береді, өйткені олар әртүрлі жағдайларда өз эмоцияларын басқаруды үйренеді. Мұғалім ойын барысында тәрбиелік мақсаттарды ескере отырып, оқушылардың мінез-құлқын түзетуге бағытталған әдістерді қолдануы тиіс. Бұл олардың қоғамда дұрыс бейімделуіне көмектеседі. Ойын технологияларының тәрбиелік мүмкіндіктерін тиімді пайдалану оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал етеді. Осылайша ойын технологиялары тек оқыту құралы ғана емес, сонымен қатар тәрбиелеу құралы ретінде де қарастырылады.

Қорытындылай келе, бастауыш сыныптағы ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытуда ойын технологияларын қолдану олардың танымдық, эмоционалдық және әлеуметтік дамуын қамтамасыз ететін тиімді педагогикалық құрал болып табылады. Ойын арқылы оқыту оқушылардың оқу процесіне деген қызығушылығын арттырып, олардың белсенділігін күшейтеді. Сонымен бірге ойын технологиялары инклюзивті білім беру жағдайында барлық оқушыларға тең мүмкіндіктер жасауға бағытталған маңызды әдіс ретінде сипатталады. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі мен шығармашылық көзқарасы ойын технологияларын тиімді пайдаланудың негізгі шарты болып табылады. Осы бағытта жүргізілген жұмыстар білім беру сапасын арттыруға және ерекше балалардың қоғамға бейімделуіне ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Бобер А.В. Зияткерлік бұзылыстары бар бастауыш сынып оқушыларының сипаттама сөздік қорын дамыту құралы ретінде дидактикалық ойындар // Инклюзия және әмбебаптық. – 2023.

2. Салғараева Г.И., Ильясова Г.Г., Маханова А.С., Абдрайымов Р.Т. Бастауыш сыныптағы инклюзивті білім беру жағдайында цифрлық ойындық технологияларды қолданудың тиімділігі // European Journal of Contemporary Education. – 2021. – Т. 10, № 2. – Б. 450-461.

3. Чеботарова О.В., Блеч Г.О., Бобренко И.В., Гладченко И.В., Мякушко О.И., Трикоз С.В., Сухина И.В., Ярмола Н.А. Особенности внедрения компетентностного подхода в образовании детей с интеллектуальными нарушениями. – Киев: ИСПП имени Николая Ярмаченко НАПН Украины, 2019.

4. Kim S.-C., Lee H.-S. Effect of Game-Based Cognitive Training Programs on Cognitive Learning of Children with Intellectual Disabilities // Applied Sciences. – 2021.

Сайділдаева Баян Бектасқызы
Тәрбиеші
№2 «Нұр Шұғыла» жеке мектепке дейінгі мекемесі
Қызылорда қаласы

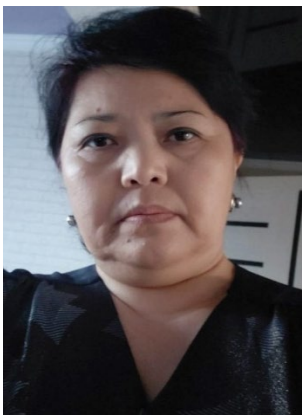

“МАҚАЛДАР МЕН САНДАР”

Білім беру салалары: Таным, Қатынас, Шығармашылық
Бөлімдері: Математика негіздері
Әдіс-тәсілдер: Түсіндіру, сұрақ-жауап, ойын, көрнекілік, жеке және топтық жұмыс, ой қозғау
Көрнекіліктері: 1-10 сандары жазылған карточкалар, мақал-мәтелдер, суреттер, интерактивті тақта
Мақсаты: «Сөз мәйегі - мақал» дегендей, ата - бабамыздан қалған өсиет сөздері арқылы адамгершілікке, ойын нақты, дұрыс жеткізуге, тапқыр сөйлеуге үйрету. Сөз өнері арқылы балалардың дүниетанымын кеңейту, тапқырлыққа, даналыққа тәрбиелеу.
Білімділік:
1-10 дейінгі сандарды тура және кері санауды меңгерту;
Сандарға байланысты мақал-мәтелдермен таныстыру
Дамытушылық:
Логикалық ойлауын, сөйлеу мәдениетін дамыту;
Есте сақтау, салыстыру қабілеттерін жетілдіру
Тәрбиелік: Халық ауыз әдебиетін құрметтеуге,
ұжыммен жұмыс жасауға , бірлікке тәрбиелеу.
Ұйымдастыру кезеңі
Кіріспе
Теңіздің дыбысы шығады.
Балалар кememен жүзіп келеді. Балалар біз бір Аралға келдік.
Бұл Аралдан балабақшамызға қалай қайтамыз?
Тәрбиеші: Балалар, бұл “Сандар аралы”
Бізге қызықты ойын тапсырмалар беру арқылы біз балабақшамызға кері қайтамыз.
Балалар теледидарға назар аударайық
Жимен видео сандар мен мақалдар жайлы көрсету.
1. Жеті рет өлшеп,бір рет кес
2. Жүз теңгең болғанша,жүз досың болсын
3. Білекті бірді жығады,
Білімді мыңды жығады
4. Білетінің бір тоғыз,
Білмейтінің тоқсан тоғыз

5. Бір тал кессең
Он тал ек
6. Жігітке жеті өнерде аз
Балалар мақалдарды бірге қайталайық.
Тура және кері санау
Балаларды топқа бөлу
2- Топқа бөлу
1-топқа
1- Ойын тапсырма. “Сандарды реттілігімен қою”
Магнит арқылы қандай сан тұр сол санға берілген заттарды санап, орналастыру.
“**Сиқырлы тастар”**
Балықтардағы сандарды санап, сандарға сәйкес санап орналастыру.
2- Ойын тапсырма. “Реттілігімен сандарды қойып шығу”
Магнит арқылы бақаға жол көрсетіп, сандарды қойып шығу.
Тақтамен жұмыс
2-топқа “Домино” әдісі арқылы сандардың көршілерін табу.
3- Ойын тапсырма
1-топ “Салыстыру”
2-топ “Салыстыру”
Сергіту сәті
4- **Ойын тапсырма**
“Санның құрамы”
1- Топқа “Кеме”
Балалар, санның құрамын табады
Кеменің желкенің құрастыру арқылы санның құрамын табу
Тақтамен жұмыс
2- Топқа “Санның құрамы”
Балалар, сандар жазылған үйге, санның құрамын жазып,табады.
5- Тапсырма “Қосу мен азайту амалдары”
1- Топқа
3 балаға амалдардың өрнектерін беру.
3 балаға суреттер арқылы есеп шығарып, суретті құрастырып шығу
2- Топқа. Қосу мен азайту амалдарын беру
Тақтамен жұмыс
9-саны
Тоғыздан соң он келер
Санаудың бір белесі
Он саусақ бар қолымда
Есептің бұл негізі
Сегіз саны -сұлу сан
Түзу, дөңгелек сызықтан
Санаудағы бір қадам
Білімге апарар ізгі арман
Жеті саны-киелі
Қазақ үшін қадірлі
Жеті ата, жеті қазына
Тәрбиеге бай мұрасы
Қорытынды: Балалар, бүгінгі ұйымдастырылған іс-әрекетінен не өттік?
Қандай қызықты ойын тапсырмаларын орындадық.

Марданова Райхан Слямбековна
Учитель русского языка и литературы
КГУ «Средняя школа имени А.Байтурсынова» отдела образования по Тарбагатайскому району упраления образования ВКО

ХОББИ ИЗВЕСТНЫХ ЛЮДЕЙ

Раздел:	**VI. Хобби и свободное время**	
Дата:		
Класс: 7 **Урок**	Количество присутствующих:	Количество отсутствующих:
Тема	**Хобби известных людей**	
Цели обучения, которые необходимо достичь на данном уроке	7.1.1.1понимать сообщение продолжительностью 3-5 минут, извлекая необходимую информацию и/или определяя последовательность событий 7.2.3.1 – соблюдать морфологические нормы использования форм разных частей речи	
Цели урока	-определяют тему и основную мысль текста; извлекают информацию из текста; участвуют в диалоге; изучат определительные местоимения	

Ход урока

Этапы урока	**Действия педагога**	**Действия учеников**	**Оценивание**	**Ресурсы**
Начало урока **5 мин**	**I. Организационный момент.** Психологический настрой. Создание коллаборативной среды. Учитель собирает учащихся в круг. Ребята, выберите себе карточки и объединитесь в группы. Сложите пазлы 1 группа- «Краски» 2 группа- «Ноты» 3 группа-«Спорт» **2.«Чистая доска». Разгадывание кроссворда.** 1.Хоккей- Лёд блестит, коньки звенят, Клюшки ловко в бой летят. 2. Олимпиада Пять колец, спорт и рекорд. 3. Бибилиотека Дом, где книги в ряд стоят, Тишину здесь все хранят. 4. Барабан.	*Учащиеся выбирают карточки и объединяются в группы пазлами* *Ученики записывают ответы*	Комментарий учителя «Звездочки»	Эмоциональный настрой. Картины-пазлы Вопросы, кроссворд

	Бьют по кругу — не болит, Громко музыка звучит. 5.Иголка Инструмент для шитья Лист самооценивания /спикеры группы ведут учет баллов/			
	3. Повторение изученного материала Ученики определят разряды местоимений (ученики отвечают коллективно) Вопросы: *-Что такое местоимение:* *-В чем функция местоимений в языке?* *-Какие вы знаете разряды местоимений?*	*Ученики выполняют задания, отвечают на вопросы*	Звездочки	Платформа https://learningapps.org/watch?v=ps15u3at326
Середина урока **3 мин** **5 мин** **15 мин**	III. Изучение нового материала. Запись даты, темы урока. -Работа в группе «Четвертый лишний» 1. Мы,вы,другой,они 2. Кто?Что? Сколько? Любой 3. Самый, мой, твой,наш -Запишите на доске лишние слова Другой, любой, самый Просмотр видеоматериала «Определительные местоимения» Запись в тетради Определительные местоимения – весь,всякий,каждый,сам,самый,любой,иной,другой Словарная работа (на доске) *Плотницкое дело*- строительные работы по изготовлению и установке деревянных конструкций и деталей. *Нумизматика* – вспомогательная историческая дисциплина, изучающая историю монетной чеканки и монетного обращения[Внимательно прослушайте аудиоматериал (Работа по учебнику. Упр 357 /стр 184/) *Задание* *Ответьте на вопросы: («Звезда»* Вопросы: Как можно озаглавить текст? Хобби 2. Кто увлекался кораблестроением? Петр 1 3. Чем любил заниматься Гоголь помимо писательства? /рукоделие, кулинария/ 4.Кому дарил Толстой изготовленную обучвь? /друзьям/ 5.Что изобрел Менделеев? Клей -Задание: По 2 абзацу текста выпишите 3 примера определительных местоимений.	Ученики определяют лишнее слово Ученики просматривают видеоматериал Ученики записывают в тетради Ученики слушают аудиоматериал Ученики отвечают на вопросы	**ФО** **Похвала** отвечает на 1 вопрос – 1б	карточки Ссылка: https://youtu.be/3smnFkoiapc?si=vGn3cWVAbVV4bse- учебник 7 класса стр 184 Карта самооценивания

<table>
<tr>
<td>7 мин

5 мин</td>
<td>Просмотрите рисунок. Опишите все, что на нем изображено (человека, людей,фон, предметы), не упуская детали.

Задания в группах:
1 группа. Рассмотрите рисунок №1
Составьте синквейн главному герою Петр 1
Какой?
Что делает?
1 предложение -используйте опред. мест.
Синоним

2 группа
Рассмотрите рисунок №2
Выделите 3 детали изображения. Составьте предложения, которые соответсвуют этим деталям. В одном предложении используйте определительное местоимение.

<table><tr><td>Деталь</td><td>Предложение</td></tr><tr><td></td><td></td></tr><tr><td></td><td></td></tr><tr><td></td><td></td></tr></table>
3 группа
Рассмотрите рисунок №3
Опишите рисунок 5-6 предложения. Используйте определительные местоимения: свой, каждый, сам

Дифференцированные задания:
1.Спишите предложения. Выделите определительные местоимения.
1.У <u>каждого</u> челов..ка есть свое хобби. Кто-то поет, кто-то игра..т на музыкальном инструменте, а кто-то любит <u>с…м</u> делать <u>вс…кие вещи</u> своими руками.
2.Вставьте пропущенные буквы в предложениях.
3. Закончите начало рассказа. В своём тексте расскажите о своём хобби, объясните, почему вы выбрали именно его, и что оно для вас значит.

-Работа в паре
Заполнение семантической карты
Верно-неверно
1. Пётр Первый увлекался кораблестроением, плотницким делом и нумизматикой.+
2. Пётр Первый собирал только картины известных художников.-
3. Николай Васильевич Гоголь любил рукодельничать и сам шил себе шейные платки.+</td>
<td>Ученики находят определительныеместоимения

Ученики составляют синквейн

Ученики заполняют карту

Ученики описывают картину, используя местоимения

Ученики работают у доски

Ученики заполняют семантическую карту</td>
<td>За 1 верный ответ на карте самооценивания 1 балл

За 1 верный ответ на карте самооценивания 1 балл

За 1 верный ответ на карте самооценивания 1 балл

Дескрипоторы:
вставляет пропущенные буквы – 1 б

выделяет определительные местоимения – 2б
составляет рассказ – 2б

определяет разряд местоимений за 1 верный ответ -1 б</td>
<td>Текст учебника стр 184

Карта самооценивания

Рисунки (Комиксы ИИ платформы Canva)

семантическая карта

Карта «Верно-неверно»</td>
</tr>
</table>

	4. Гоголь совсем не интересовался кулинарией.- 5. Во время путешествий по Европе Гоголь записывал рецепты и готовил их дома.+	Ученики определяют устно верные и неверные утверждения	определяет верные и неверные ответы -1 б	
Конец урока **5 мин**	Рефлексия Ручик на середину 1.С какими разрядами местоимений вы познакомились? 2. Какая функция местоимений? 3. Что такое хобби? 4. Чем ты любишь заниматься в свободное время? 5. Что вы узнали нового о писателе Гоголе, Толстом? Домашнее задание упр 358 стр 185	Ученики отвечают на вопросы	Комментарий учителя	Вопросы по уроку

Кабдолданова Каракоз Аскербековна[1], бастауыш сынып мұғалімі, педагог-зерттеуші
Бектемисова Миргуль Торемуратовна[2], тарих пәні мұғалімі, педагог-зерттеуші
[1,2]"Күреңбел қазақ орта мектебі" КММ
Жетісу облысы, Кербұлақ ауданы, Сарыөзек ауылы

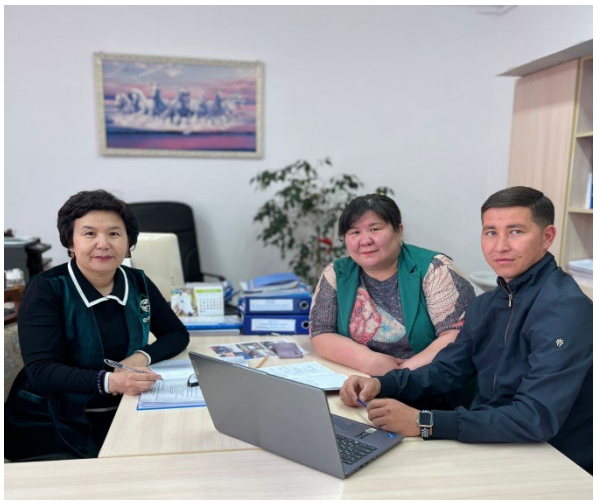
ЖАС МАМАНДЫ ҚОЛДАУ: ТӘЛІМГЕРЛІКТІҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Қазіргі қоғамда кәсіби білікті, жауапкершілігі жоғары маман даярлау – маңызды міндеттердің бірі. Бұл үдерісте жас мамандарға қолдау көрсету, олардың еңбек жолындағы алғашқы қадамдарын сенімді бастауына жағдай жасау ерекше мәнге ие. Осындай қолдаудың ең тиімді құралдарының бірі – тәлімгерлік.

Жас мамандардың кәсіби қалыптасуы мен еңбек нарығында өз орындарын табуында тәлімгерлік институты маңызды рөл атқарады. Тәлімгерлік — бұл тек білім беру ғана емес, тәжірибелі маманның (тәлімгердің) жас маманға кәсіби дағдыларды меңгеруге, әлеуметтік-психологиялық тұрғыдан бейімделуге қолдау көрсету жүйесі.

Мектебімізде "Жаңа желі" жас мамандар ассоциациясы жас педагогтардың жаңа ортаға бейімделуі, ұжыммен тіл табысу, кәсіби міндеттерді дұрыс атқаруына қолдау мен көмек көрсету мақсатында өз жұмысын тәжірибелі тәлімгерлермен бірге тарих пәнінің мұғалімі Бектемисова Миргуль Торемуратовна жүргізіп келеді. Теориялық білім мен практикалық тәжірибенің арасында алшақтық болмауы үшін жас мамандардың сабақтарына қатысу алдында қысқа мерзімді жоспарлау, тиімді әдіс тәсілдерді сол сыныптың ерекшелігіне, оқу үлгеріміне сәйкес тәлімгерлерімен бірге талданып нәтижеге бағытталған бірлесе жұмыстар жасаймыз. Дәл осы кезде тәжірибелі тәлімгердің бағыт-бағдары жас маманға үлкен көмек береді. Тәлімгер өз тәжірибесімен бөлісіп қана қоймай, жас маманның сенімділігін арттырып, кәсіби тұрғыда қалыптасуына ықпал етеді.

Тәлімгерліктің тиімді болуы үшін біз ең алдымен сенімді қарым-қатынас орнатуға тырыстық. Жас мамандар өз ойын еркін жеткізе алатындай, қателесуден қорықпайтындай орта қалыптастыру мақсатында мектебімізде жоспарға сәйкес өтетін онкүндіктер, ашық алаңдар, апталық кездесулер мен тренингтер, кері байланыс беру, семинарларға тәжірибелі ұстаздар мен қатар мектеп психологтары, арнайы мамандар, пән мұғалімдерімен бірге жас мамандардың бірге қатысып, бірлесе жұмыс істеуі маңызды. Тәлімгер ұсыныс айтқанда да жас мамандарға қолдау көрсетіп, жіберілген кемшіліктерді түзету жолдарын бірге қарастырдық . Бұл өз кезегінде жас маманның өзіне деген сенімін арттырады деп ойлаймыз.

Белгілі бір жоспар құрып, нақты мақсаттар қою арқылы жұмыс жүргізу – нәтижеге жеткізетін негізгі факторлардың бірі. Тағы бір тиімді жол – бірлескен іс-әрекет. Тәлімгер мен жас маманның бірге жұмыс істеуі, ортақ тапсырмаларды орындауы тәжірибені тікелей үйренуге мүмкіндік береді. Бұл тек кәсіби дағдыларды ғана емес, сонымен қатар жұмыс мәдениетін, жауапкершілікті, уақытты тиімді пайдалануды да қалыптастырады.

Жас маманды қолдауда моральдық-психологиялық қолдаудың да рөлі зор. Алғашқы қиындықтар, сәтсіздіктер әрбір маманның жолында кездеседі. Осындай сәттерде тәлімгердің жылы сөзі, сенімі мен қолдауы жас маманға күш беріп, алға ұмтылуына ықпал етеді. Осы орайда өзім тәлімгерлік етіп жүрген жас маман қазақ тілі мен әдебиеті пән мұғалімі Рахимов Дінмухаммед Амангелдіұлының “Әділетті жаңа Қазақстан” облыстық жас педагог мамандар арасындағы пікірсайыс турниріне қатысып алғыс хатпен марапатталғанын мақтанышпен айтамыз.

Тиімді тәлімгерліктің жолдары мен әдістері бойынша келесіні жүзеге асырудамыз.

Жоспарлы жұмыс: Тәлімгер жас маманның ерекшеліктерін ескере отырып, жеке жоспар құрады. Бұл жоспарда үйретілуі тиіс дағдылар, кездесулер мен бақылау шаралары нақты көрсетіледі.

Кері байланыс және диалог: Тәлімгер мен жас маман арасындағы үнемі кері байланыс (интервью алу, кофе-брейк форматындағы сұхбаттар) жұмыстың тиімділігін арттырады.

Үлгі көрсету (Модельдеу): Тәлімгер өз тәжірибесінен үлгі сабақтар немесе жұмыс көрсетіп, одан кейін талдау жасайды.

Күрделі тапсырмалар арқылы дамыту: Жас маманға сенімділік ұялату үшін жауапты тапсырмалар беріп, оның кәсіби өсуіне жағдай жасау.

Тәлімгерлік жұмыстың нәтижесі

Тәлімгерлік — екі жаққа да тиімді үдеріс. Жас маман кәсіби маман ретінде жетілсе, тәлімгер басқарушылық дағдыларын шыңдап, ұйымдағы беделін арттырады. Тәлімгердің бағыт-бағдар беруімен жас маман өз жұмысына деген жауапкершілікті сезініп, білікті қызметкерге айналады.

Қорыта айтқанда, тиімді тәлімгерлік — жас маманды қолдаудың, оның кәсіби әлеуетін ашудың және кадрлық тұрақтылықты қамтамасыз етудің ең басты құралы.Тәлімгерлік – жас маманның кәсіби және тұлғалық дамуына әсер ететін маңызды үдеріс. Сондықтан мектебімізде тәлімгерлік мәдениетін дамыту – болашақтың сапалы кадрларын даярлаудың кепілі деп білеміз.

Сайлыбаева Айымгул Сериковна
Математика пәні мұғалімі, жаратылыстану ғылымдарының магистірі
№4 Хромтау орта мектебі
Ақтөбе облысы, Хромтау қаласы

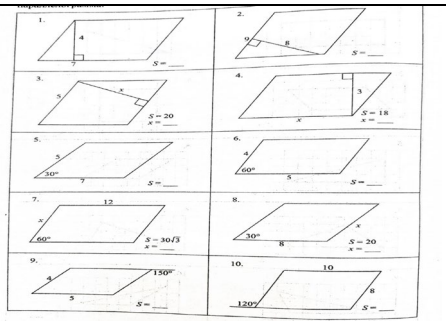
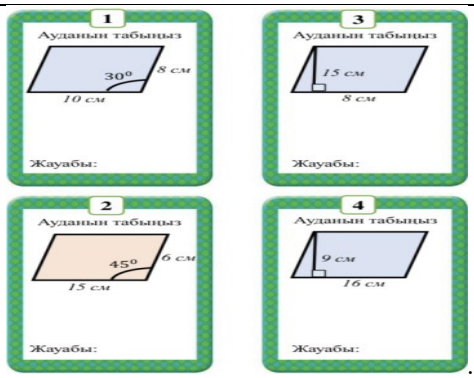

ТӨРТБҰРЫШТАР МЕН ҮШБҰРЫШТАРДЫҢ АУДАНДАРЫ

Бөлім:	**Аудан**
Мектебі	**№4Хромтау орта мектебі**
Педагогтің аты-жөні:	**Сайлыбаева Айымгул Сериковна**
Күні:	
Сынып: 8«б»	Қатысқандар саны: Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы:	Төртбұрыштар мен үшбұрыштардың аудандары
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары:	8.1.3.11 параллелограммның, ромбтың ауданы формулаларын қорытып шығару және қолдану;
Сабақтың мақсаты:	**Параллелограмм ауданының формуласын (S = a·h) қорытып шығарады;** **Ромб ауданының формулаларын (S = a·h, S = 1/2 · d_1 · d_2) қорытып түсіндіреді;** **Берілген параллелограмм мен ромбтардың ауданын тиісті формулаларды қолданып есептейді;**

Уақыты/ кезеңдері	**Педагогтің әрекеті**	**Оқушының әрекеті**	**Бағалау**	**Ресурстар**
Ұйымдастыру кезеңі *5мин*	Сәлеметсіздерме! «Білесіз бе, адам миы күніне шамамен 70 000 ой ойлайды екен…» Қиып–жапсыру тәсілі (көрнекі, қызықты) Қағаздан параллелограм қиып көрсетіңіз де: *«Осы фигураны өзгертпей, тіктөртбұрышқа айналдыруға бола ма?»* Бір бөлігін қиып, екінші жағына жылжытқанда **тіктөртбұрыш пайда болады →** Осыдан кейін: *«Демек, ауданы қалай есептеледі?»* Бүгін, Төртбұрыштар мен үшбұрыштардың аудандары тақырыптарын қарастырамыз **Бүгінгі сабақта меңгеретініңіз:** - параллелограммның, ромбтың ауданы формулаларын қорытып шығару және қолдану;	Амандасады.		

Сабақтың басы *10 минут*	Оқушыларға жаңа тақырыпты түсіндіреді Параллелограмм және ромб ауданының формулалары (қысқаша түсіндіру) **1. Параллелограмм ауданы** Параллелограмм ауданы формуласы: ***Теорема.*** Параллелограмның ауданы қабырғасы мен оған жүргізілген биіктіктің көбейтіндісіне тең. S = a · h Формула параллелограмды тік төртбұрышқа айналдыру арқылы қорытылады. ***Дәлелдеуі.*** Параллелограмның *h* биіктігі оның қабырғасын *a* және *b* бөліктеріне бөлсін. $S = (a + b)h$ болатынын дәлелдейік. Параллелограмның биіктігі арқылы пайда болған бөліктердің орындарын ауыстыра отырып, қабырғасы $a + b$ және *h* болатын берілген параллелограмға тең шамалас тіктөртбұрыш алуға болады: Тіктөртбұрыштың ауданы: $S = (a + b)h$ Дәлелдеу керегі де осы еді. **2. Ромб ауданы** Ромб — барлық қабырғалары тең параллелограмм. Сондықтан оның ауданы: S = a · h Ромбтың диагональдары арқылы да ауданын табуға болады: $S = \frac{1}{2} \cdot d_1 \cdot d_2$ **3. Қолдану мысалдары** Параллелограмм: a = 8 см, h = 5 см S = 8 · 5 = 40 см² Ромб: d_1 = 10 см, d_2 = 6 см $S = \frac{1}{2} \cdot 10 \cdot 6 = 30$ см²	Оқушылар тақтаға және презентацияға қарап, мысалдарды түсінеді, түсініксіз тұстары болса мұғалімге сұрақтар қояды	Мактау мадақтау арқылы бағалау: Жарайсың! Өте жақсы! Жақсы! Керемет!	Тақта; Слайд;
Сабақтың ортасы *25минут*	**Жаңа сабақты бекіту тапсырмасы** Ворд волл платформасын пайдаланып есептер шығарту 		wordwall. net платформа бағалауы	https://wordwall.net/ru/resource/52195134
Жеке жұмыс	***BilimClass*** – та тапсырма орындайды	**Дескриптор**: - Параллелограмм аудан формуласы S = a·h қолданады. – Берілген мәндерді формулаға қояды. – Аудан мәнін дұрыс есептейді.	Бағалау: 10 баллдық жүйе	***BilimClass***

Жұптық тапсырма		**Дескриптор:** – Ромб үшін аудан формулаларын (S = a·h) қолданады. – Қабырға мен биіктікті пайдаланып есептейді. – Нәтижені нақты және дұрыс жазады.	**Think–Pair–Share**: жеке ойлан → жұппен талқыла → сыныпқа бөліс.	Ресурстар: Оқулық, сызба, дәптер, презентация.
Оқулықпен жұмыс	**№4-есеп** Қабырғасы 6 см және бір бұрыш: а) 120°; ә) 135°; б)150° болатын ромбтың ауданын табыңдар	Дескриптор: – Ромбтың ауданы S = a^2·sin(α) формуласын біледі. – Берілген бұрыштардың синусын қолданады. – Нәтижені дәл есептеп жазады.	**“Екі жұлдыз, бір тілек”**: 2 күшті тұс + 1 жақсарту ұсынысы.	Ресурстар: Оқулық, сызба, дәптер, презентация.
		Дескриптор: – Ауданды S = a·b·sin(θ) формуласы арқылы есептейді. – Әр бұрыш үшін синус мәнін қолданады. – Әр варианттың ауданын дұрыс анықтайды.	**Мини-дәптер/мини-тақта**: барлығы бір уақытта жауабын көтереді.	Оқулық, сызба, дәптер, презентация.
Сабақтың соңы 5 минут	 Кері байланыс алады. Үй тапсырмасын береді Бүгінгі сабақта алған бағаларын айтады	оқушылар кері байланыс береді. **-Түсіндім** **-Сұрақтарым бар** **-Түсінбедім** Үй тапсырмаларын жазып алады **Үйге тапсырма:**№3, №5	Бағалау парақтары бойынша жинаған ұпайларына қарай мұғалім 1-10 баллмен бағалайды	

Бахтияров Айбатыр Қанатбекұлы
Дене шынықтыру пәні мұғалімі
«Алматы облысы білім басқармасының Еңбекшіқазақ ауданы бойынша білім бөлімі»
мемлекеттік мекемесінің «В. Терешкова атындағы орта мектеп» КММ

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ САБАҒЫНДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Аннотация. Бұл мақалада дене шынықтыру сабағында инновациялық технологияларды қолданудың маңызы мен тиімділігі ғылыми-публицистикалық тұрғыда қарастырылған. Автор дене тәрбиесі пәнін заманауи білім беру үдерісінің ажырамас бөлігі ретінде сипаттап, оқушылардың салауатты өмір салтын ұстануға, қозғалыс белсенділігін арттыруға және физикалық даму деңгейін жетілдіруге бағытталған инновациялық тәсілдердің мәнін ашады. Мақалада дене шынықтыру сабағында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды, цифрлық платформаларды, интерактивті құралдарды, геймификация элементтерін және денсаулықты сақтайтын педагогикалық технологияларды қолдану жолдары талданады. Инновациялық әдістерді тиімді пайдалану арқылы оқушылардың қызығушылығын арттыру, олардың өзіндік белсенділігін дамыту және жеке жетістікке ұмтылу қабілетін қалыптастыру жолдары терең сипатталады.

Кілт сөздер: дене шынықтыру, инновациялық технология, цифрлық құрал, интерактивті әдіс, геймификация, салауатты өмір салты, физикалық мәдениет, педагогикалық инновация.

Қазіргі заманда білім беру саласында жүріп жатқан өзгерістер мен жаңғыртулар барлық пәндерге жаңа талаптар қояды, соның ішінде дене шынықтыру пәнінің де рөлі ерекше мәнге ие болуда. Себебі қоғамның дамуымен бірге адамның денсаулығына деген көзқарас өзгере түсті, ал мектеп қабырғасынан бастап оқушыларға салауатты өмір салты мен физикалық мәдениетті қалыптастыру міндеті күн тәртібіне шықты. Дене шынықтыру сабағының мақсаты бұрынғыдай тек қимыл-қозғалыс әрекеттерін орындаумен шектелмейді, ол бүгінгі таңда оқушылардың денсаулығын нығайтумен қатар олардың тұлғалық дамуына, психологиялық тұрақтылығына және әлеуметтік белсенділігіне әсер ететін кешенді педагогикалық үдеріс ретінде қарастырылады. Осы тұрғыдан алғанда инновациялық технологияларды қолдану қажеттілігі уақыт талабы болып отыр.

Инновациялық технология ұғымы педагогикада жаңа әдіс-тәсілдерді, оқыту мен тәрбиелеудің тиімді жолдарын, заманауи құралдар мен ақпараттық жүйелерді пайдалануды білдіреді. Дене шынықтыру сабағында инновацияларды енгізу тек сабақ мазмұнын жаңартумен ғана шектелмейді, ол оқушының жеке тәжірибесіне бағытталған, шығармашылық тұрғыдан дамуына жол ашатын орта қалыптастыруды көздейді. Мысалы, қимыл-қозғалыс жаттығуларын орындауда бейне нұсқаулықтар мен интерактивті тренажерларды пайдалану оқушылардың қозғалыс техникасын визуалды түрде меңгеруіне мүмкіндік береді. Мұндай тәсілдер сабақтың тиімділігін арттырып, әр оқушыға өз қарқынымен даму жағдайын туғызады.

Дене шынықтыру пәнінде қолданылатын инновациялық әдістердің бірі – ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) пайдалану. Мұғалім бейнежазбалар, анимациялық модельдер, фитнес-қосымшалар және интерактивті тақталар арқылы оқушыларға жаттығулардың орындалу техникасын нақты көрсете алады. Бұл тәсіл әсіресе күрделі қозғалыс элементтерін үйретуде аса пайдалы, себебі көрнекі бейне есте сақтауды жеңілдетіп, практикалық дағдыны тез қалыптастырады. Сонымен бірге цифрлық платформаларда жеке оқу траекториясын құру мүмкіндігі бар, бұл оқушылардың физикалық дайындық деңгейін бақылауға және әрқайсысына сәйкес тапсырма беруге жол ашады.

Инновациялық оқыту тәсілдері дене шынықтыру сабағын тек физикалық жаттығу алаңы емес, сонымен бірге білім мен шығармашылықты ұштастыратын кеңістікке айналдырады. Мысалы, геймификация технологиясын қолдану арқылы сабақ ойын түрінде өтеді. Оқушылар түрлі деңгейдегі тапсырмаларды орындап, ұпай жинайды, жетістікке жеткен сайын келесі кезеңге өтеді. Мұндай тәсіл бәсекелестік рухын тудырып, оқушылардың мотивациясын арттырады, сабақтың эмоционалдық әсерін күшейтеді және дене белсенділігін арттыруға ықпал етеді. Ойын элементтері арқылы балалардың физикалық жаттығуға деген қызығушылығы тұрақтанып, олар өз денсаулығына жауапкершілікпен қарауға дағдыланады.

Сонымен қатар дене шынықтыру сабағында денсаулықты сақтайтын педагогикалық технологияларды енгізу маңызды. Мұндай технологиялар оқушының физиологиялық және психологиялық жағдайын ескеріп, денеге шамадан тыс күш түсірмеуді, қауіпсіздік ережелерін сақтауды қамтамасыз етеді. Сабақ барысында бұл тәсілдер баланың қозғалыс белсенділігін арттыра отырып, шаршау мен күйзелістің алдын алады. Мұғалім үшін мұндай технологиялар сабақ құрылымын оңтайландыруға, оқушылардың физикалық даму динамикасын тиімді қадағалауға мүмкіндік береді.

Инновациялық әдістердің бірі – қашықтан және аралас форматтағы дене шынықтыру сабақтарын ұйымдастыру. Пандемия кезеңінен кейін бұл тәжірибе өзектілігін жоғалтқан жоқ. Цифрлық құралдар арқылы оқушылар онлайн жаттығулар жасап, бейне нұсқауларды қарап, өз нәтижелерін арнайы қосымшаларға енгізе алады. Мұндай формат мұғалім мен оқушы арасындағы өзара байланысты үнемі сақтауға мүмкіндік береді, сондай-ақ оқушының өз бетінше жұмыс істеу және өзін-өзі бақылау қабілетін дамытады.

Инновациялық технологиялар дене шынықтыру сабағын оқушылардың физикалық мүмкіндігін ғана емес, сонымен бірге олардың танымдық және эмоционалдық саласын да дамытатын кең ауқымды педагогикалық алаңға айналдырады. Мысалы, жүрек соғысын өлшейтін смарт-білезіктер немесе фитнес-трекерлер арқылы оқушы өз ағзасының қызметін бақылай алады. Бұл тәсіл денсаулық мәдениетін қалыптастыруда ерекше рөл атқарады, себебі бала өз денесін тануға, оны бақылауға және оған қамқорлық жасауға үйренеді. Мұндай тәжірибе кейін салауатты өмір салтының тұрақты әдетке айналуына ықпал етеді.

Инновациялық педагогикалық технологиялардың тағы бір маңызды қыры – саралап және даралап оқыту тәсілін жүзеге асыруға мүмкіндік беруі. Дене шынықтыру сабағында барлық оқушылардың физикалық дайындығы бірдей бола бермейді, сондықтан жеке бағдарланған тапсырмалар жүйесін пайдалану қажет. Бұл үшін мұғалім ақпараттық жүйелердің көмегімен әр оқушының даму динамикасын тіркеп, жеке оқу бағдарламасын құра алады. Мұндай тәсіл оқушылардың жеке жетістікке жету мүмкіндігін арттырып, олардың өзіне деген сенімін күшейтеді.

Инновациялық оқыту жүйесі мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін де жаңа деңгейге көтереді. Қазіргі педагог тек жаттықтырушы ғана емес, сонымен бірге цифрлық технологияларды меңгерген ұйымдастырушы, кеңесші және мотивациялық көшбасшы болуы тиіс. Мұғалімнің ақпараттық сауаттылығы мен шығармашылық қабілеті оқушылардың сабаққа қызығушылығына тікелей әсер етеді. Сондықтан дене шынықтыру пәні мұғалімінің кәсіби дамуы үздіксіз жүріп отыруы қажет, бұл педагогтың жаңашыл бағытта ойлауына және жаңа әдістемелерді практикаға енгізуіне жағдай жасайды.

Қорыта айтқанда, дене шынықтыру сабағында инновациялық технологияларды қолдану – білім беру сапасын арттырудың, оқушы денсаулығын нығайтудың және олардың салауатты өмір салтына деген ынтасын күшейтудің тиімді жолы. Мұндай тәсілдер оқушылардың қозғалыс мәдениетін қалыптастырып қана қоймай, олардың шығармашылық ойлауын, өзін-өзі жетілдіру қабілетін және жауапкершілік сезімін дамытады. Дене шынықтыру сабағында цифрлық технологиялар мен педагогикалық инновацияларды үйлесімді пайдалану оқыту процесін жаңа деңгейге көтеріп, заманауи мектептің басты мақсаты – жан-жақты дамыған, дені сау және белсенді тұлға тәрбиелеуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Ахметов Қ. Білім беру жүйесіндегі инновациялық технологиялар. – Алматы: Білім, 2019.
2. Мырзалиев Т. Қазіргі мектептегі дене шынықтыру сабағы: әдістемелік нұсқаулық. – Болашақ, 2022.
3. UNESCO. Physical Education and Sports: Global Standards for Modern Education. – Geneva, 2022.

Ошакбаева Карлыгаш Гизатовна
Музыка жетекшісі
«Жетісу облысы білім басқармасының Текелі қаласы бойынша білім бөлімі" мемлекеттік мекемесінің "№1 бөбекжай-балабақшасы" мемлекеттік коммуналдық қазыналық кәсіпорны

МУЗЫКА ЖЕТЕКШІСІНІҢ ЖҰМЫСЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ҚҰРАЛДАРЫН ҚОЛДАНУ МҮМКІНДІКТЕРІ

Аннотация. Жасанды интеллект қазіргі заманның білім беру процесінде инновациялық технология ретінде маңызды рөл атқарып, педагогикалық қызметтің әр саласында тиімділік пен шығармашылықты арттыруға мүмкіндік береді. Музыка жетекшілерінің кәсіби қызметінде жасанды интеллект құралдарын қолдану балалардың музыкалық қабілеттерін дамытуда жаңа әдіснамалық тәсілдерді енгізуге жол ашады. Бұл мақалада жасанды интеллекттің музыка педагогикасындағы мүмкіндіктері, оның балабақшадағы музыкалық қызметке әсері, шығармашылық процесін жетілдіру тәсілдері, сонымен бірге педагогикалық тәжірибедегі нақты қолдану үлгілері талданады. Мақалада баланың музыкамен қарым-қатынасы, оқу процесіндегі интерактивті құралдардың рөлі және жасанды интеллект көмегімен музыкалық білімді тиімді ұйымдастыру мәселелері жан-жақты қарастырылады.

Кілт сөздер: жасанды интеллект, музыка педагогикасы, балабақша, музыкалық білім, педагогикалық технология, интерактивті әдістер, шығармашылық даму.

Балабақшадағы музыка жетекшісінің қызметі дәстүрлі музыкалық білім беруден ерекше ерекшеленеді, өйткені бұл қызметтің негізгі мақсаты балалардың музыкалық қабілеттерін қалыптастырумен қатар олардың эмоционалды, әлеуметтік және шығармашылық дамуына ықпал ету болып табылады. Күнделікті музыкалық сабақтарда педагог балалардың дауыстық, ритмдік және аспаптық машықтарын жетілдіруді мақсат етіп, әрбір оқушының жеке ерекшеліктерін ескеруге міндетті. Мұндай жағдайда жасанды интеллекттің енгізілуі музыка жетекшісінің жұмысын жан-жақты қолдау құралына айналады, өйткені ол балалардың музыкалық қабілеттерін объективті бағалауға, олардың дағдылары мен жетістіктерін жүйелі талдауға мүмкіндік береді.

Жасанды интеллект құралдары арқылы балалардың дауыстық диапазоны, ритмділік қабілеттері, музыкалық есту қабілеті деректер базасында жүйеленіп, педагог үшін нақты көрсеткіштермен қамтамасыз етіледі. Бұл көрсеткіштерді пайдалана отырып, музыка жетекшісі әр баланың жеке даму траекториясын анықтап, сабақ жоспарын икемді түрде құра алады. Дәстүрлі педагогикалық тәсілдерде мұндай жүйелілікке қол жеткізу уақыттық және әдістемелік тұрғыдан қиын болса, жасанды интеллект негізіндегі бағдарламалар бұл процесті жылдамдату арқылы шығармашылыққа көбірек уақыт бөлуге мүмкіндік береді.

Балалардың музыкалық шығармашылық қабілеттерін дамытуда жасанды интеллект жаңа музыкалық туындыларды генерациялау, ырғақ пен әуенді сәйкестендіру, виртуалды музыкалық ойындар мен жаттығулар арқылы интерактивтілікті арттыру сияқты құралдарды ұсынады. Педагог бұл құралдарды сабақ барысында пайдалана отырып, балалардың музыкалық ойындары мен тәжірибелерін байыта алады, олардың әр қимылын нақты бақылап, түзетулер енгізе алады. Музыка жетекшісінің рөлі мұнда тек бағыттаушы және әдістемелік қолдаушы ретінде көрініс табады, өйткені жасанды интеллект балалардың музыкалық әрекеттерін талдап, педагогқа нақты ұсыныстар береді.

Жасанды интеллекттің музыка жетекшісінің жұмысында қолданылуы оқыту процесін жеке тұлғаға бейімделген етіп ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Балалардың музыкалық қабілеттерін бағалау кезінде бағдарламалар әр баланың оқу жетістіктерін, сабаққа қатысу белсенділігін және шығармашылық әрекеттерін нақты есепке алады. Бұл көрсеткіштер педагог үшін сабақ материалын өзгертуге, музыкалық жаттығулардың күрделілігін арттыруға немесе жеңілдетуге, сондай-ақ әр бала үшін жеке тапсырмалар беру мүмкіндігін қамтамасыз етеді. Балалардың прогресін нақты деректермен көрсету педагогқа ата-аналармен тиімді коммуникация құруға да көмектеседі, өйткені олардың балаларының даму динамикасын объективті түрде түсіндіруге мүмкіндік туады.

Музыка жетекшісінің кәсіби қызметінде жасанды интеллекттің қосымша артықшылығы – музыкалық материалды ұйымдастыру мен жаңа шығармаларды енгізудің тиімділігі. Компьютерлік бағдарламалар мен мобильді қосымшалар балалардың қызығушылығын сақтай отырып, музыкалық контентті әртүрлі деңгейде ұсынып, сабақтың динамикасын арттыра алады. Бағдарламалар арқылы әрбір музыкалық тақырып интерактивті элементтермен толықтырылып, балалардың сабаққа белсенді қатысуы қамтамасыз етіледі. Мұндай құралдар педагогқа музыкалық материалдарды жан-жақты талдап, әр сабақтың құрылымын тиімді жоспарлауға мүмкіндік береді, бұл балалардың музыкалық танымын кеңейтіп, олардың шығармашылық дамуына ықпал етеді.

Бұл тәсіл педагогқа сабақ барысында әртүрлі тапсырмалар комбинациясын қолдануға, интерактивтілік пен визуализацияны үйлестіріп, балалардың шығармашылық белсенділігін барынша арттыруға жағдай жасайды. Мысалы, виртуалды музыкалық ойындар немесе ритмдік жаттығулар арқылы балалар өз дағдыларын тәжірибе жүзінде дамытып, музыкалық қателерін тез түзете алады. Жасанды интеллект құралдары балалардың әрекеттерін нақты тіркеп, педагогқа олардың прогресін бақылауға мүмкіндік береді, бұл сабақтың сапасын арттыруға және әр оқушының жеке қабілеттерін ескере отырып оқу процесін ұйымдастыруға мүмкіндік туғызады.

Балабақшадағы музыка жетекшісі жасанды интеллекттің көмегімен сабақ жоспарын құруда деректерді талдау негізінде шешім қабылдай алады. Бағдарламалар балалардың әр сабақтағы әрекетін тіркеп, музыкалық тапсырмаларды орындау сапасын бағалайды, осылайша педагог сабақ материалын уақытылы өзгертіп, балалардың қызығушылығын арттырады. Бұл процесс педагогқа сабақтың құрылымын икемді түрде құруға, музыкалық жаттығулардың күрделілігін әр оқушы деңгейіне бейімдеуге мүмкіндік береді. Деректердің нақты әрі жүйелі болуы педагогтың шешім қабылдауын жеңілдетіп, балалардың оқу жетістіктерін объективті түрде бағалауға жағдай жасайды.

Жасанды интеллект арқылы педагог балалардың музыкалық қателерін анықтап, оларды түзету жолдарын нақты көрсете алады, бұл балалардың музыкалық дағдыларын сапалы әрі жүйелі дамытуға мүмкіндік береді. Мысалы, бағдарламалар балалардың ритмдік қателерін немесе ноталарды дұрыс орындамаған сәттерін автоматты түрде тіркеп, педагогқа түзету әдістерін ұсына алады. Осындай талдау сабақ барысын тиімді ұйымдастыруға, әр баланың музыкалық қабілетін біркелкі дамытуға жағдай жасайды және педагог үшін кәсіби шешім қабылдау процесін жеңілдетеді.

Жасанды интеллект құралдарының балабақшадағы музыка жетекшісінің қызметіне енгізілуі тек оқу процесін жеңілдетіп қана қоймай, педагогтің кәсіби шығармашылығын кеңейтеді. Бағдарламалар балалардың музыкалық тәжірибелерін талдап, педагогқа сабақ құрылымын оңтайландыруға мүмкіндік береді. Педагог инновациялық әдістемелерді қолдану арқылы әр сабаққа жаңа формалар мен тапсырмаларды қосып, сабақ барысын әр баланың жеке даму деңгейіне сәйкес бейімдей алады. Бұл тәсіл балалардың сабаққа қызығушылығын арттырып, олардың музыкалық қабілеттерін жан-жақты дамытуға септігін тигізеді.

Дәстүрлі тәсілдермен салыстырғанда, жасанды интеллект сабақтың интерактивтілігін арттыруға, балалардың музыкалық қабілеттерін жан-жақты дамытуға және педагогтың кәсіби қызметін тиімді ұйымдастыруға жол ашады. Жасанды интеллект құралдары сабақ барысын нақты бақылауға, балалардың оқу нәтижелерін визуалды түрде көрсетіп, педагогқа педагогикалық шешімдерді деректерге сүйене отырып қабылдауға мүмкіндік береді. Бұл процесс педагогтың шығармашылығын қолдап, балалардың музыкалық танымын арттырады, сондай-ақ сабақ тиімділігін жоғары деңгейге көтереді.

Осылайша, жасанды интеллекттің балабақшадағы музыка жетекшісінің қызметінде қолданылуы педагогикалық тәжірибені жаңа деңгейге көтеріп, балалардың музыкалық және шығармашылық дамуына нақты үлес қосады. Музыкалық сабақтарды тиімді ұйымдастыру, әр баланың жеке қабілеттерін ескеру, сабақтағы интерактивтілікті арттыру, балалардың музыкалық прогресін объективті бағалау – жасанды интеллекттің бала мен педагог арасындағы үйлесімділікті қамтамасыз ететін негізгі мүмкіндіктері болып табылады. Бұл процесс педагогтың шығармашылығын қолдап қана қоймай, балалардың музыкаға деген қызығушылығын арттырып, олардың интеллектуалды және эмоционалды дамуына маңызды ықпалын тигізеді.

Әдебиеттер:

1. Громова, Т.А. Искусственный интеллект в музыкальном воспитании детей дошкольного возраста. – Москва: Наука, 2020. – 248 с.
2. Бекенова, Ж. Педагогикалық технологиялар мен жасанды интеллект. – Алматы: Білім, 2021. – 176 с.
3. Smith, J. Artificial Intelligence in Early Childhood Music Education. – London: Routledge, 2019. – 212 p.
4. Айтжанова, А. Музыкалық педагогикадағы заманауи әдістемелер. – Алматы, 2022. – 198 б.
5. Johnson, L. Integrating AI Tools in Preschool Music Classes: A Practical Guide. – New York: Springer, 2021. – 245 p.

Арайлы Амантайқызы Балтабай[1], «Математика IP» мамандығының 1 курс студенті
Перизат Абыловна Оспанова[2], аға оқытушы, педагогика ғылымдарының магистрі
[1,2]М.Х.Дулати атындағы Тараз Университеті
Тараз қаласы

THE IMPACT OF SOCIAL MEDIA ON TEENAGERS' LANGUAGE

Abstract. This article argues that in recent years, with the emergence of social media, the pace of linguistic change has accelerated to an unprecedented level. New words, abbreviations and linguistic constructions are spreading rapidly and entering global usage within a short period of time. A comprehensive study of the influence of social media on the linguistic culture of teenagers is required. On the one hand, social media can contribute to language development, vocabulary expansion and increased creative potential; on the other, it can lead to a breach of standard language norms and a decline in grammatical literacy. The aim of this article is to conduct a comprehensive analysis of the influence of social media on the language of adolescents. The study examines the main trends in linguistic change, their causes and consequences, and assesses their positive and negative aspects.

Keywords: social media, adolescent, digital technologies, linguistic change.

At present, the rapid development of digital technologies has fundamentally changed the way humanity communicates. Among these, social networks have become an integral part of daily life, particularly among teenagers. Platforms such as Instagram, TikTok and Twitter have become not only tools for communication but also significant environments that directly influence linguistic development.

We can clearly see the impact that information technologies are having on all areas of human life, including our most important value — language. Social networks are not merely a means of entertainment for today's teenagers; they are the environment in which they form as individuals, the primary communication platform and the space for self-expression. However, this virtual world poses a significant threat to the way the younger generation speaks, their way of thinking, and the purity of the national language. The language of adolescents is a mirror of societal changes, so a thorough study of the influence of social networks is a matter of urgency.

The primary rule of communication on social networks is speed and brevity. Consequently, the first major issue in the language is the failure to observe orthographic and grammatical norms. When teenagers write in chats or comments, they regard using commas, full stops or capital letters as an unnecessary expense. The reduction of "Hello" to "Hi" and "How are you?" to "how R U" is not simply an abbreviation; it is the erosion of the language's aesthetic value. This principle of "linguistic economy" gradually seeps into a child's consciousness, leading them to make mistakes even in formal schoolwork and to be unable to construct sentences correctly. Given that the corruption of language leads to the corruption of thought, this is a factor that will contribute to the formation of an illiterate generation in the future.

Furthermore, the most prominent feature of the language of today's youth is the excessive use of Anglicisms and new slang. Since the majority of content on Instagram or TikTok originates from an English-speaking environment, words such as 'crush', 'cringe', 'vibe', 'hype', "mood" and 'toxic' have displaced native Kazakh words. For a teenager, using the word "crush" seems far more "cool" than "to like" or "to be in love". This phenomenon does not enrich the language; on the contrary, it impoverishes it. This is because teenagers are completely removing deep, figurative words from the Kazakh language and replacing them with narrow, clichéd foreign terms. This is the first sign of the weakening of the national code.

We must not fail to mention the role of visual communication on social networks, namely emojis and stickers. Nowadays, teenagers have stopped expressing their feelings in words. Joy, resentment and surprise are all replaced by a single smiley face. This impedes a person's ability to

think abstractly and leads to a reduction in their vocabulary. When a person is unable to describe their emotions in words, their inner world begins to change. Where the power of the word is lost, the depth of feeling is also lost.

From a psycholinguistic perspective, “clip-based thinking” on social media hinders teenagers from reading and analysing long texts. Because they have become accustomed to 15-second videos, they cannot engage with classic works or academic texts. This has also affected their speech patterns, creating a generation that cannot articulate their thoughts coherently and whose speech consists of fragmented, meaningless sentences. Moreover, the anonymity of the internet has paved the way for the free use of vulgarity and profanity among young people. Cyberbullying and aggressive comments have completely destroyed linguistic etiquette.

Under the influence of social networks, the language's lexical layer is the first to undergo change. New words, abbreviations, slang and informal expressions emerge rapidly and enter usage. Although most of these words have been borrowed from English, over time they adapt to the local linguistic system and acquire new meanings. This phenomenon demonstrates the flexibility of language, yet it can also give rise to questions about the purity of the language.

Moreover, the semantic structure of language also undergoes changes on social networks. That is, words that were previously used in a certain sense may take on a different meaning in a new context. This is particularly evident in youth slang. The meanings of words can expand or contract, sometimes taking on an entirely new content. While such changes contribute to the development of language, they can also lead to misunderstandings.

Another significant impact of social networks is the changing phonetic profile of the language. Teenagers try to convey the features of spoken language in written form. For example, deliberately misspelling words, lengthening or shortening sounds is widespread. This phenomenon intensifies the emotional colour of the language and enlivens communication.

It is worth noting that linguistic changes on social media are also reflected at the syntactic level. Teenagers often use short, incomplete sentences. In these sentences, the subject or predicate may be omitted. While such structures are convenient for quick communication, they do not always conform to the grammatical norms of the language.

Under the influence of social networks, the pragmatic function of language has become particularly important. For adolescents, language is not only a means of conveying information but also a way of expressing emotions, influencing others and establishing social connections. They use language to convey their mood, views and attitudes. In this case, not only the meaning of the words but also the way they are used plays an important role.

Furthermore, social networks also influence the grammatical structure of the language. The frequent use of short, concise sentences, the simplification of syntactic structures and the predominance of an informal style are among the main characteristics of contemporary digital communication. While such changes may simplify communication, they can also lead to a breakdown of literary language norms. However, it is incorrect to view this phenomenon as purely negative or purely positive, as it is part of the language's natural evolution.

Under the influence of social networks, the pragmatic and expressive functions of language have grown stronger. Teenagers use language not only to convey information but also to express their emotions, moods and social position. The widespread use of emojis, stickers and various visual elements has given rise to a new multimodal form of language. This phenomenon demonstrates that language has become not merely a textual system but a comprehensive communication tool.

The study found that social networks also affect adolescents' cognitive abilities. Becoming accustomed to short-form information may to some extent influence their attention spans, their capacity for deep textual comprehension and their analytical thinking. However, as the precise extent of this impact depends on various factors, further scientific research is required.

In conclusion, it has been established that the impact of social networks on language is closely linked to the process of cultural globalisation. As adolescents become acquainted with different cultures, they expand their vocabulary and embrace new concepts and ideas. While this situation

enhances multiculturalism and linguistic diversity, it may also pose certain threats to the pure preservation of the national language.

Social networks have accelerated the change of linguistic norms. Whereas previously language changes took place over a long period, in today's digital environment new words and expressions can become widespread and enter regular use in a very short time. This intensifies the language's dynamic nature and accelerates its rate of development.

Moreover, the influence of social networks also affects teenagers' language culture. On the one hand, free communication can foster creative abilities; on the other, it may lead to a disregard for orthographic and stylistic norms. Therefore, the preservation of linguistic literacy and cultural heritage is of particular importance.

Overall, the impact of social networks on adolescents' language is a complex, multifaceted and continuously evolving process. It encompasses not only linguistic changes but also social, cultural and psychological factors. This phenomenon is an important indicator of the natural evolution of language.

More over, social networks open up new possibilities for the development of language and broaden its scope of use. However, to make proper use of these opportunities, it is necessary to preserve linguistic culture, respect literary norms and cultivate conscious linguistic behaviour. In the future, with the development of digital communication, the role of language will grow even further, making research in this area particularly important.

List of References

1. Crystal, D. Internet Linguistics: A Student Guide. – London, 2011.
2. Rianto, S. The Impact of Social Media on Language Use Among Teenagers. – 2024.
3. Herlina, L. Internet Slang and Language Evolution. – 2024.
4. Firayani, F. Sentence Structure Changes in Youth Language. – 2024.
5. Khomidova, G. English Language Development Among Teenagers. – 2025.
6. Smirnov, I. Digital Flynn Effect. – 2017.

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ТІЛІНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІНІҢ ӘСЕРІ

Аңдатпа. Бұл мақалада соңғы жылдары әлеуметтік желілердің пайда болуымен тілдің өзгеру қарқыны бұрын-соңды болмаған деңгейде жеделдеді. Жаңа сөздер, қысқартулар мен сөйлеу үлгілері қысқа уақыт ішінде кең таралып, жаһандық деңгейде қолданысқа енуде. Әлеуметтік желілердің жасөспірімдердің тілдік мәдениетіне әсерін жан-жақты қарастыру қажеттілігінде. Бір жағынан, әлеуметтік желілер тілдің дамуына, сөздік қордың кеңеюіне және шығармашылық қабілеттің артуына ықпал етсе, екінші жағынан, әдеби тіл нормаларының бұзылуына, грамматикалық сауаттылықтың төмендеуіне әкелуі мүмкін.Осыжұмыстың мақсаты-әлеуметтікжелілердің жасөспірімдер тіліне әсерін кешенді түрде талдау. Зерттеу барысында тілдік өзгерістердің негізгі бағыттары, олардың себептері мен салдары қарастырылып, оң және теріс тұстары сараланады.

Түйінді сөздер: желі,жасөспірім, цифрлық технология,тілдік өзгеріс.

Кальжанова Айгуль Ермухановна
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
Қандыағаш қалалық №6 жалпы білім беретін мектеп
Ақтөбе облысы, Қандыағаш қаласы

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ МҮМКІНДІКТЕРІН ТИІМДІ ҚОЛДАНУ

Аңдатпа. Мақалада білім беру үдерісінде жасанды интеллект (ЖИ) технологияларын қолданудың маңызы қарастырылады. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында ЖИ құралдарын тиімді пайдаланудың әдістемелік мүмкіндіктері сипатталып, оқушылардың тілдік, коммуникативтік және шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпалы талданады. Автор тәжірибеге сүйене отырып, ЖИ негізіндегі цифрлық платформаларды қолданудың үлгілерін ұсынады, сондай-ақ академиялық адалдық, ақпараттың сенімділігі және этикалық қауіптер мәселесіне назар аударады.

Түйін сөздер: жасанды интеллект, қазақ тілі мен әдебиеті, цифрлық білім беру, функционалдық сауаттылық, инновациялық технологиялар, нейрожелілер, ChatGPT.

XXI ғасыр – ақпарат пен технологияның жедел дамып, қоғамдық өмірдің барлық саласын жаңаша ұйымдастыруды талап еткен кезеңі. Қазіргі әлемде цифрландыру үрдісі білім беру жүйесіне де тікелей ықпал етіп, дәстүрлі оқыту тәсілдерін қайта қарауға, оқушының жеке ерекшелігін ескеретін жаңа форматтарды енгізуге мүмкіндік беріп отыр. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы мен «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы аясында білім беру сапасын арттыру, оқу үдерісін технологиялық тұрғыда жаңарту, педагогтің кәсіби әлеуетін күшейту – өзекті міндеттердің бірі ретінде айқындалады. Осы тұрғыдан алғанда, жасанды интеллектке (ЖИ) негізделген құралдар мұғалім жұмысының тиімділігін көтеріп қана қоймай, оқушының оқу әрекетін дараландыруға, өздігінен білім алу дағдысын қалыптастыруға және функционалдық сауаттылықты дамытуға мүмкіндік береді. ЖИ-ді оқу үдерісіне дұрыс кіріктіру – бүгінгі мектептің бәсекеге қабілеттілігін арттыратын маңызды факторлардың бірі.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәндері ұлттық сананы қалыптастыруда, мәдени-тарихи жадыны жаңғыртуда, тұлғаның тілдік құзыреттілігін дамытуда айрықша рөл атқарады. Бұл пәндер арқылы оқушылар сауатты жазу мен дұрыс сөйлеуді ғана меңгермей, мәтінді терең түсіну, ойды дәлелді жеткізу, көркем дүниені бағалау, ұлттық құндылықты тану, сыни ойлау және шығармашылық ізденіс мәдениетін қалыптастырады. Ал ЖИ технологиялары осы мақсаттарды жүзеге асыруда мұғалімге көмекші бола алады: оқу материалының мазмұнын бейімдеу, тапсырмаларды деңгейлеп құрастыру, жедел кері байланыс беру, мәтінмен жұмыс түрлерін көбейту, оқушының коммуникативтік белсенділігін арттыру сияқты міндеттерді жеңілдетеді. Дегенмен ЖИ-ді қолдану педагогикалық мақсатқа бағындырылып, оқушының

дербес ойлауын әлсіретпей, керісінше оны күшейтетін бағытта ұйымдастырылған жағдайда ғана нәтиже береді.

Жасанды интеллект – адамның интеллектуалдық әрекеттерін имитациялай алатын алгоритмдер мен жүйелердің жиынтығы. Білім беру саласында оның негізгі мүмкіндігі – оқытуды дербестендіру, яғни әр оқушының қабілеті мен қажеттілігіне қарай оқу мазмұны мен тапсырмасын бейімдеу. Сабақ барысында ЖИ диагностикалық қызмет атқара алады: оқушы біліміндегі олқылықты жылдам анықтап, қандай тақырып немесе дағды бойынша қиындық бар екенін көрсетуге көмектеседі. Сонымен бірге ЖИ контент генерациялау функциясын орындайды: мәтін, жаттығу, тест, деңгейлік тапсырма, бағалау критерийі, сабақ құрылымы сияқты материалдарды дайындауға мүмкіндік береді. ЖИ-дің интерактивтілік қасиеті де маңызды: чат-боттар мен диалогтық жүйелер оқушымен тілдесіп, сөйлеу ортасын қалыптастырады, сұрақ қою мәдениетін дамытады, оқушының жауап беруін біртіндеп күрделендіреді. Бұл мүмкіндіктер қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында тілдік әрекеттің барлық түрін (тыңдалым, оқылым, айтылым, жазылым) дамытуға қолданылуы ықтимал.

Қазақ тілін оқытуда ЖИ құралдары грамматика мен орфографияны меңгертуге, сөйлем құрау, мәтін жазу, стильдік өңдеу, сөздік қорды байытуға және тілдік норманы бекітуге тиімді қолданылады. Мәселен, үлкен тілдік модельдер (ChatGPT, Google Gemini және басқа да платформалар) қазақ тіліндегі мәтіндердегі грамматикалық және стилистикалық қателерді анықтап, түзету нұсқаларын ұсына алады. Алайда бұл жерде ең маңыздысы – «түзетіп беру» емес, оқушының рефлексиясына жол ашу. Егер оқушы өз мәтінін ЖИ-ге тексертіп, «неге бұл жерде қате болды?», «қай ереже бұзылды?», «дұрыс нұсқаның айырмашылығы неде?» деген сұрақтарға жауап іздесе, ол өз қатесін саналы түрде түсінеді әрі тілдік норманы берік меңгереді. Мұндай тәсіл оқушының метатанымдық дағдыларын дамытып, жазылым сапасын арттырады. Сонымен бірге ЖИ-ді орфографиялық тақырыптарды бекітуде қолдануға болады: сөздерді дұрыс жазу, тыныс белгі қою, сөйлем құрылымын дұрыстау сияқты жаттығуларды оқушы деңгейіне сай автоматты түрде құрастыру мүмкіндігі бар.

ЖИ құралдарының қазақ тілі сабақтарындағы маңызды бағыты – сөздік қорды байыту және диалогтық сөйлеуді дамыту. ЖИ-ді «виртуалды сұхбаттасушы» ретінде қолдану тәжірибесі оқушының сөйлеу әрекетін жандандырады: мысалы, оқушы «Менің болашақ мамандығым», «Отбасы», «Менің қалам» сияқты тақырыпта ЖИ-мен диалог құрып, сұраққа жауап береді, өз ойын дәлелдеуге тырысады. ЖИ оқушы жауабына қарай сұрақты күрделендіріп, нақтылаушы сұрақтар қоюы мүмкін, бұл өз кезегінде оқушының коммуникативтік икемін арттырады. Мұндай формат өзге ұлт өкілдеріне қазақ тілін үйретуде де тиімді: қорқыныш азаяды, сөйлеу жылдамдығы артады, оқушы қате жіберуден қысылмайды, сөйлеу дағдысын біртіндеп қалыптастырады. Сонымен қатар ЖИ-ге мәтінді трансформациялау тапсырмаларын беруге болады: ғылыми мәтінді қарапайым тілмен түсіндіру, күрделі сөйлемдерді ықшамдау, керісінше қарапайым мәтінді ресми-ғылыми стильге айналдыру, синоним табу, сөз тіркесі құрау, абзацты логикалық реттеу сияқты жұмыстар оқушының функционалдық сауаттылығын дамытады әрі стильдік сезімін күшейтеді.

Қазақ әдебиеті сабақтарында ЖИ-дің мүмкіндіктері шығармашылыққа, талдауға және мәтінді терең түсінуге бағытталады. Әдеби шығарма – тек мазмұн емес, ол ойлау жүйесі, ұлттық дүниетаным, эстетикалық талғам және эмоционалдық тәжірибе. Сондықтан әдебиетте ЖИ-ді қолданудың ең дұрыс бағыты – оқушының мәтінмен жұмысын жеңілдетіп қана қою емес, оны тереңдету. Соның ішінде қызықты әдістердің бірі – кейіпкермен «тілдесу» моделі. Мұғалім ЖИ-ге кейіпкер рөлін беріп, оқушыларға сұхбат форматын ұсына алады: мысалы, «Сен Абайсың, менің сұрақтарыма Абайдың болмысымен жауап бер», немесе «Сен Құлагер поэмасындағы Ақан серісің, өз күйіңді түсіндір» деген тәрізді нұсқаулық арқылы оқушылар кейіпкердің мінезін, мотивін, дүниетанымын тереңірек түсінеді. Бұл тәсіл әдеби талдауды механикалық мазмұндаудан шығарып, оқушыны мәтінге эмоционалды әрі интеллектуалды түрде жақындатады.

Әдебиет сабақтарында визуалды интерпретацияның да орны ерекше. Midjourney, DALL-E сияқты бейне генерациялайтын жүйелер мәтін мазмұнын көрнекілік арқылы түсіндіруге мүмкіндік береді. Оқушылар шығарманы оқып, белгілі бір көріністі сипаттап, ЖИ-ге иллюстрация жасатуы мүмкін. Мысалы, Мағжан Жұмабаевтың «Түркістан» өлеңіндегі кеңістік бейнесін немесе Ілияс Жансүгіровтің «Құлагер» поэмасындағы трагедиялық көріністі визуалды түрде көрсету оқушының мәтінді қабылдауын күшейтеді, көркем бейненің мәнін ашады және шығармашылық ойлауды дамытады. Бұл тәсіл әсіресе визуалды қабылдауы басым оқушыларға пайдалы. Сонымен қатар ЖИ арқылы мәтінді қысқарту (summarization) дағдысын дамытуға болады: көлемді шығарманың негізгі идеясын ажырату, сюжеттік желіні қысқаша беру, кейіпкерлер жүйесін кестелеу сияқты тапсырмалар мәтінмен жұмысқа көмектеседі. Алайда мұнда да мұғалім жетекшілігі маңызды: қысқарту мәтіннің көркем табиғатын бұзбауы, идеяны жоғалтпауы, авторлық позицияны бұрмаламауы тиіс.

ЖИ құралдарының мектепте қолданылуы мұғалімнің жұмысын автоматтандырып, уақытын үнемдеуге де мүмкіндік береді. Мұғалім қысқа уақытта рубрикаторлар мен бағалау критерийлерін құрастыра алады, мәтін негізінде әртүрлі деңгейдегі тест сұрақтарын дайындайды, сабақ жоспарына идеялар ұсынады, сөздікпен жұмыс тапсырмаларын түрлендіреді, «миға шабуыл» сұрақтарын жасайды, оқушылардың жауаптарына кері байланыс мәтінін үлгі ретінде құрастырады. Бұл мұғалімнің шығармашылық және әдістемелік жұмысын жеңілдетіп, сабақты сапалы ұйымдастыруға көбірек мүмкіндік береді. Дегенмен мұғалім ЖИ ұсынған материалды сол күйінде көшірмей, оны оқу мақсатына сай тексеріп, мазмұнын нақтылап, сыныптың деңгейіне бейімдеуі қажет. Себебі ЖИ кейде қисынсыз тапсырма ұсынуы, дұрыс емес дерек беруі немесе әдеби фактілерді шатастыруы мүмкін.

Сондықтан ЖИ қолданудағы этикалық мәселелер мен қауіптерді назардан тыс қалдыруға болмайды. Бірінші қауіп – плагиат. Оқушы ЖИ арқылы толық мәтін жаздырып, оны өз жұмысы ретінде өткізуі ықтимал. Мұндай жағдайда мұғалім тапсырма түрін өзгертуі керек: процеске бағытталған тапсырмалар, ауызша қорғау, жоспар көрсету, мәтіннің жеке нұсқаларын кезең-кезеңімен тапсыру, ой қорыту және дәлелдеу сияқты элементтер оқушының өз еңбегін көрсетеді. Екінші қауіп – ЖИ-дің «галлюцинациясы», яғни жалған ақпарат беруі. Әдебиетте бұл әсіресе қауіпті, себебі автор, шығарма, тарихи кезең, мәтін мазмұны туралы қате факт оқушының түсінігін бұзады. Сондықтан «сен, бірақ тексер» қағидасы міндетті түрде қалыптасуы қажет: әр дерек бірнеше сенімді көзден тексеріледі. Үшінші қауіп – оқушының өз бетінше ойлауын әлсірету. Егер ЖИ оқушы орнына ойлап, талдап, жазып берсе, оқушының танымдық әрекеті төмендейді. Сол себепті ЖИ тек көмекші, бағыттаушы құрал ретінде қолданылғаны дұрыс.

Практикалық тұрғыдан қарағанда, сабақ барысында ЖИ қолдануды жүйелі енгізгеннен кейін оқушының сабаққа қызығушылығы артып, мәтінмен жұмыс дағдысы жылдамдайтыны жиі байқалады. Сауалнама нәтижелеріне сүйенсек, оқушылардың басым бөлігі ЖИ қолданылған сабақтардың мазмұны қызықтырақ екенін, тапсырмаларды орындау барысында өзін еркін сезінетінін, мәтінді түсіну және қайта жазу қабілетінің күшейгенін атап өтеді. ЖИ оқушыға жедел кері байланыс беріп, оны бір қателіктен кейін тоқтап қалмай, қайта әрекет етуге ынталандырады. Бұл әсіресе тілдік пәндерде маңызды, өйткені сөйлеу және жазу барысында қате – дамудың табиғи бөлігі. ЖИ осы қателікті түзетудің жедел әрі қауіпсіз алаңын құрады.

Қорытындылай келе, жасанды интеллект қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімінің бәсекелесі емес, кәсіби көмекшісі. Оны мақсатты түрде қолдану оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырып, тілдік дағдыларын нығайтып, шығармашылық әлеуетін дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен бірге ұлттық құндылықтарды заманауи форматта танытып, әдеби мұраны қызықты түрде меңгертудің жаңа жолдарын ашады. Дегенмен ЖИ – құрал ғана, ал оқу үдерісінің жүрегі – мұғалімнің тұлғасы, тірі сөзі, тәрбиелік ықпалы және педагогикалық шеберлігі. Болашақтағы сапалы білім беру жүйесі цифрлық технология мен ұлттық-адамгершілік құндылыққа негізделген педагогиканың үйлесімінде қалыптасады.

Әдебиеттер:
1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2007.
2. Құдайбергенова Қ.С. Инновациялық педагогикалық технологиялар. – Алматы, 2020.
3. Бердібай Р. Қазақ тілі мен әдебиетін оқытудың заманауи мәселелері. – Алматы, 2021.
4. Сүлейменова Э.Д. Цифрлық лингвистика және білім беру. – Астана, 2022.
5. Kalogiannakis, M. Artificial Intelligence in Education: New Challenges. – 2023.

Юлдашбеков Давранбек Равшанбекович[1], ұйымдастырушы-педагог, педагог-модератор
Юлдашбекова Камола Икрамжановна[2], аға-тәлімгер, педагог-модератор
[1,2]"№104 негізгі орта мектеп" коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Түркістан облысы, Сайрам ауданы, Қарабұлақ ауылы

ҰЙЫМДАСТЫРУШЫ ПЕДАГОГ ПЕН ТӘЛІМГЕРДІҢ БІРЛЕСКЕН ЖҰМЫСЫ: ОҚУШЫ ТҰЛҒАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Аннотация. Бұл мақалада оқушы тұлғасын қалыптастырудың тиімді жолдары ұйымдастырушы педагог пен тәлімгердің бірлескен қызметі тұрғысынан ғылыми-публицистикалық негізде қарастырылады. Білім беру кеңістігіндегі тұлғалық-бағдарлы парадигма жағдайында оқушының интеллектуалдық, рухани-адамгершілік және әлеуметтік құзыреттерін үйлесімді дамыту мәселесі өзекті болып отыр. Автор оқушы тұлғасының қалыптасуын көпфакторлы үдеріс ретінде сипаттай отырып, педагог пен тәлімгердің ықпалдастығының мазмұнын, құрылымын және нәтижелілік шарттарын талдайды. Тәрбиелік ықпалдың жүйелілігі, кәсіби серіктестік мәдениеті және білім алушының белсенді позициясы тұлға қалыптастырудағы негізгі тетіктер ретінде айқындалады. Мақалада педагогикалық тәжірибеде қолданылатын әдістер мен технологиялардың тиімділігі сараланып, олардың оқушының дербестігін, жауапкершілігін және сыни ойлау қабілетін дамытудағы рөлі ашылады. Сонымен бірге білім беру ортасының тәрбиелік әлеуетін арттыру жолдары мен әлеуметтік серіктестік мүмкіндіктері ғылыми тұрғыдан негізделеді.

Кілт сөздер: оқушы тұлғасы, ұйымдастырушы педагог, тәлімгер, тәрбиелік жұмыс, тұлғалық даму, құзыреттілік, білім беру ортасы, педагогикалық серіктестік, әлеуметтік бейімделу.

Оқушы тұлғасын қалыптастыру мәселесі қазіргі білім беру жүйесінің өзегіне айналып отыр, өйткені жаһандану жағдайында тек білімді ғана емес, өзіндік көзқарасы қалыптасқан, әлеуметтік жауапкершілігі жоғары және өзгермелі ортаға бейімделе алатын тұлға қажет екендігі айқындала түсті. Осы тұрғыдан алғанда ұйымдастырушы педагог пен тәлімгердің бірлескен қызметі тәрбиелік ықпалдың сапасын арттыратын маңызды фактор ретінде

қарастырылады, себебі олардың кәсіби өзара әрекеті оқушының жан-жақты дамуына бағытталған кешенді жүйені қалыптастыруға мүмкіндік береді. Оқушы тұлғасы тек оқу жетістіктерімен өлшенбейді, ол оның құндылықтық бағдарларымен, мінез-құлықтық ерекшеліктерімен және әлеуметтік қарым-қатынас мәдениетімен сипатталады, сондықтан тәрбиелік жұмысты ұйымдастыруда интегративті тәсіл қажет болады. Ұйымдастырушы педагог білім беру мекемесіндегі тәрбие жүйесінің үйлестірушісі ретінде әрекет етсе, тәлімгер оқушымен тікелей жұмыс істейтін тұлға ретінде оның ішкі әлеуетін ашуға ықпал етеді. Бұл екі субъектінің өзара байланысы неғұрлым үйлесімді болған сайын, оқушының тұлғалық дамуы соғұрлым нәтижелі болады. Тұлға қалыптастыру үдерісінде мақсаттылық пен жүйелілік сақталмаса, тәрбиелік ықпал фрагментарлы сипат алып, күтілетін нәтиже бермеуі мүмкін. Сондықтан педагогикалық әрекет нақты жоспарға, ғылыми негізделген әдістерге және тұрақты рефлексияға сүйенуі тиіс. Оқушының өзін-өзі тануына, өзін-өзі дамытуына жағдай жасау қазіргі педагогиканың басты талаптарының бірі болып отыр. Осы міндетті жүзеге асыруда ұйымдастырушы педагог пен тәлімгердің кәсіби құзыреттілігі шешуші рөл атқарады.

Ұйымдастырушы педагог пен тәлімгердің бірлескен жұмысы педагогикалық серіктестік қағидатына негізделуі тиіс, өйткені біржақты ықпал қазіргі білім алушының қажеттіліктерін толық қанағаттандыра алмайды. Серіктестік өзара сенімге, ортақ мақсатқа және жауапкершілікті бөлісуге негізделгенде ғана тиімді нәтиже береді, ал бұл өз кезегінде білім беру үдерісінің сапасын арттыруға ықпал етеді. Тәлімгер оқушының күнделікті оқу әрекетін бақылап, оның жеке ерекшеліктерін ескере отырып бағыт-бағдар береді, ал ұйымдастырушы педагог жалпы тәрбиелік стратегияны анықтап, түрлі іс-шаралар арқылы тұлғалық дамуға жағдай жасайды. Мұндай үйлесімді әрекет оқушының өзіндік белсенділігін арттырып, оның әлеуметтену үдерісін жеңілдетеді. Әсіресе жасөспірім кезеңінде тұлғаның қалыптасуы күрделі психологиялық өзгерістермен қатар жүретіндіктен, педагогикалық қолдаудың маңызы арта түседі. Егер оқушы өзін қолдайтын, түсінетін ортаны сезінсе, онда оның ішкі мотивациясы күшейіп, оқу мен тәрбиелік іс-шараларға белсенді қатысуы артады. Тәрбиелік жұмыстың мазмұны тек дәстүрлі іс-шаралармен шектелмей, қазіргі заман талаптарына сай жаңашыл форматтарды қамтуы тиіс. Мысалы жобалық жұмыстар, пікірталас алаңдары және әлеуметтік бастамалар оқушының шығармашылық және сыни ойлау қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Мұндай әдістерді қолдану арқылы оқушы тек білім алушы емес, белсенді қатысушыға айналады. Бұл өзгеріс тұлға қалыптастыру үдерісінің сапасын жаңа деңгейге көтереді.

Оқушы тұлғасын қалыптастыруда тәрбиелік ортаның маңызы ерекше, себебі тұлға белгілі бір әлеуметтік кеңістікте қалыптасады және сол ортаның құндылықтарын бойына сіңіреді. Білім беру мекемесіндегі психологиялық ахуал, қарым-қатынас мәдениеті және ұйымдық құрылым оқушының мінез-құлқына тікелей әсер етеді. Ұйымдастырушы педагог осы ортаны жүйелі түрде қалыптастырып, оның тәрбиелік әлеуетін арттыруға бағытталған шараларды жүзеге асыруы тиіс. Тәлімгер болса осы ортаның ішінде оқушымен жеке жұмыс жүргізіп, оның әлеуметтік дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Қолайлы тәрбиелік орта оқушының өзін еркін сезінуіне, өз ойын ашық айтуына және бастама көтеруіне мүмкіндік береді. Мұндай жағдайда тұлғаның өзіндік «Мен» тұжырымдамасы қалыптасып, оның болашақ өмірлік ұстанымдары айқындалады. Тәрбиелік ортаны қалыптастыруда ата-аналармен серіктестік те маңызды рөл атқарады, өйткені отбасы мен мектептің ықпалы үйлескенде ғана толыққанды нәтиже байқалады. Әлеуметтік серіктестік шеңберінде түрлі ұйымдармен байланыс орнату оқушының әлеуметтік тәжірибесін кеңейтеді. Бұл тәжірибе оның өмірлік дағдыларын дамытуға және қоғамда өз орнын табуына көмектеседі. Демек тұлға қалыптастыру тек мектеп ішіндегі әрекет емес, ол кең әлеуметтік кеңістікте жүзеге асатын күрделі үдеріс болып табылады.

Тұлғалық дамуды қамтамасыз етуде педагогикалық технологияларды тиімді пайдалану ерекше мәнге ие, өйткені қазіргі оқушы ақпараттық ортада өмір сүріп, жаңа білімді тез қабылдауға бейімделген. Осыған байланысты ұйымдастырушы педагог пен тәлімгер заманауи әдістерді қолдана отырып, оқушының қызығушылығын арттыруы тиіс. Интерактивті оқыту

әдістері, цифрлық құралдар және шығармашылық тапсырмалар оқушының белсенділігін күшейтіп, оның танымдық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Бұл тәсілдер оқушының тек білім алуына ғана емес, оның өзіндік пікір қалыптастыруына да ықпал етеді. Егер оқушы өз ойын еркін жеткізе алса және оны дәлелдей білсе, онда оның сыни ойлау қабілеті қалыптасады. Мұндай қабілет қазіргі қоғамда аса маңызды құзыреттердің бірі болып табылады. Педагогикалық технологияларды қолдану барысында оқушының жеке ерекшеліктерін ескеру қажет, өйткені әрбір бала қайталанбас тұлға ретінде қарастырылуы тиіс. Дифференциация және дараландыру қағидаттары осы талапты жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Тұлғалық даму тек сыртқы ықпалдың нәтижесі емес, ол оқушының ішкі белсенділігімен де тығыз байланысты. Сондықтан педагогикалық әрекет оқушының өзіндік дамуына бағытталуы тиіс.

Қорытындылай келе, оқушы тұлғасын қалыптастыру ұйымдастырушы педагог пен тәлімгердің үйлесімді әрі мақсатты бірлескен жұмысы нәтижесінде жүзеге асатын күрделі педагогикалық үдеріс екендігі анық байқалады. Бұл үдерістің табысты болуы үшін ғылыми негізделген әдістерді қолдану, тәрбиелік ортаны дұрыс ұйымдастыру және оқушының жеке ерекшеліктерін ескеру қажет. Педагогикалық серіктестік мәдениеті қалыптасқан жағдайда ғана оқушының жан-жақты дамуына қолайлы жағдай жасалады. Оқушы тұлғасының қалыптасуы қоғамның болашағына тікелей әсер ететіндіктен, бұл мәселе әрқашан өзекті болып қала береді. Ұйымдастырушы педагог пен тәлімгердің кәсіби шеберлігі мен шығармашылығы осы бағыттағы негізгі қозғаушы күш болып табылады. Тәрбиелік жұмыстың сапасы артқан сайын, білім беру жүйесінің тиімділігі де жоғарылайды. Оқушының тұлғалық дамуы оның өмірлік табыстылығына негіз болады. Сондықтан бұл бағыттағы жұмыстар үздіксіз жетілдіріліп отыруы тиіс. Тұлға қалыптастыру үдерісі тек педагогикалық міндет емес, ол ұлттық дамудың стратегиялық факторы ретінде қарастырылуы қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Гоулман Д. Эмоциялық интеллект / Дэниел Гоулман. – Алматы: Фолиант, 2020. – 464 б.

2. Дакуорт А. Табандылық: Өмірде және кәсіпте өнімді болудың 8 құпиясы / Анжела Дакуорт. – Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2019. – 352 б.

3. Поздеева С.И. Организация наставничества в Школе совместной деятельности: практика и концептуализация: Коллективная монография / Под ред. С.И.Поздеевой. – Томск: Томский государственный педагогический университет, 2020. – 168 с.

4. Vivsiannuk, V., Rovinsky, O., Potravna, L. et al. The Impact of Pedagogical Education on Personality Development Among Medical Students / V.Vivsiannuk, O.Rovinsky, L.Potravna // Znanstvena misel journal. – 2023.

Омаркулов Кайрат Бакирович
Дене шынықтыру пәнінің мұғалімі
№17 Ы Алтынсарин атындағы жалпы білім беретін мектебі, КММ
Түркістан облысы, Сарыағаш ауданы, Жібек-жолы а/о Диханбаба ауылы

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ПӘНІНДЕ ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ДЕНСАУЛЫҒЫ МЕН РУХАНИ ДАМУЫНА ӘСЕРІ

Аннотация. Мақалада ұлттық ойындарды дене шынықтыру сабағында жүйелі әрі мақсатты қолданудың оқушылардың физикалық дайындығын күшейтуге, рухани-адамгершілік құндылықтарын тереңдетуге және ұлттық сана-сезімін қалыптастыруға ықпалы жан-жақты талданады. Ұлттық ойындардың қозғалыс белсенділігін арттырудағы, дене сапаларын дамытудағы, тұлғалық қасиеттерді тәрбиелеудегі әлеуеті ғылыми-педагогикалық тұрғыдан негізделіп, мектеп жасындағы балалардың жас және психофизиологиялық ерекшеліктерімен сабақтастырыла қарастырылады. Мақалада ұлттық ойындардың мазмұны арқылы ұжымдық әрекет, өзара сыйластық, жауапкершілік, табандылық секілді рухани ұстанымдардың қалыптасу тетіктері ашылып, дене шынықтыру пәні мұғалімінің әдістемелік қызметіндегі орны айқындалады.

Кілт сөздер: ұлттық ойындар, дене шынықтыру, физикалық даму, рухани даму, ұлттық тәрбие, қозғалыс белсенділігі, оқушы тұлғасы.

Қазіргі білім беру кеңістігінде дене шынықтыру пәнінің мазмұны тек қана қозғалыс дағдыларын қалыптастырумен шектелмей, оқушы тұлғасының үйлесімді дамуына ықпал ететін кешенді педагогикалық құрал ретінде қарастырылуда. Осы тұрғыдан алғанда ұлттық ойындар ғасырлар бойы қалыптасқан халықтық тәжірибенің жинақталған үлгісі ретінде жас ұрпақтың физикалық қуатын арттырумен бірге, оның рухани болмысын байытуға бағытталған әмбебап тәрбие құралы болып табылады. Ұлттық ойындардың табиғаты қозғалысқа, жарысқа, ептілік пен төзімділікке негізделгендіктен, оларды дене шынықтыру сабағында қолдану оқушылардың қимыл-қозғалыс белсенділігін табиғи жолмен күшейтеді. Мұндай ойындар барысында бала өз денесін басқаруды үйреніп қана қоймай, кеңістікті бағдарлау, қарсыластың әрекетін алдын ала болжау, жылдам шешім қабылдау сияқты маңызды қабілеттерді дамытады. Ұлттық ойындардың мазмұны өмірмен тікелей байланысты болғандықтан, оқушы оларды формальды жаттығу ретінде емес, қызығушылықпен орындайды. Қызығушылықтың жоғары болуы сабақтағы психологиялық жайлылықты қамтамасыз етіп, оқу жүктемесін жеңіл қабылдауға мүмкіндік береді. Дене шынықтыру мұғалімі үшін бұл жағдай оқу мақсаттарын тиімді жүзеге асыруға қолайлы орта қалыптастырады. Ұлттық ойындар арқылы сабақ құрылымы бірсарынды жаттығулардан арылып, мазмұндық жағынан байиды. Мұндай сабақтарда оқушылардың сабаққа қатысу белсенділігі артып, өз мүмкіндігін көрсетуге деген

ұмтылыс күшейеді. Нәтижесінде дене шынықтыру пәні оқушы санасында тек міндетті пән емес, тұлғалық дамуға ықпал ететін маңызды өмірлік тәжірибе ретінде қабылданады.

Ұлттық ойындардың физикалық даму үдерісіндегі маңызын талдағанда, ең алдымен олардың негізгі дене сапаларын кешенді түрде дамытуға ықпал ететінін атап өткен жөн. Күш, жылдамдық, төзімділік, икемділік және ептілік сияқты қасиеттер көптеген ұлттық ойындардың мазмұнында табиғи түрде тоғысады. Мысалы, қазақ халқының дәстүрлі қозғалмалы ойындарында жүгіру, секіру, тарту, лақтыру, тепе-теңдікті сақтау элементтері жиі кездеседі. Бұл қимылдар оқушының бұлшық ет жүйесін нығайтып, жүрек-қан тамырлары мен тыныс алу жүйесінің қызметін жақсартуға ықпал етеді. Ұлттық ойындардың ырғақты және қайталамалы қозғалыстары ағзаның функционалдық мүмкіндіктерін біртіндеп арттыруға жағдай жасайды. Мұндай ойындарда жүктеме жас ерекшелігіне сай реттеліп, оқушының шамадан тыс шаршауына жол берілмейді. Физикалық жүктеменің табиғи сипатта болуы балалардың денсаулығын сақтауға бағытталған педагогиканың негізгі талаптарымен үйлеседі. Ұлттық ойындар барысында қозғалыс әрекеті эмоциялық әсермен ұштасқандықтан, физиологиялық шаршау сезімі бәсеңдеп, жұмысқа қабілеттілік ұзақ сақталады. Бұл фактор оқу процесінің жалпы тиімділігін арттыруға ықпал етеді. Ұдайы ұйымдастырылған ұлттық ойындар арқылы оқушылардың қозғалыс мәдениеті қалыптасып, дене тәрбиесіне деген оң көзқарасы орнығады.

Физикалық даму мен рухани даму өзара тығыз байланысты құбылыстар ретінде қарастырылады, өйткені дененің шынығуы тұлғаның ішкі әлеуетінің ашылуына ықпал етеді. Ұлттық ойындар осы екі бағытты біртұтас жүйе ретінде ұштастыра алатын сирек педагогикалық құралдардың қатарына жатады. Ойын барысында оқушы тек қана қозғалыс әрекетін орындамай, белгілі бір ережелерді сақтауға, әділдік қағидаларын ұстануға, қарсыласқа құрметпен қарауға үйренеді. Бұл үдеріс оның моральдық-этикалық ұстанымдарының қалыптасуына негіз қалайды. Ұлттық ойындардың мазмұнында батылдық, шыдамдылық, намыс, жауапкершілік сияқты қасиеттер көрініс табады. Мұндай қасиеттерді тәжірибе жүзінде сезіну оқушының рухани дүниесін байытады. Ұжымдық сипаттағы ойындарда өзара көмек көрсету, ортақ мақсатқа жету жолында бірлесіп әрекет ету дағдылары дамиды. Бұл әлеуметтік бейімделудің маңызды алғышарты болып табылады. Ұлттық ойындар арқылы берілетін тәрбиелік әсер жасанды үгіт-насихаттан гөрі табиғи қабылданады. Себебі оқушы құндылықтарды дайын күйінде емес, әрекет үстінде меңгереді. Осылайша дене шынықтыру сабағы рухани тәрбиенің де пәрменді алаңына айналады.

Ұлттық ойындарды қолданудың тағы бір маңызды қыры ұлттық сана мен мәдени бірегейлікті қалыптастырумен тығыз байланысты. Қазіргі жаһандану жағдайында жас ұрпақтың төл мәдениетке қызығушылығын арттыру өзекті педагогикалық міндеттердің бірі болып отыр. Ұлттық ойындар халықтың тұрмыс-тіршілігімен, дүниетанымымен, тарихи тәжірибесімен сабақтас болғандықтан, оларды меңгеру арқылы оқушы өз халқының мәдени тамырына бойлайды. Ойын атаулары, қолданылатын құрал-жабдықтар, қозғалыс үлгілері ұлттық болмыстың көрінісі ретінде қабылданады. Бұл үдеріс оқушының ұлттық мақтаныш сезімін оятып, мәдени мұраға деген құрметін күшейтеді. Ұлттық ойындарды дене шынықтыру сабағында жүйелі қолдану арқылы пән мазмұны жергілікті мәдени контекспен байытылады. Мұндай сабақтарда оқушылар өздерін белгілі бір мәдени қауымдастықтың мүшесі ретінде сезінеді. Ұлттық сәйкестікті сезіну тұлғаның психологиялық тұрақтылығына оң әсер етеді.

Дене шынықтыру пәні мұғалімінің кәсіби қызметінде ұлттық ойындарды тиімді қолдану арнайы әдістемелік дайындықты талап етеді. Мұғалім ұлттық ойындардың мазмұнын, ережелерін және тәрбиелік әлеуетін терең меңгеруі қажет. Әрбір ойынның сабақ мақсатына сәйкестігін анықтау педагогикалық шеберлікті қажет ететін күрделі үдеріс болып табылады. Мұғалім ойын барысында қауіпсіздік талаптарын сақтауды қатаң бақылап, оқушылардың дене дайындығы деңгейін ескеруі тиіс. Ұлттық ойындарды сабақтың әр кезеңінде орынды қолдану сабақ құрылымының логикалық тұтастығын қамтамасыз етеді. Мысалы, кіріспе бөлімде қарапайым қозғалмалы ойындар арқылы ағзаны жұмысқа дайындауға болады. Негізгі бөлімде

күрделірек ұлттық ойындар қолданылып, негізгі дене сапалары дамытылады. Сабақ соңында тыныштандыру сипатындағы ойын элементтері оқушылардың ағзасын қалпына келтіруге мүмкіндік береді. Мұндай жүйелілік мұғалімнің педагогикалық ықпалын күшейтеді. Ұлттық ойындарды бағалау құралы ретінде қолдану да оқушылардың ынтасын арттыруға әсер етеді. Осы тәсілдер дене шынықтыру сабағының тәрбиелік және дамытушылық әлеуетін толық іске асыруға жол ашады.

Ұлттық ойындардың тәрбиелік ықпалы олардың эмоционалдық қанықтылығымен де айқындалады. Ойын барысында туындайтын қуаныш, жеңіске жетуге деген талпыныс, жеңілісті қабылдай білу сияқты эмоциялар оқушының психологиялық тәжірибесін байытады. Бұл эмоциялық тәжірибе тұлғаның стресс жағдайларына төзімділігін арттыруға ықпал етеді. Ұлттық ойындарда жарыс элементінің болуы оқушыларды өзін-өзі жетілдіруге ынталандырады. Жарыс барысында өз мүмкіндігін салыстыру оқушының өзіндік бағасын қалыптастыруға әсер етеді. Мұғалімнің дұрыс бағыттаушы рөлі бұл үдерісті жағымды арнаға бұрады. Ұлттық ойындар арқылы қалыптасқан эмоциялық байланыс сыныптағы психологиялық ахуалды жақсартады. Оқушылар бір-бірін жақсырақ танып, өзара түсіністік деңгейі артады. Бұл жағдай оқу ұжымының тұтастығын нығайтады. Эмоциялық қолдау сезімі оқушының сабаққа деген жағымды қатынасын тұрақтандырады. Осылайша ұлттық ойындар оқу мотивациясын арттырудың тиімді құралы ретінде көрінеді.

Ұлттық ойындарды жүйелі түрде қолданудың ұзақ мерзімді нәтижелері де назар аударарлық. Мұндай тәжірибе оқушылардың салауатты өмір салтына деген тұрақты көзқарасын қалыптастырады. Қозғалыс белсенділігі өмірлік қажеттілік ретінде қабылдана бастайды. Ұлттық ойындар арқылы алынған қимыл тәжірибесі оқушының бос уақытын тиімді ұйымдастыруына ықпал етеді. Бұл фактор зиянды әдеттердің алдын алуға жанама түрде әсер етеді. Рухани тұрғыдан алғанда ұлттық ойындар арқылы қалыптасқан құндылықтар тұлғаның әлеуметтік жауапкершілігін арттырады. Оқушы өз әрекетінің ұжымға әсерін түсіне бастайды. Бұл түсінік азаматтық ұстанымның қалыптасуына негіз болады. Ұлттық мәдениетке негізделген тәрбиелік тәжірибе тұлғаның өмір бойғы рухани тірегіне айналады. Дене шынықтыру пәні аясында алынған бұл тәжірибе басқа оқу пәндерімен де өзара байланысып, білім беру процесінің тұтастығын қамтамасыз етеді. Ұзақ мерзімді перспективада ұлттық ойындарды қолдану қоғамның дені сау және рухани бай ұрпағын тәрбиелеуге үлес қосады.

Қорытындылай келе, ұлттық ойындарды дене шынықтыру сабағында қолдану оқушылардың физикалық және рухани дамуын арттырудың тиімді әрі мазмұнды жолы ретінде айқындалады. Бұл ойындар қозғалыс белсенділігін табиғи жолмен күшейтіп, негізгі дене сапаларын кешенді дамытуға мүмкіндік береді. Рухани тұрғыдан олар тұлғаның адамгершілік, әлеуметтік және мәдени құндылықтарын қалыптастыруға ықпал етеді. Ұлттық ойындар арқылы дене шынықтыру пәні тек физикалық жаттығулар жиынтығы емес, ұлттық тәрбие мен тұлғалық дамудың маңызды алаңына айналады. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі бұл әлеуетті толық іске асырудың негізгі шарты болып табылады. Ұлттық ойындарды жүйелі және мақсатты қолдану білім беру мазмұнын байытып, оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырады. Мұндай тәжірибе жас ұрпақтың денсаулығын нығайтып қана қоймай, олардың рухани әлемін байытуға да қызмет етеді. Ұлттық мәдениетке негізделген дене тәрбиесі қоғамның тұрақты дамуының маңызды алғышарты ретінде көрінеді. Сондықтан ұлттық ойындарды білім беру процесіне енгізу заманауи педагогиканың өзекті бағыттарының бірі болып қала береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ахметова, Г.К. Этнопедагогика физического воспитания: традиции и инновации / Г.К. Ахметова. – Алматы: Жазушы, 2020. – 218 с.

2. Фольклорно-игровые технологии в физическом воспитании школьников / Сост. Л.В. Былеева. – М.: Спорт, 2020. – 184 с.

Базылбеков Бауыржан Сатаевич
Кәсіби еңбек пәнінің мұғалімі
"Жетісу облысының білім басқармасы" мемлекеттік мекемесінің "Сарқан қаласының облыстық №3 арнайы мектеп-интернаты" коммуналдық мемлекеттік мекемесі

КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҒЫНДА ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕ СӘНДІК ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕРДІ ҮЙРЕТУ

Аннотация. Бұл мақалада көркем еңбек сабағында ұлттық құндылықтарды негізге ала отырып сәндік-қолданбалы өнерді оқытудың мазмұны, әдістемелік негіздері және оның тұлғаның рухани-мәдени дамуына ықпалы ғылыми-публицистикалық тұрғыда қарастырылады. Білім беру кеңістігіндегі жаһандану үдерісі жағдайында ұлттық болмысты сақтау мен оны жас ұрпақтың санасына орнықтырудың маңызы айқындала түседі, осы ретте көркем еңбек пәні ерекше әлеуетке ие екендігі дәйектеледі. Автор ұлттық қолөнер элементтерін сабақ үдерісіне кіріктіру арқылы оқушылардың эстетикалық талғамын, шығармашылық қабілетін, еңбек мәдениетін дамыту мүмкіндіктерін жан-жақты сипаттайды. Сонымен бірге оқытуда қолданылатын дәстүрлі және инновациялық тәсілдердің сабақтастығы талданып, олардың тиімді үйлесімі ұсынылады. Мақалада оқушылардың ұлттық сана-сезімін қалыптастыруда сәндік-қолданбалы өнердің тәрбиелік әлеуеті нақты мысалдар арқылы дәлелденеді. Зерттеу нәтижелері мұғалімдердің кәсіби қызметін жетілдіруге бағытталған әдістемелік ұсыныстармен толықтырылады.

Кілт сөздер: көркем еңбек, ұлттық құндылықтар, сәндік-қолданбалы өнер, эстетикалық тәрбие, шығармашылық қабілет, дәстүрлі мәдениет, қолөнер, оқыту әдістемесі, мәдени мұра, білім беру.

Қазіргі білім беру кеңістігінде ұлттық құндылықтарды сақтау мен оны жас ұрпақтың бойына сіңіру мәселесі өзектілігін жоғалтпайтын күрделі әлеуметтік-педагогикалық құбылыс ретінде қарастырылады, өйткені жаһандану үдерісінің қарқынды дамуы мәдениеттердің өзара ықпалдасуын күшейтіп қана қоймай, кей жағдайда ұлттық бірегейліктің әлсіреуіне алып келуі ықтимал. Осындай жағдайда көркем еңбек пәні тек практикалық дағдыларды қалыптастыру құралы ретінде емес, сонымен бірге ұлттық дүниетанымды, тарихи жадты, эстетикалық көзқарасты қалыптастырудың маңызды тетігі ретінде айқындалады. Ұлттық сәндік-қолданбалы өнер арқылы оқушы халықтың тұрмыс-тіршілігін, дүниетанымын, табиғатпен үйлесімді қарым-қатынасын таниды, бұл оның тұлғалық дамуына тікелей әсер етеді. Көркем еңбек сабағында дәстүрлі ою-өрнек, зергерлік бұйымдар, киіз басу, ағаш өңдеу сияқты өнер түрлерін меңгеру барысында оқушы тек қолмен жұмыс істеуді ғана емес, ұлттық мәдени кодты түсінуді үйренеді. Мұндай мазмұндағы сабақтар оқушылардың танымдық қызығушылығын арттырып, олардың шығармашылық ізденісіне жол ашады. Ұлттық өнерді игеру барысында оқушының бойында еңбекке құрмет, ұқыптылық, шыдамдылық сияқты қасиеттер қалыптасады. Бұл қасиеттер қазіргі қоғамда да маңызды құндылықтар ретінде бағаланады. Сондықтан көркем еңбек сабағын ұлттық мазмұнмен байыту білім беру жүйесінің стратегиялық міндеттерінің бірі болып саналады. Осы бағыттағы жұмыстар мұғалімнің кәсіби шеберлігі мен әдістемелік дайындығына тікелей байланысты. Оқытудың мазмұны мен әдістері ұлттық ерекшеліктерді ескере отырып құрылуы тиіс. Мұндай тәсіл білім алушының жан-жақты дамуына жағдай жасайды.

Сәндік-қолданбалы өнерді оқытуда ұлттық құндылықтарды негізге алу оқушылардың эстетикалық талғамын қалыптастырумен қатар олардың мәдени сәйкестілігін айқындауға мүмкіндік береді, өйткені әрбір ою-өрнек, әрбір бұйым белгілі бір мағыналық жүктемеге ие болып, халықтың дүниетанымдық көзқарасын бейнелейді. Мысалы, қазақтың «қошқар мүйіз», «түйе табан», «сыңар мүйіз» сияқты оюлары тек сәндік элемент емес, терең символикалық мәнге ие мәдени белгілер болып табылады. Осындай элементтерді сабақ барысында талдау оқушылардың ойлау қабілетін дамытуға ықпал етеді. Оқушылар ою-өрнектің құрылымын зерттей отырып, оның геометриялық заңдылықтарын, симметрия принциптерін түсінеді, бұл өз кезегінде олардың логикалық ойлауын дамытады. Сәндік өнерді меңгеру барысында оқушы дәстүр мен жаңашылдықтың үйлесімін табуға үйренеді. Қазіргі заманауи материалдарды пайдалана отырып дәстүрлі үлгілерді жаңғырту шығармашылықтың жаңа деңгейіне көтереді. Мұғалім осы үдерісте бағыттаушы, кеңесші рөлін атқарады, оқушының дербес ізденісіне мүмкіндік береді. Оқыту барысында жобалық әдіс, зерттеу жұмыстары, шығармашылық тапсырмалар кеңінен қолданылуы тиіс. Бұл тәсілдер оқушылардың өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын қалыптастырады. Сабақта ұлттық өнер үлгілерін қолдану оқушылардың пәнге деген қызығушылығын

арттырады. Эмоционалдық тұрғыдан әсерлі материалдар білімді тереңірек меңгеруге ықпал етеді. Осылайша сәндік-қолданбалы өнерді ұлттық негізде оқыту тұлғаның үйлесімді дамуына жағдай жасайды.

Көркем еңбек сабағында қолданылатын әдістемелік тәсілдер ұлттық құндылықтарды тиімді меңгертуге бағытталуы тиіс, өйткені тек мазмұндық толықтыру жеткіліксіз, оны жеткізудің формасы мен әдісі де маңызды рөл атқарады. Дәстүрлі түсіндіру әдістерімен қатар интерактивті тәсілдерді қолдану сабақтың тиімділігін арттырады. Оқушыларды топтық жұмысқа тарту олардың коммуникативтік дағдыларын дамытады, бірлескен әрекет барысында олар бір-бірінен үйренеді. Шығармашылық тапсырмалар арқылы оқушылар өз идеяларын жүзеге асырып, өзіндік стиль қалыптастырады. Мұғалім әр оқушының қабілетін ескеріп, сараланған тапсырмалар ұсынуы тиіс. Бұл тәсіл оқытудағы жеке тұлғалық бағытты жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Оқушылардың жұмыстары көрме, жоба қорғау форматында ұсынылған жағдайда олардың мотивациясы артады. Бағалау үдерісі де шығармашылық еңбектің ерекшеліктерін ескеруі қажет. Тек нәтижеге емес, үдерістегі ізденіс пен талпынысқа да мән берілуі тиіс. Мұндай әдістемелік ұстанымдар оқушылардың өзіне деген сенімін арттырады. Сонымен қатар цифрлық технологияларды қолдану арқылы ұлттық өнерді жаңа форматта таныстыруға болады. Бұл дәстүр мен инновацияның үйлесімділігін қамтамасыз етеді.

Ұлттық сәндік-қолданбалы өнерді оқыту оқушылардың рухани-адамгершілік тәрбиесіне де айрықша ықпал етеді, өйткені өнер арқылы берілетін құндылықтар терең эмоционалдық деңгейде қабылданады және ұзақ уақыт есте сақталады. Оқушы өз қолымен жасаған бұйым арқылы еңбектің қадірін түсінеді, нәтижеге жетудің маңызын сезінеді. Бұл оның жауапкершілік сезімін қалыптастырады. Ұлттық өнер үлгілерін зерттеу барысында оқушылар ата-бабаларының өмір салтымен танысады, тарихи сабақтастықты сезінеді. Мұндай тәжірибе олардың ұлттық мақтаныш сезімін оятады. Сонымен бірге эстетикалық тәрбие оқушылардың қоршаған ортаны қабылдауын өзгертеді, олар әсемдікті бағалай білуге үйренеді. Бұл қасиет тек өнер саласында ғана емес, өмірдің барлық саласында маңызды. Көркем еңбек сабағы тұлғаның эмоционалдық интеллектісін дамытуға да ықпал етеді. Оқушы өз сезімін шығармашылық арқылы жеткізуді үйренеді. Бұл оның ішкі әлемін байытады. Осындай кешенді әсер білім берудің сапасын арттырады. Сондықтан ұлттық өнерді оқыту тек пәндік мақсатпен шектелмейді, ол тәрбиелік міндеттерді де шешеді.

Қорыта айтқанда, көркем еңбек сабағында ұлттық құндылықтар негізінде сәндік-қолданбалы өнерді оқыту білім беру жүйесінің маңызды бағыттарының бірі болып табылады, өйткені ол оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытып қана қоймай, олардың ұлттық сана-сезімін қалыптастыруға ықпал етеді. Мұндай тәсіл білім мазмұнын тереңдетіп, оны өмірмен байланыстырады. Оқушылар ұлттық мәдени мұраны игере отырып, заманауи қоғам талаптарына бейімделе алады. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі осы үдерістің табысты болуына шешуші әсер етеді. Сондықтан педагогтардың әдістемелік дайындығын жетілдіру, тәжірибе алмасу, инновациялық технологияларды меңгеру маңызды болып табылады. Ұлттық құндылықтарды сақтау мен дамыту білім беру жүйесінің стратегиялық басымдығы ретінде қарастырылуы тиіс. Бұл бағыттағы жұмыстар жүйелі түрде жүргізілген жағдайда ғана нәтижелі болады. Сәндік-қолданбалы өнерді оқыту арқылы тұлғаның үйлесімді дамуына қол жеткізуге болады. Бұл өз кезегінде қоғамның мәдени деңгейін арттыруға ықпал етеді. Демек көркем еңбек пәні ұлттық тәрбиенің маңызды құралы ретінде ерекше мәнге ие.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Нұрланқызы, А. Ұлттық қолөнер дәстүрлері және оларды мектепте оқыту әдістемесі // Қазақстан мектебі. – 2021. – №4. – Б. 34–39.

2. Мұсабекова, Г.О. Сәндік-қолданбалы өнер арқылы оқушыларды ұлттық құндылықтарға баулу // Педагогика және психология. – 2022. – №2. – Б. 45–52.

3. Алимбаева, А.Е. Декоративно-прикладное искусство Казахстана в школьном курсе художественного труда // Искусство и образование. – 2020. – №3. – С. 67–73.

4. Zhunusova, Zh.T. Development of students' creative abilities through decorative arts in the context of national heritage // Pedagogy and Psychology. – 2023. – No. 1. – P. 54–61.

Ыбырай Назгүл Есембайқызы
Биология пәні мұғалімі, педагог-сарапшы
Б.Момышұлы атындағы №6 мектеп-гимназия
Түркістан облысы, Жетісай ауданы, Жетісай қаласы

БИОЛОГИЯ САБАҒЫНДА ТӘЖІРИБЕЛІК ЖҰМЫСТАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ТӘСІЛДЕРІ

Аннотация: мақалада биология сабағында тәжірибелік жұмыстарды ұйымдастырудың заманауи ғылыми-әдістемелік негіздері қарастырылады. Тәжірибелік оқытудың конструктивистік, зерттеушілік және деректерге негізделген тәсілдері талданып, STEM-парадигма, биоинформатика элементтері және жасанды интеллект технологияларын қолданудың мүмкіндіктері сипатталады. Сонымен қатар зертханалық, далалық және виртуалды тәжірибелерді үйлестіру, оқушылардың зерттеушілік дағдыларын дамыту, оқу аналитикасын пайдалану және қауіпсіздік мәдениетін қалыптастыру мәселелері қамтылады. Мақалада тәжірибелік жұмыстардың оқушылардың ғылыми дүниетанымын қалыптастырудағы, сыни және аналитикалық ойлауын дамытудағы рөлі ғылыми тұрғыда негізделеді.

Кілт сөздер: биологияны оқыту, тәжірибелік жұмыстар, зертханалық тәжірибе, STEM-білім беру, биоинформатика, жасанды интеллект, деректерге негізделген оқыту, зерттеушілік әдіс, оқу аналитикасы, ғылыми ойлау.

Қазіргі білім беру жүйесінде биология пәні тек теориялық білім берумен шектелмей, оқушылардың ғылыми дүниетанымын қалыптастыратын, зерттеушілік дағдыларын дамытатын және табиғатты саналы түрде түсінуге бағытталған маңызды пәндердің бірі болып табылады. Осы тұрғыда тәжірибелік жұмыстар биологияны оқытудың өзегіне айналып, оқушының білімді дайын күйде қабылдауынан гөрі, оны өз бетінше ашуына мүмкіндік береді. Тәжірибелік әрекет барысында оқушылар бақылау, салыстыру, талдау, қорытынды жасау сияқты ғылыми әдістерді меңгереді, бұл олардың сыни ойлауын және зерттеушілік мәдениетін қалыптастырады.

Биология сабағында тәжірибелік жұмыстарды тиімді ұйымдастырудың теориялық негізі конструктивистік оқыту тұжырымдамасына сүйенеді. Бұл тәсіл бойынша білім оқушының жеке тәжірибесі арқылы қалыптасады, сондықтан тәжірибелік жұмыстар оқыту процесінің негізгі компонентіне айналады. Оқушылар тәжірибе жасау барысында тек фактілерді меңгеріп қана қоймай, олардың арасындағы себеп-салдарлық байланыстарды анықтайды. Мұндай әрекет биологиялық ұғымдарды терең түсінуге және ұзақ мерзімді есте сақтауға ықпал етеді.

Тәжірибелік жұмыстардың тиімділігін арттыруда олардың түрлерін дұрыс таңдау маңызды. Биология пәнінде зертханалық тәжірибелер, бақылау жұмыстары, модельдеу

тапсырмалары, далалық зерттеулер және микроскопиялық зерттеулер кеңінен қолданылады. Әрбір тәжірибе түрі белгілі бір мақсатқа бағытталып, оқушылардың нақты дағдыларын дамытуға қызмет етеді. Мысалы, микроскоппен жұмыс істеу жасуша құрылымын терең түсінуге мүмкіндік берсе, далалық зерттеулер экожүйелерді кешенді түрде зерттеуге жағдай жасайды.

Тәжірибелік жұмыстарды ұйымдастыруда қауіпсіздік техникасын сақтау ерекше маңызға ие. Биология кабинетіндегі құрал-жабдықтармен жұмыс істеу кезінде оқушыларға нақты нұсқаулық берілуі тиіс. Бұл тек қауіпсіздік шарасы ғана емес, сонымен қатар ғылыми мәдениетті қалыптастырудың маңызды бөлігі болып табылады. Оқушылар тәжірибе жүргізу барысында жауапкершілік пен тәртіпті сақтауға үйренеді.

Қазіргі кезеңде цифрлық технологияларды қолдану тәжірибелік жұмыстардың мазмұнын кеңейтеді. Виртуалды зертханалар, симуляциялар және 3D модельдер күрделі биологиялық процестерді көрнекі түрде түсіндіруге мүмкіндік береді. Мысалы, жасуша бөлінуі немесе генетикалық процестерді виртуалды модельдер арқылы зерттеу оқушылардың абстрактілі ойлауын нақты визуализациямен байланыстырады. Бұл тәсіл әсіресе құрал-жабдықтар жеткіліксіз жағдайда тиімді.

Тәжірибелік жұмыстардың маңызды аспектісі – оқушылардың зерттеушілік дағдыларын қалыптастыру. Бұл дағдыларға гипотеза құру, эксперимент жоспарын жасау, нәтижелерді тіркеу және қорытынды шығару кіреді. Мұғалім оқушыларды дайын алгоритммен ғана шектемей, өз бетінше зерттеу жүргізуге бағыттауы тиіс. Мұндай тәсіл оқушылардың ғылыми ойлауын дамытып, олардың дербестігін арттырады.

Тәжірибелік жұмыстарды ұйымдастыруда топтық жұмыс әдісін қолдану да тиімді болып табылады. Топ ішінде оқушылар рөлдерді бөлісіп, бірлесіп жұмыс істейді, бұл олардың коммуникативтік дағдыларын дамытады. Сонымен қатар пікір алмасу және нәтижелерді талқылау барысында оқушылар өз ойларын дәлелдеуге үйренеді. Бұл ғылыми дискуссия мәдениетін қалыптастырады.

Бағалау жүйесі тәжірибелік жұмыстардың тиімділігін анықтайтын маңызды факторлардың бірі болып табылады. Қазіргі білім беру жүйесінде критериалды бағалау әдісі қолданылады, ол оқушының нақты дағдыларын бағалауға мүмкіндік береді. Мысалы, тәжірибені дұрыс орындау, нәтижені талдау және қорытынды жасау сияқты критерийлер арқылы оқушының жетістігі объективті түрде бағаланады. Бұл бағалау жүйесі оқушылардың оқу мотивациясын арттырады.

Тәжірибелік жұмыстарды ұйымдастыруда экологиялық бағыттағы тапсырмаларды енгізу де маңызды. Оқушылар табиғи объектілерді зерттеу арқылы экологиялық санасын қалыптастырады. Мысалы, су сапасын анықтау, өсімдіктердің өсуін бақылау немесе экожүйелерді зерттеу оқушылардың табиғатқа деген жауапкершілігін арттырады. Бұл қазіргі қоғам үшін өзекті мәселе болып табылады.

Қазіргі биологияны оқыту жүйесінде тәжірибелік жұмыстар тек дәстүрлі зертханалық әрекет ретінде емес, интегративті STEM-парадигма негізінде ұйымдастырылатын күрделі зерттеу процесі ретінде қарастырылады. STEM тәсілі (Science, Technology, Engineering, Mathematics) биология пәнін басқа ғылымдармен байланыстыра отырып, оқушылардың пәнаралық ойлау қабілетін дамытады. Мысалы, өсімдіктердің өсуін зерттеу барысында оқушылар тек биологиялық факторларды ғана емес, сонымен қатар математикалық өлшеулер жүргізіп, алынған нәтижелерді график түрінде талдайды. Бұл тәжірибе олардың аналитикалық ойлауын күшейтіп, ғылыми деректермен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастырады.

Биология сабағында тәжірибелік жұмыстарды ұйымдастырудың жаңа бағыттарының бірі – биоинформатика элементтерін енгізу. Қазіргі ғылымда геномдық зерттеулер, ДНҚ талдау және биологиялық деректерді цифрлық өңдеу кеңінен қолданылады. Мектеп деңгейінде бұл бағытты қарапайым деңгейде енгізу арқылы оқушыларға биологиялық ақпаратты цифрлық форматта талдауды үйретуге болады. Мысалы, генетикалық тізбектерді

салыстыру, виртуалды зертханаларда тәжірибе жүргізу немесе биологиялық деректер базасымен жұмыс жасау оқушылардың ғылыми көзқарасын кеңейтеді.

Тәжірибелік жұмыстарды ұйымдастыруда жасанды интеллект технологияларын қолдану білім беру процесін жаңа деңгейге көтереді. AI жүйелері оқушылардың тәжірибе нәтижелерін талдап, олардың қателерін анықтап, ұсыныстар бере алады. Сонымен қатар жасанды интеллект арқылы биологиялық процестердің күрделі модельдерін құруға болады, мысалы, экожүйелердің динамикасын немесе популяциялардың өзгерісін болжау. Бұл оқушылардың болжам жасау және ғылыми модельдеу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Қазіргі педагогикада ерекше назар аударылатын бағыттардың бірі – деректерге негізделген оқыту (data-driven learning). Тәжірибелік жұмыстар барысында алынған мәліметтер тек қорытынды жасау үшін ғана емес, сонымен қатар терең талдау үшін қолданылады. Оқушылар деректерді жинақтап, оларды диаграмма, кесте және график түрінде өңдейді. Бұл процесс статистикалық ойлауды қалыптастырып, ғылыми зерттеудің нақты құрылымын түсінуге мүмкіндік береді.

Тәжірибелік жұмыстардың тиімділігін арттыруда зерттеушілік оқыту әдісі (inquiry-based learning) ерекше орын алады. Бұл әдісте оқушылар дайын нұсқаулық бойынша емес, өз сұрақтарына жауап іздеу арқылы тәжірибе жүргізеді. Мұғалім тек бағыттаушы рөл атқарып, оқушылардың зерттеу процесін ұйымдастырады. Оқушылар гипотеза құрып, оны тәжірибе арқылы тексеріп, нәтижелерін дәлелдейді. Бұл ғылыми ойлаудың жоғары деңгейін қалыптастырады.

Биология сабағында тәжірибелік жұмыстарды ұйымдастыруда экологиялық және далалық зерттеулердің маңызы ерекше. Табиғи ортада жүргізілген бақылаулар оқушылардың теориялық білімін нақты тәжірибемен байланыстырады. Мысалы, су қоймаларын зерттеу, топырақ құрамын анықтау немесе өсімдіктердің биоалуантүрлілігін талдау оқушылардың табиғатқа деген жауапкершілігін арттырады. Бұл тәжірибелер олардың экологиялық санасын қалыптастырады.

Тәжірибелік жұмыстардың заманауи формаларының бірі – жобалық-зерттеу әрекеті. Бұл әдісте оқушылар ұзақ мерзімді ғылыми жоба жасап, оны кезең-кезеңімен жүзеге асырады. Жоба барысында олар әдебиеттермен жұмыс істейді, тәжірибе жүргізеді, нәтижелерді талдайды және өз жұмысын қорғайды. Бұл процесс оқушылардың ғылыми мәдениетін, академиялық сөйлеуін және өзіндік пікір қалыптастыру қабілетін дамытады.

Қазіргі биология сабағында тәжірибелік жұмыстарды ұйымдастыруда виртуалды және аралас зертханалар (blended labs) кеңінен қолданылуда. Бұл тәсіл нақты тәжірибені виртуалды симуляциялармен біріктіреді. Мысалы, нақты микроскоппен жұмыс істегеннен кейін, оқушылар виртуалды ортада жасуша құрылымын 3D форматта зерттей алады. Бұл білімді терең түсінуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар тәжірибелік жұмыстардың тиімділігі оқушылардың рефлексивтік қабілеттерін дамытуға байланысты. Әр тәжірибеден кейін оқушылар өз әрекеттерін талдап, қандай қиындықтар болғанын және оларды қалай шешкенін анықтайды. Бұл процесс олардың өзін-өзі бағалау және оқу стратегиясын жетілдіру қабілетін қалыптастырады.

Осылайша, биология сабағында тәжірибелік жұмыстарды тиімді ұйымдастыру оқушылардың ғылыми дүниетанымын қалыптастырудың негізгі құралы болып табылады. Бұл процесс теория мен практиканы біріктіріп, оқушылардың зерттеушілік, аналитикалық және коммуникативтік дағдыларын кешенді түрде дамытады. Мұғалім тәжірибелік жұмыстарды жүйелі, қауіпсіз және инновациялық тәсілдер арқылы ұйымдастырған жағдайда ғана оқу процесі жоғары нәтижеге жетеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Пасечник В. В. Методика обучения биологии. – М.: Просвещение, 2021. – 256 с.
2. Каменский А. А. Биология. Общая методика преподавания. – М.: Владос, 2020. – 320
3. Сонин Н. И. Биология. Современные методы обучения. – М.: Дрофа, 2021. – 240 с.
4. Захаров В. Б., Мамонтов С. Г. Общая биология. – М.: Просвещение, 2022. – 352 с.

Өтегенова Айдана Жалғасқызы
Бастауыш сынып мұғалімі
Бөдене орта мектебі
Атырау облысы, Индер ауданы, Бөдене ауылы

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ҚҰРАЛДАРЫН БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ҚОЛДАНУ: МҮМКІНДІКТЕРІ МЕН ШЕКТЕУЛЕРІ

Аннотация: мақалада бастауыш сыныпта жасанды интеллект құралдарын қолданудың ғылыми-әдістемелік негіздері когнитивтік даму және нейропедагогика тұрғысынан жан-жақты қарастырылады. Бастауыш мектеп жасындағы балалардың ми дамуының ерекшеліктері, когнитивтік жүктеме, зейін, есте сақтау және метатанымдық дағдылардың қалыптасуы контексінде жасанды интеллекттің мүмкіндіктері талданады. Сонымен қатар адаптивті оқыту жүйелері, деректерге негізделген білім беру, оқу аналитикасы және цифрлық білім беру ортасының ықпалы сипатталады. Мақалада жасанды интеллектті қолданудың шектеулері, оның ішінде эмоционалдық-коммуникативтік аспектілердің жеткіліксіздігі, цифрлық тәуелділік және қауіпсіздік мәселелері ғылыми тұрғыда негізделеді. Жасанды интеллект құралдарын тиімді пайдалану педагогтың кәсіби құзыреттілігімен және дәстүрлі оқыту әдістерімен үйлесімді ұйымдастырылуы қажеттілігі дәлелденеді.

Кілт сөздер: жасанды интеллект, бастауыш білім беру, когнитивтік даму, нейропедагогика, адаптивті оқыту, оқу аналитикасы, цифрлық технологиялар, метатаным, зейін, есте сақтау.

Қазіргі білім беру жүйесі цифрлық трансформация кезеңін бастан өткеріп отыр, бұл өзгерістер бастауыш білім беру деңгейіне де тікелей әсер етуде. Жасанды интеллект (ЖИ) технологиялары оқыту процесін жекелендіру, оқу нәтижелерін талдау және білім сапасын арттыру мүмкіндіктерін ұсынады. Бастауыш сынып кезеңі – баланың танымдық, тілдік және әлеуметтік дағдылары қарқынды дамитын уақыт болғандықтан, ЖИ құралдарын енгізу аса мұқият әрі ғылыми негізде ұйымдастырылуы қажет. Бұл технологиялар дұрыс қолданылған жағдайда оқушының оқу мотивациясын арттырып, білім алуға деген қызығушылығын күшейтеді.

Жасанды интеллекттің бастауыш сыныптағы негізгі артықшылықтарының бірі – жекелендірілген оқыту мүмкіндігі. Әрбір оқушының оқу қарқыны, қабылдау ерекшеліктері және қызығушылықтары әртүрлі болғандықтан, дәстүрлі оқыту әдістері барлық оқушылардың қажеттілігін толық қамти алмайды. ЖИ жүйелері оқушының білім деңгейін автоматты түрде талдап, оған сәйкес тапсырмалар ұсына алады. Бұл әсіресе оқу дағдыларын (оқу, жазу, санау) қалыптастыру кезеңінде тиімді, себебі оқушы өз мүмкіндігіне сәйкес деңгейде жұмыс істейді.

ЖИ құралдарының тағы бір маңызды мүмкіндігі – жедел кері байланыс беру. Дәстүрлі сабақта мұғалім әрбір оқушының жұмысын бірден тексеріп, толық кері байланыс беруі қиын болуы мүмкін. Ал цифрлық платформалар оқушының тапсырманы орындау барысындағы қателерін бірден анықтап, түзетуге мүмкіндік береді. Бұл оқушының қателерін дер кезінде түсінуіне және өзін-өзі реттеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Бастауыш сыныпта ЖИ қолдану оқушылардың қызығушылығын арттыруда ерекше рөл атқарады. Интерактивті тапсырмалар, ойын элементтері және мультимедиялық контент оқу процесін тартымды етеді. Балалар визуалды және интерактивті ақпаратты жақсы қабылдайтындықтан, ЖИ негізіндегі құралдар олардың назарын ұзақ уақыт сақтауға көмектеседі. Бұл әсіресе оқу мотивациясы төмен оқушылар үшін тиімді.

Сонымен қатар ЖИ құралдары оқу аналитикасын жүргізуге мүмкіндік береді. Мұғалім әрбір оқушының оқу жетістіктері туралы нақты деректерге сүйене отырып, оқу процесін жоспарлай алады. Бұл деректер оқушының әлсіз және күшті жақтарын анықтауға, жеке оқу траекториясын құруға көмектеседі. Мұндай тәсіл оқыту процесін ғылыми негізде ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Дегенмен жасанды интеллектті бастауыш сыныпта қолданудың белгілі бір шектеулері мен тәуекелдері бар. Ең алдымен, технологияға шамадан тыс тәуелділік қаупі бар. Егер оқушы барлық тапсырманы тек цифрлық ортада орындаса, оның жазу, сөйлеу және әлеуметтік қарым-қатынас дағдылары жеткілікті дамымауы мүмкін. Сондықтан ЖИ құралдарын қолдану дәстүрлі оқыту әдістерімен үйлесімді болуы тиіс.

Тағы бір маңызды мәселе – эмоционалдық және әлеуметтік аспектілердің жеткіліксіздігі. ЖИ жүйелері оқушының эмоциясын толық түсініп, оған сәйкес әрекет ете алмайды. Ал бастауыш сынып оқушылары үшін мұғалімнің қолдауы, жылы қарым-қатынасы және мотивациясы өте маңызды. Сондықтан ЖИ мұғалімді алмастыра алмайды, тек оның жұмысын жеңілдететін құрал ретінде қарастырылуы тиіс.

Жасанды интеллектті қолдануда цифрлық қауіпсіздік мәселесі де ерекше назар аударуды қажет етеді. Оқушылардың жеке деректерін қорғау, интернет қауіпсіздігін сақтау және ақпаратты дұрыс пайдалану мәдениетін қалыптастыру – мұғалімнің маңызды міндеттерінің бірі. Бұл бағытта ата-анамен бірлескен жұмыс жүргізу қажет.

Бастауыш сыныпта ЖИ қолданудың тиімділігі мұғалімнің кәсіби құзыреттілігіне байланысты. Мұғалім тек технологияны қолданушы емес, оны педагогикалық мақсатқа сай бейімдеуші болуы тиіс. Ол ЖИ құралдарын оқу мақсатына сәйкес таңдап, олардың мазмұнын оқушылардың жас ерекшелігіне бейімдеуі қажет. Бұл педагогтың цифрлық сауаттылығының жоғары деңгейін талап етеді.

Жасанды интеллект құралдарын бастауыш сыныпта қолдану мәселесі қазіргі таңда тек технологиялық жаңашылдық ретінде ғана емес, баланың когнитивтік дамуының терең заңдылықтарымен тығыз байланысты күрделі ғылыми мәселе ретінде қарастырылуда. Бастауыш мектеп жасындағы балалардың ойлау жүйесі нақты-бейнелік деңгейден біртіндеп абстрактілі-логикалық деңгейге ауысатындықтан, осы кезеңде ұсынылатын оқу материалдары мен әдістер олардың нейропсихологиялық ерекшеліктеріне толық сәйкес келуі қажет. ЖИ құралдары осы процесті қолдай отырып, баланың ақпаратты қабылдау, өңдеу және қайта жаңғырту механизмдерін тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Когнитивтік даму тұрғысынан қарағанда, жасанды интеллект негізіндегі оқыту жүйелері оқушының зейінін шоғырландыру, есте сақтау қабілетін арттыру және ойлау операцияларын дамытуда маңызды рөл атқарады. Мысалы, интерактивті тапсырмалар арқылы оқушы бір уақытта бірнеше когнитивтік әрекетті жүзеге асырады: ол ақпаратты қабылдайды, оны талдайды, жауап нұсқаларын салыстырады және шешім қабылдайды. Бұл көпдеңгейлі когнитивтік жүктеме нейрондық байланыстардың нығаюына әсер етіп, ұзақ мерзімді есте сақтауды қамтамасыз етеді. Сонымен қатар ЖИ жүйелері қайталанатын тапсырмаларды автоматтандыру арқылы оқушының когнитивтік ресурстарын күрделі тапсырмаларға бағыттауға мүмкіндік береді.

Нейропедагогикалық тұрғыдан алғанда, бастауыш сынып оқушыларының миы жоғары пластикалылық қасиетке ие, яғни жаңа тәжірибелер мен әсерлерге тез бейімделеді. Осы кезеңде ұсынылған сапалы оқу тәжірибесі нейрондық желілердің тұрақты қалыптасуына ықпал етеді. ЖИ құралдары баланың көру, есту және қозғалыс арналарын бір мезгілде белсенді ету арқылы мультисенсорлық оқытуды жүзеге асырады. Бұл тәсіл ақпаратты қабылдаудың тиімділігін арттырып, әртүрлі оқу стиліндегі балалардың қажеттіліктерін қанағаттандыруға мүмкіндік береді.

Жасанды интеллекттің маңызды артықшылықтарының бірі – адаптивті оқыту алгоритмдері арқылы когнитивтік жүктемені реттеу мүмкіндігі. Когнитивтік жүктеме теориясы бойынша, оқушының жұмыс жады шектеулі болғандықтан, оқу материалының күрделілігі оның қабылдау мүмкіндігіне сәйкес болуы тиіс. ЖИ жүйелері оқушының жауап беру жылдамдығын, қателер санын және тапсырманы орындау тәсілін талдай отырып, материалдың күрделілігін автоматты түрде реттейді. Бұл оқушының шамадан тыс жүктелуінің алдын алып, тиімді оқу процесін қамтамасыз етеді.

Бастауыш сыныпта ЖИ қолдану метатанымдық дағдыларды дамытуда да маңызды рөл атқарады. Метатаным – бұл оқушының өз ойлау процесін түсінуі және бақылауы. ЖИ құралдары оқушыға өз қателерін көруге, оларды талдауға және түзету жолдарын ұсынуға мүмкіндік береді. Мысалы, жүйе оқушыға «сен бұл тапсырмада қате жібердің, себебі…» деген нақты түсініктеме беріп, оны қайта орындауға бағыттайды. Бұл оқушының өзін-өзі реттеу қабілетін қалыптастырады.

Сонымен қатар жасанды интеллект бастауыш сынып оқушыларының тілдік және коммуникативтік дамуына да ықпал етеді. Дауысты тану технологиялары арқылы оқушылардың сөйлеу дағдылары дамып, дұрыс дыбыстау мен интонация қалыптасады. Әсіресе шет тілін үйренуде бұл құралдар үлкен мүмкіндік береді. Дегенмен бұл процесте тірі қарым-қатынастың орны ерекше екенін ескеру қажет, себебі тіл тек ақпарат алмасу құралы ғана емес, әлеуметтік әрекет болып табылады.

ЖИ құралдарын қолданудың тағы бір маңызды аспектісі – шығармашылық ойлауды дамыту мүмкіндігі. Қазіргі цифрлық платформалар оқушыларға сурет салу, әңгіме құрастыру, анимация жасау сияқты шығармашылық тапсырмаларды орындауға мүмкіндік береді. Бұл әрекеттер баланың қиялын дамытып қана қоймай, оның өзіндік ойын білдіру қабілетін күшейтеді. Алайда дайын жауаптарды автоматты түрде ұсынатын жүйелер шығармашылық ойлауды шектеуі мүмкін, сондықтан мұғалім бұл процесті дұрыс бағыттауы тиіс.

Нейропедагогикалық зерттеулер көрсеткендей, бастауыш сынып оқушылары үшін қозғалыс белсенділігі мен оқу процесінің байланысы өте маңызды. Ұзақ уақыт экран алдында отыру баланың физиологиялық және когнитивтік дамуына кері әсер етуі мүмкін. Сондықтан ЖИ құралдарын қолдану барысында қозғалыс элементтерімен үйлесімділік сақтау қажет. Мысалы, интерактивті тапсырмалар арасында сергіту жаттығулары немесе қозғалысқа негізделген ойындар енгізілуі тиіс.

Жасанды интеллектті қолдануда ерекше назар аударылатын мәселе – эмоционалдық қауіпсіздік пен мотивация. ЖИ жүйелері оқушының жетістіктерін визуализациялау арқылы оның мотивациясын арттыра алады, бірақ олар эмоциялық қолдауды толық қамтамасыз ете алмайды. Сондықтан мұғалімнің рөлі бұл жерде шешуші болып қала береді. Мұғалім оқушының эмоционалдық жағдайын бақылап, оған қажетті қолдау көрсетеді.

Осылайша, жасанды интеллект құралдарын бастауыш сыныпта қолдану – білім беру сапасын арттырудың маңызды бағыты болып табылады. Бұл технологиялар оқытуды жекелендіруге, оқушылардың қызығушылығын арттыруға және оқу нәтижелерін тиімді талдауға мүмкіндік береді. Алайда оларды қолдану барысында педагогикалық тепе-теңдік сақталып, дәстүрлі әдістермен үйлесімді түрде жүзеге асырылуы тиіс. ЖИ құралдары мұғалімді алмастырмайды, керісінше оның кәсіби қызметін жаңа деңгейге көтеретін инновациялық ресурс ретінде қарастырылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:
1. Выготский Л. С. Мышление и речь. – М.: Юрайт, 2021. – 432 с.
2. Лурия А. Р. Основы нейропсихологии. – СПб.: Питер, 2020. – 384 с.
3. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Академия, 2021. – 352 с.
4. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения. – М.: Интеллект-Центр, 2020. – 544 с.
5. Хуторской А. В. Педагогическая инноватика. – М.: Академия, 2021. – 256 с.

Сейдахметова Жанар Чайхидановна
Кітапханашы, қазақ мәдениетінің қайраткері, қазақстанның еңбек сіңірген кітапханашысы,
үздік еңбек адамы төсбелгілерінің иесі
Қоянкөз ауылдық кітапханасы
Жетісу облысы, Кербұлақ ауданы, Қоянкөз ауылы

"КІТАПХАНА - РУХАНИЯТТЫҢ ШАМШЫРАҒЫ"

23 сәуір-Ұлттық кітап күні

Аннотация: Бұл мақалада кітапхананың қоғамдағы рухани-мәдени кеңістік ретіндегі маңызы, оның тұлға қалыптастырудағы, білім мен танымды дамытудағы рөлі ғылыми-публицистикалық тұрғыда талданады. Қазіргі цифрлық дәуірдегі кітапхананың трансформациясы, ақпараттық технологиялармен ықпалдасуы және оқырман сұранысына бейімделу мәселелері кеңінен қарастырылады. Кітапханашының кәсіби миссиясы тек ақпарат жеткізумен шектелмей, рухани құндылықтарды сақтаушы және насихаттаушы ретінде айқындалады. Сонымен қатар кітапхана кеңістігінің әлеуметтік, мәдени және тәрбиелік ықпалы кешенді түрде сараланып, оның болашақтағы даму бағыттары пайымдалады.

Кілт сөздер: кітапхана, руханият, кітапханашы, ақпараттық қоғам, мәдениет, білім беру, цифрлық технология, оқырман, таным, құндылық

Кітапхана – адамзат өркениетінің ең көне әрі ең тұрақты мәдени институттарының бірі ретінде тек білімнің қоймасы ғана емес, сонымен бірге руханияттың үздіксіз жалғасуын қамтамасыз ететін тірек нүкте болып саналады. Қоғам дамуының әр кезеңінде кітапхана өзінің мазмұндық және қызметтік ауқымын кеңейте отырып, адам мен ақпарат арасындағы байланыстың басты делдалына айналды. Оның қабырғасында жинақталған кітаптар мен дереккөздер тек тарихи жәдігер ретінде емес, әр ұрпақтың дүниетанымын қалыптастыратын тірі құрал ретінде қызмет етеді. Кітапхана кеңістігі – бұл тыныштық пен ойланудың, ізденіс пен жаңалық ашудың орны, мұнда әрбір оқырман өзіндік рухани сұранысына жауап таба

алады. Қазіргі жаһандану жағдайында ұлттық болмысты сақтап қалу мәселесі өткір тұрған кезде кітапхананың миссиясы бұрынғыдан да маңызды сипатқа ие болуда. Ол тек білім беріп қана қоймай, мәдени кодты жеткізуші, тарихи жадыны сақтаушы қызметін де атқарады. Осы тұрғыдан алғанда кітапханашы мамандығы тек техникалық қызмет емес, жоғары мәдени жауапкершілікті талап ететін рухани миссия екені айқындала түседі. Кітапхана арқылы адамзаттың жинақталған тәжірибесі мен даналығы ұрпақтан ұрпаққа беріліп, үздіксіз дамып отырады. Мұндай қызметтің маңыздылығы әсіресе ақпарат тасқыны күшейген қазіргі кезеңде айрықша сезіледі. Өйткені ақпараттың көптігі оның сапасын айқындамайды, ал кітапхана сол сапаны сүзгіден өткізіп, оқырманға жүйелі түрде ұсынатын бірден-бір орта болып табылады.

Кітапхананың руханияттың шамшырағы ретіндегі мәнін түсіну үшін оның ішкі құрылымы мен қызметтік бағыттарын тереңірек қарастыру қажет. Бір қарағанда кітапхана тек кітап сақтайтын орын сияқты көрінгенімен, оның ішкі мазмұны әлдеқайда күрделі әрі көпқырлы болып келеді. Мұнда білім беру, ақпараттық қызмет көрсету, мәдени-ағартушылық жұмыстар, ғылыми-зерттеу бағыттары өзара тоғысып, біртұтас жүйе құрайды. Әсіресе кітапхананың мәдени кеңістік ретіндегі рөлі ерекше назар аударуға тұрарлық, өйткені дәл осы жерде әдеби кештер, көрмелер, пікірталастар ұйымдастырылып, қоғамның интеллектуалдық деңгейі көтеріледі. Кітапханашының кәсіби қызметі тек кітап беру мен тіркеумен шектелмей, оқырманның сұранысын түсіну, оған бағыт-бағдар беру, қажетті ақпаратты табуға көмектесу сияқты күрделі міндеттерді қамтиды. Мұндай қызмет жоғары деңгейдегі коммуникативтік дағдыларды, аналитикалық ойлауды және кең дүниетанымды талап етеді. Қазіргі таңда кітапханалар электронды ресурстармен толықтырылып, цифрлық форматқа көшу үрдісі қарқынды жүріп жатыр, бұл өз кезегінде кітапханашының кәсіби бейнесін де өзгертуде. Ол енді тек дәстүрлі кітаппен жұмыс істейтін маман емес, ақпараттық технологияларды меңгерген, цифрлық сауаттылығы жоғары тұлғаға айналуда. Осы өзгерістер кітапхананың қоғамдағы орнын әлсіретпей, керісінше оны жаңа деңгейге көтеріп отыр. Себебі заманауи кітапхана дәстүр мен жаңашылдықтың үйлесімін сақтай отырып, оқырманға қолжетімді әрі сапалы қызмет көрсетуге ұмтылады. Мұндай трансформация кітапхананың болашақта да өзектілігін жоғалтпайтынын көрсетеді.

Ақпараттық қоғам жағдайында кітапхананың қызметі жаңа мазмұнмен толығып, оның стратегиялық маңызы арта түскенімен, бұл үдерістің терең қабаттарында кітапхананың тек ақпарат сақтаушы ғана емес, білімді құрылымдаушы және мағыналандырушы орталыққа айналғаны байқалады, өйткені заманауи пайдаланушы тек мәлімет іздеумен шектелмей, сол ақпаратты талдау, интерпретациялау және қолдану дағдыларын меңгеруді талап етеді. Кітапхана осы қажеттілікті қанағаттандыру мақсатында метадеректер жүйесін жетілдіріп, ақпараттық навигация құралдарын күрделендіріп, пайдаланушыға бағытталған интеллектуалды іздеу жүйелерін енгізу арқылы өз қызметінің сапасын арттырып отыр, ал мұндай жаңашылдықтар ақпаратты кездейсоқ емес, мақсатты түрде таңдауға мүмкіндік береді. Егер бұрын кітапхана қорының құндылығы оның көлемімен өлшенсе, қазіргі кезеңде оның құрылымдық ұйымдастырылуы мен қолжетімділік деңгейі негізгі көрсеткішке айналып отыр, себебі ақпараттың көптігі емес, оның тиімді қолданылуы маңызды болып отыр. Цифрлық каталогтар мен репозиторийлердің дамуы ғылыми айналымды жеделдетіп, зерттеушілер үшін жаңа мүмкіндіктер ашып отыр, ал бұл өз кезегінде кітапхананың ғылыми инфрақұрылымдағы орнын күшейтеді. Ақпараттық теңсіздіктің жаңа формалары пайда болған жағдайда, кітапхана медиасауаттылықты қалыптастыру арқылы пайдаланушыларды жалған ақпараттан қорғауға бағытталған қызметтерді күшейтуде, өйткені ақпараттық қауіпсіздік тек техникалық емес, когнитивтік мәселе болып табылады. Кітапхана кеңістігінде ұйымдастырылатын цифрлық сауаттылық курстары пайдаланушылардың ақпаратпен жұмыс істеу мәдениетін арттырып, оларды дербес білім алуға бейімдейді, ал бұл үздіксіз білім беру тұжырымдамасының жүзеге асуына ықпал етеді. Қазіргі кітапханаларда деректерді визуализациялау, ғылыми коммуникация және академиялық жазылым бойынша кеңестер беру тәжірибесі кеңейіп келеді, бұл кітапхананың білім беру жүйесіндегі рөлін жаңа деңгейге

көтереді. Ақпараттық қоғам жағдайында кітапхана тек өткеннің мұрасын сақтаушы емес, болашақ білімнің архитекторы ретінде қызмет атқара бастайды, өйткені ол ақпаратты құрылымдау арқылы жаңа білімнің қалыптасуына негіз қалайды. Осы тұрғыдан алғанда кітапхананың стратегиялық маңызы оның қоғамдағы интеллектуалдық капиталды басқару қабілетімен өлшенеді. Демек кітапхана ақпараттық экожүйенің орталық элементі ретінде қоғамның сапалы дамуына тікелей ықпал етеді.

Кітапхананың заманауи қызметінің тағы бір маңызды қыры оның мәдениаралық диалогты дамытудағы рөлімен айқындалады, өйткені жаһандану жағдайында әртүрлі мәдениеттердің өзара ықпалдасуы күшейіп, ұлттық ерекшеліктерді сақтау мәселесі өзекті бола түседі. Кітапхана көптілді ресурстарды ұсыну арқылы әртүрлі мәдениеттердің өзара түсінісуіне жағдай жасап, қоғамдағы толеранттылық деңгейін арттыруға ықпал етеді, ал бұл әлеуметтік тұрақтылықтың маңызды факторы болып табылады. Әдебиеттердің әртүрлі жанрлары мен бағыттарын қамтитын қор пайдаланушыларға балама көзқарастарды танып-білуге мүмкіндік береді, нәтижесінде олардың дүниетанымы кеңейіп, сыни ойлау қабілеті дамиды. Кітапхана ұйымдастыратын әдеби кештер, пікірталас алаңдары және мәдени жобалар қоғам мүшелерін белсенді диалогқа тартып, интеллектуалдық қауымдастықтың қалыптасуына негіз болады. Бұл үдеріс тек мәдени тұтыну деңгейінде қалмай, шығармашылық өндірісті де ынталандырады, өйткені кітапхана шабыт көзіне айналады. Қоғамдағы мәдени капиталдың артуы экономикалық дамуға да жанама әсер етеді, себебі шығармашылық индустриялар білім мен мәдениетке негізделеді. Кітапхана осындай индустриялардың инфрақұрылымдық базасы ретінде қызмет атқара отырып, жаңа идеялардың туындауына жағдай жасайды. Заманауи кітапхана кеңістігі тек оқу орны емес, әлеуметтік инновациялар алаңы ретінде де қарастырылады, онда әртүрлі жастағы және кәсіби бағыттағы адамдар өзара тәжірибе алмасады. Бұл көпқырлы қызмет кітапхананың қоғамдағы маңызын жаңа деңгейге көтереді. Осылайша кітапхана мәдени, әлеуметтік және интеллектуалдық процестердің тоғысқан нүктесіне айналып отыр.

Кітапханашы – руханияттың үнсіз қызметшісі ғана емес, қоғамның интеллектуалдық дамуына тікелей ықпал ететін тұлға екендігі оның кәсіби қызметінің мазмұны күрделенген сайын айқындала түседі, өйткені қазіргі кезеңде ол тек ақпарат жеткізуші емес, білімді ұйымдастырушы, медиатор және кеңесші рөлдерін қатар атқарады. Кітапханашы пайдаланушының ақпараттық қажеттілігін терең түсіну үшін психологиялық және педагогикалық әдістерді меңгеруі тиіс, себебі әрбір оқырманның сұранысы оның жеке ерекшеліктерімен байланысты қалыптасады. Ақпараттық ресурстардың көптүрлілігі жағдайында дұрыс бағыт-бағдар беру үшін кітапханашы аналитикалық ойлау қабілетіне ие болуы қажет, өйткені ол ақпараттың сапасын бағалап, ең тиімді дереккөздерді ұсынуы тиіс. Кітапханашының кәсіби қызметі пайдаланушының білім алу траекториясын қалыптастыруға ықпал етеді, ал бұл оның қоғамдағы рөлін стратегиялық деңгейге көтереді. Заманауи кітапханашы цифрлық технологияларды еркін меңгеріп, деректер базасымен жұмыс істеу, электронды ресурстарды басқару және ақпараттық жүйелерді қолдану дағдыларын дамытуы қажет, себебі бұл талаптар кәсіби стандарттың ажырамас бөлігіне айналған. Кітапханашының коммуникациялық қабілеті де ерекше маңызға ие, өйткені ол әртүрлі әлеуметтік топтармен тиімді қарым-қатынас орнатуы тиіс. Кәсіби этика нормаларын сақтау арқылы кітапханашы пайдаланушылардың сеніміне ие болады, ал сенім оның қызметінің нәтижелілігін арттырады. Білім беру жүйесіндегі өзгерістерге бейімделе отырып, кітапханашы үздіксіз кәсіби даму жолында болуы тиіс, себебі ақпараттық орта үнемі жаңарып отырады. Оның қызметі көзге көрінбегенімен, қоғамның интеллектуалдық әлеуетін қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Сондықтан кітапханашының кәсіби мәртебесін арттыру қоғам дамуының маңызды шарты болып табылады.

Кітапханашының тұлғалық қасиеттері мен кәсіби дағдыларының үйлесімділігі оның қызметінің сапасын айқындайтын негізгі факторлардың бірі болып табылады, өйткені бұл мамандықта тек білім жеткіліксіз, адаммен жұмыс істей білу қабілеті де ерекше мәнге ие.

Кітапханашы оқырманның сұранысын қанағаттандырумен қатар, оның интеллектуалдық қызығушылығын оятып, жаңа бағыттарға жетелеуі тиіс, ал бұл шығармашылық көзқарасты талап етеді. Ақпараттық ортадағы өзгерістерге икемделу үшін кітапханашы инновациялық әдістерді меңгеріп, жаңа форматтағы қызметтерді енгізуге дайын болуы қажет, өйткені дәстүрлі тәсілдер қазіргі талаптарға толық жауап бере алмайды. Оқырманмен жұмыс барысында кітапханашы педагогикалық шеберлігін көрсетіп, ақпаратты түсінікті әрі қолжетімді түрде ұсынуы тиіс, бұл оның кәсіби мәдениетінің көрсеткіші болып табылады. Кітапханашының қызметі әлеуметтік миссиямен тығыз байланысты, өйткені ол қоғамдағы білім деңгейін арттыруға үлес қосады. Қазіргі жағдайда кітапханашы ақпараттық кеңістікте бағдар беруші рөлін атқара отырып, пайдаланушыларды дұрыс таңдау жасауға үйретеді. Бұл қызмет сыни ойлау мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді, ал сыни ойлау – заманауи қоғамның негізгі құзыреттерінің бірі. Кітапханашының жұмысы тек кәсіби міндет емес, ол белгілі бір дәрежеде ағартушылық миссияны да қамтиды. Осы тұрғыдан алғанда кітапханашы қоғамдағы интеллектуалдық процестердің белсенді қатысушысы болып табылады. Демек оның қызметі тек кітаппен шектелмей, адам капиталының сапасын арттыруға бағытталған кешенді іс-әрекеттер жүйесін құрайды.

Қорытындылай келе, кітапхана – руханияттың мәңгілік шамшырағы ретінде қоғамның дамуына үздіксіз қызмет етіп келе жатқан бірегей институт екені айқын байқалады. Оның қызметі уақыт ағымына сай өзгергенімен, негізгі миссиясы – білім мен мәдениетті сақтау және тарату – өзгеріссіз қалуда. Кітапхана адамзаттың интеллектуалдық мұрасын сақтай отырып, болашақ ұрпаққа жол көрсететін бағыт-бағдаршы қызметін атқарады. Қазіргі цифрлық дәуірде оның маңызы кемімей, керісінше жаңа мазмұнмен толықтырылып, кеңейе түсуде. Кітапханашылардың кәсіби шеберлігі мен жаңашылдығы бұл үдерістің табысты жүзеге асуына негіз болады. Кітапхана қоғамның рухани тірегі ретінде әрқашан өзекті болып қала береді. Оның қабырғасында қалыптасқан білім мен мәдениет ұлттың болашағын айқындайтын басты факторлардың бірі болып табылады. Осы тұрғыдан алғанда кітапхананы дамыту, оны қолдау және оның мәртебесін көтеру – қоғамның ортақ міндеті. Руханияттың шамшырағы сөнбеген жерде ұлттың да болашағы жарқын болмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Иванова, А. А. Библиотека как центр духовного развития личности / А. А. Иванова. – Текст : непосредственный // Библиотековедение. – 2020. – № 3. – С. 45-52.

2. Әбдіраманова, А. Қ. Кітапхана – ұрпақ тәрбиесінің негізі / А. Қ. Әбдіраманова. – Текст : тікелей // Кітапхана ғылымы. – 2021. – № 2. – Б. 15-22.

3. Maxwell, N. K. Sacred stacks : the higher purpose of libraries and librarianship / N. K. Maxwell. – Chicago : American Library Association, 2006. – x, 156 p. – ISBN 0838909175. – Текст : непосредственный .

4. Хартел Дж., Гузик Э. Руханият және дін ақпараттық зерттеулерде: библиографиялық шолу // Journal of Documentation. – 2024.

Айтжанова Асель Маратовна
Тәрбиеші
"Ақ бұлақ" мектепке дейінгі тәрбие орталығы
Абай облысы, Семей қаласы

БАЛАНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУДАҒЫ ТӘРБИЕШІНІҢ ӘДІСТЕРІ

Аннотация. Бұл мақалада мектепке дейінгі білім беру кеңістігінде баланың шығармашылық қабілетін дамытудағы тәрбиешінің кәсіби ұстанымы мен педагогикалық әдістерінің маңызы ғылыми-публицистикалық тұрғыда қарастырылады. Қазіргі қоғамдағы өзгерістер жағдайында баланың шығармашылық әлеуетін ерте жастан қалыптастыру қажеттілігі негізделіп, тәрбиешінің бағыттаушы, ұйымдастырушы, ынталандырушы рөлі терең талданады. Мақалада ойын технологиялары, жобалық әдіс, зерттеушілік әрекет, көркемдік-эстетикалық қызмет түрлері, тіл дамыту жұмыстары және тұлғалық-бағдарлы тәсілдер арқылы баланың қиялы мен ойлау қабілетін жетілдіру жолдары жүйелі түрде сипатталады. Автор тәрбиешінің кәсіби шеберлігі мен педагогикалық рефлексиясының баланың шығармашылық дамуына ықпалына ерекше назар аударады.

Кілт сөздер: шығармашылық қабілет, мектепке дейінгі тәрбие, тәрбиеші, ойын технологиясы, тұлғалық-бағдарлы оқыту, қиял, баланың дамуы, педагогикалық әдістер, инновациялық тәсілдер.

Баланың шығармашылық қабілетін дамыту мәселесі қазіргі педагогика ғылымының өзекті бағыттарының бірі ретінде қарастырылып келеді, себебі қоғамның жаңару үдерісі жеке тұлғаның тек білімді ғана емес, сонымен бірге ойлай білетін, жаңалық ашуға бейім, икемді және дербес шешім қабылдай алатын болуын талап етеді. Осындай талаптар аясында мектепке дейінгі кезең ерекше мәнге ие болады, өйткені дәл осы кезеңде баланың қиялы, эмоциялық қабылдауы, қоршаған ортаға деген қызығушылығы қарқынды дамиды. Тәрбиеші осы табиғи әлеуетті дер кезінде байқап, оны мақсатты түрде дамыта алғанда ғана бала болашақта шығармашылық тұрғыдан белсенді тұлға болып қалыптасады. Бұл үдерісте тәрбиешінің кәсіби біліктілігі ғана емес, оның баламен қарым-қатынас орнату шеберлігі, психологиялық сезімталдығы, әр баланың даралығын құрметтей білуі шешуші рөл атқарады. Баланың шығармашылық қабілетін дамыту біржақты әрекет емес, ол жүйелі, ұзақ мерзімді, кешенді жұмысты талап етеді, сондықтан тәрбиеші әртүрлі әдістер мен тәсілдерді үйлестіре отырып, баланың ішкі мүмкіндіктерін ашуға жағдай жасауы тиіс. Мұндай жағдайда педагогикалық процестің әрбір элементі бала дамуына ықпал ететін құралға айналады. Шығармашылықты дамыту тек сурет салу немесе ән айту сияқты дәстүрлі әрекеттермен шектелмейді, ол баланың

ойлау, сөйлеу, қиялдау, салыстыру, талдау жасау қабілеттерінің жиынтығын қамтиды. Сондықтан тәрбиеші баланың барлық іс-әрекетінде шығармашылық элементтердің болуын қамтамасыз етуі қажет. Осы бағытта жүргізілген жұмыс баланың өзіндік «менін» қалыптастыруға, өз пікірін еркін жеткізуге және жаңа идеялар ұсынуға ықпал етеді.

Мектепке дейінгі ұйымдардағы шығармашылықты дамытуда ойын технологиялары ерекше орын алады, себебі ойын бала үшін табиғи әрі ең қолжетімді әрекет түрі болып табылады. Ойын барысында бала өз қиялын еркін іске асырып, түрлі рөлдерді қабылдап, өмірлік жағдайларды модельдейді, бұл оның шығармашылық ойлауын дамытуға тікелей әсер етеді. Тәрбиеші ойындарды ұйымдастыру кезінде олардың мазмұнын байытып, баланың дербес әрекетіне мүмкіндік беруі тиіс, өйткені дайын сценарийлерге негізделген ойындар шығармашылықты шектеп, баланың бастамашылдығын төмендетуі мүмкін. Еркін ойындар барысында бала өз идеяларын жүзеге асырып, түрлі шешімдерді іздейді, бұл оның креативтілігін арттырады. Ойын технологияларын тиімді қолдану үшін тәрбиеші балалардың жас ерекшеліктерін, қызығушылықтарын, психологиялық ерекшеліктерін ескеруі қажет. Ойынның мазмұны балаға қызықты әрі мағыналы болған жағдайда ғана ол шығармашылық дамуға ықпал етеді. Сонымен қатар тәрбиеші ойын барысында бағыт беруші рөл атқара отырып, баланың ойлау үдерісін тереңдететін сұрақтар қою арқылы оның шығармашылық белсенділігін арттыра алады. Мұндай тәсіл баланың тек орындаушы емес, белсенді қатысушы болуына мүмкіндік береді. Ойын әрекеті арқылы бала қоршаған ортаны таниды, өз тәжірибесін кеңейтеді және жаңа идеялар қалыптастырады. Сондықтан ойын технологиялары шығармашылық қабілетті дамытудың тиімді құралы ретінде қарастырылады.

Баланың шығармашылық қабілетін дамытуда жобалық әдістің мүмкіндіктері де кеңінен қолданылады, себебі бұл әдіс баланың зерттеушілік әрекетін жандандырып, оның танымдық қызығушылығын арттыруға ықпал етеді. Жобалық жұмыс барысында бала белгілі бір мәселені зерттеп, ақпарат жинап, оны өңдеп, нәтижесін ұсынады, бұл оның шығармашылық және сыни ойлау қабілеттерін дамытады. Тәрбиеші жобалық жұмысты ұйымдастыру кезінде баланың дербестігін қолдап, оған бағыт-бағдар беріп отыруы тиіс, бірақ дайын шешімдерді ұсынбауы қажет. Бұл баланың өз бетінше ойлауына, жаңа идеялар табуына мүмкіндік береді. Жобалық әдіс баланың тек білім алуына ғана емес, сонымен бірге өз ойын жеткізу, топпен жұмыс істеу, пікір алмасу дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Балалар жобаны орындау барысында түрлі шығармашылық тәсілдерді қолданады, мысалы сурет салу, макет жасау, әңгіме құрастыру, бұл олардың қиялын кеңейтеді. Тәрбиеші жобаның тақырыбын таңдауда баланың қызығушылығын ескеріп, оны өзекті әрі тартымды етуі қажет. Мұндай жағдайда бала жобалық жұмысқа белсенді қатысып, өз мүмкіндіктерін толық көрсете алады. Жобалық әдіс арқылы баланың шығармашылық қабілеті табиғи түрде дамиды, себебі ол нақты әрекет барысында қалыптасады. Бұл әдіс баланың өмірлік тәжірибесін байытып, оның болашақта табысты тұлға болуына негіз қалайды.

Көркемдік-эстетикалық әрекеттер баланың шығармашылық қабілетін дамытудың маңызды бағыттарының бірі болып табылады, өйткені бұл әрекеттер арқылы бала өз сезімдерін, ойларын, әсерлерін бейнелей алады. Сурет салу, мүсіндеу, музыка тыңдау, би билеу сияқты әрекеттер баланың қиялын дамытып, оның эстетикалық талғамын қалыптастырады. Тәрбиеші бұл әрекеттерді ұйымдастыру кезінде баланың еркіндігін шектемей, оның өзіндік стилін қалыптастыруға мүмкіндік беруі тиіс. Дайын үлгілерді қайталау шығармашылықты тежейді, сондықтан балаға өз идеясын жүзеге асыруға жағдай жасау маңызды. Көркемдік әрекеттер барысында бала түрлі материалдармен жұмыс істеп, олардың қасиеттерін зерттейді, бұл оның танымдық қабілетін арттырады. Тәрбиеші баланың жасаған жұмысына баға бергенде оның нәтижесіне емес, шығармашылық процесіне назар аударуы қажет, себебі бұл баланың өзіне деген сенімділігін арттырады. Эстетикалық тәрбие баланың эмоциялық әлемін байытып, оның қоршаған ортаға деген көзқарасын қалыптастырады. Мұндай әрекеттер арқылы бала өз ойын бейнелі түрде жеткізуге үйренеді.

Көркемдік-эстетикалық бағыттағы жұмыс баланың шығармашылық әлеуетін толық ашуға мүмкіндік береді. Сондықтан бұл бағыт мектепке дейінгі тәрбиеде маңызды орын алады.

Тіл дамыту жұмыстары да баланың шығармашылық қабілетін жетілдіруде ерекше мәнге ие, өйткені тіл – ойлаудың негізгі құралы болып табылады. Баланың сөздік қоры неғұрлым бай болса, оның өз ойын жеткізу мүмкіндігі соғұрлым жоғары болады. Тәрбиеші балалармен әңгімелесу, ертегі құрастыру, рөлдік ойындар ұйымдастыру арқылы олардың сөйлеу дағдыларын дамытуы тиіс. Ертегі құрастыру барысында бала өз қиялын пайдаланып, жаңа оқиғалар ойлап табады, бұл оның шығармашылық ойлауын дамытады. Тәрбиеші балаларға ашық сұрақтар қойып, олардың ойлануына жағдай жасауы қажет. Мұндай тәсіл баланың логикалық және шығармашылық ойлауын қатар дамытады. Тіл дамыту жұмыстары тек сөздерді үйретумен шектелмей, баланың ойын еркін жеткізуіне бағытталуы тиіс. Баланың әрбір жауабы қолдау тауып, оның пікіріне құрметпен қаралған жағдайда ғана ол белсенді болады. Тәрбиеші балалардың сөйлеу әрекетін ынталандыру арқылы олардың шығармашылық қабілетін арттыра алады. Бұл жұмыс жүйелі түрде жүргізілгенде ғана тиімді нәтиже береді. Тіл дамыту шығармашылық дамудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Тұлғалық-бағдарлы тәсіл баланың шығармашылық қабілетін дамытуда ерекше маңызға ие, себебі бұл тәсіл әр баланың дара ерекшеліктерін ескеруге негізделген. Әр бала бірегей тұлға болғандықтан, оның шығармашылық қабілеті де әртүрлі деңгейде дамиды. Тәрбиеші әр баланың қызығушылығын, қабілетін, даму қарқынын ескеріп, соған сәйкес жұмыс жүргізуі тиіс. Бұл баланың өзіндік мүмкіндіктерін толық ашуға мүмкіндік береді. Тұлғалық-бағдарлы тәсіл баланың өзіне деген сенімділігін арттырып, оның белсенділігін күшейтеді. Тәрбиеші балаға таңдау мүмкіндігін беріп, оның пікірін ескерген жағдайда ғана шығармашылық орта қалыптасады. Мұндай ортада бала өзін еркін сезініп, жаңа идеялар ұсынуға ұмтылады. Тәрбиешінің қолдауы мен түсіністігі баланың шығармашылық дамуына оң әсер етеді. Бұл тәсіл педагогикалық процестің тиімділігін арттырады. Баланың шығармашылық қабілетін дамытуда тұлғалық-бағдарлы көзқарас негізгі бағыттардың бірі болып табылады.

Қорытындылай келе, баланың шығармашылық қабілетін дамыту тәрбиешінің кәсіби шеберлігіне, педагогикалық әдістерді дұрыс таңдауы мен тиімді қолдануына тікелей байланысты екенін атап өтуге болады. Бұл үдеріс кешенді, жүйелі жұмысты талап етеді және әртүрлі әдістердің үйлесімділігін қажет етеді. Тәрбиеші баланың табиғи қызығушылығын қолдап, оны дамытуға бағытталған орта қалыптастыруы тиіс. Шығармашылық қабілет баланың тұлғалық дамуының маңызды көрсеткіші болып табылады және оның болашақтағы табыстылығына әсер етеді. Сондықтан мектепке дейінгі кезеңде бұл бағыттағы жұмысты күшейту қажет. Тәрбиеші өзінің кәсіби қызметінде үнемі ізденіс үстінде болып, жаңа әдістерді меңгеріп отыруы тиіс. Бұл оның педагогикалық шеберлігін арттырады. Баланың шығармашылық дамуы қоғамның дамуына да оң әсер етеді. Осы тұрғыдан алғанда, тәрбиешінің рөлі ерекше маңызды. Баланың шығармашылық әлеуетін дамыту – болашаққа салынған инвестиция.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Нұржанова Ш.Ж. Балабақшадағы шығармашылық дамытушы ойындар // Мектепке дейінгі тәрбие. – 2020. – № 4. – Б. 32–37.

2. Юзбекова Е.А. Ступеньки творчества : место игры в интеллектуальном развитии дошкольника : методические рекомендации для воспитателей ДОУ и родителей. – Москва : ЛИНКА-ПРЕСС, 2006. – 128 с.

3. Гончарова А.С. Как воспитать творческую личность на основе ТРИЗ и ТРИЗ-педагогики : монография. – Москва : КТК «Галактика», 2023. – 116 с.

4. Cremin T. Creativity and Creative Pedagogies in the Early and Primary Years. – London : Routledge, 2018. – 156 p.

Ботабек Жанна Сарсенбайкызы
Тарих пәні мұғалімі
"Шамалған ауылындағы орта мектебі" КММ
Алматы облысы, Қарасай ауданы

ЖӘНІБЕК ПЕН КЕРЕЙ: ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫНЫҢ ҚҰРЫЛУЫНДАҒЫ ЕРЛІК

Аннотация: мақалада Қазақ хандығының құрылуындағы Керей мен Жәнібек хандардың тарихи рөлі ғылыми-теориялық тұрғыда талданады. XV ғасырдағы Дешті Қыпшақ өңіріндегі саяси жағдай, ру-тайпалық бірігу үдерістері және жаңа мемлекеттің қалыптасу алғышарттары қарастырылады. Сонымен қатар негізгі дереккөздерге, соның ішінде ортағасырлық жазба мұраларға сүйене отырып, Қазақ хандығының құрылу тарихына қатысты әртүрлі тарихнамалық көзқарастар сараланады. Мақалада ұлттық мемлекеттіліктің қалыптасуы, этникалық консолидация және тарихи тұлғалардың саяси көшбасшылық қызметі ғылыми негізде сипатталады.

Кілт сөздер: Қазақ хандығы, Керей хан, Жәнібек хан, мемлекеттілік, этникалық бірігу, Дешті Қыпшақ, тарихнама, дереккөздер, ұлттық сана, саяси тарих

Қазақ халқының мемлекеттілік тарихында XV ғасыр ерекше кезең болып табылады, себебі дәл осы уақытта этносаяси бірігу үдерістері жаңа сапалық деңгейге көтеріліп, тәуелсіз мемлекеттік құрылым – Қазақ хандығының негізі қаланды. Бұл тарихи құбылыс кездейсоқ емес, ол ұзақ уақыт бойы қалыптасқан әлеуметтік, саяси және этникалық процестердің заңды нәтижесі болды. Аталған процесте Керей хан мен Жәнібек хан тұлғалары айрықша орын алады, өйткені олар тек саяси көшбасшылар ғана емес, сонымен қатар ұлттық бірлікті қалыптастырушы тарихи қайраткерлер ретінде көрінеді.

XV ғасырдың ортасында Дешті Қыпшақ даласындағы саяси жағдай күрделі әрі тұрақсыз болды. Әбілқайыр хан басқарған мемлекетте ішкі қайшылықтар күшейіп, ру-тайпалар арасында билік үшін күрес шиеленісе түсті. Бұл жағдай халықтың бір бөлігінің жаңа саяси құрылым іздеуіне алып келді. Осындай тарихи жағдайда Керей мен Жәнібек сұлтандар өздеріне қарасты ру-тайпаларды бастап, Моғолстан аумағына қоныс аударды. Бұл көшу тек географиялық орын ауыстыру ғана емес, жаңа мемлекеттіліктің бастауына айналған стратегиялық шешім болды.

Моғолстан билеушісі Есенбұға хан Керей мен Жәнібекке Шу мен Талас өзендері аралығындағы жерді беру арқылы олардың саяси бастамасын қолдады. Бұл қолдау Қазақ хандығының қалыптасуына қолайлы жағдай туғызды. Осы аймақта жаңа саяси құрылымның

негізі қаланып, біртіндеп тәуелсіз хандық ретінде қалыптаса бастады. Керей хан алғашқы хан болып жарияланып, мемлекетті басқарудың институционалдық негіздерін қалыптастырды.

Қазақ хандығының құрылуы тек саяси акт емес, ол этникалық консолидацияның нәтижесі болды. Түрлі ру-тайпалардың бір орталыққа бірігуі қазақ халқының қалыптасу процесін жеделдетті. Бұл жерде Жәнібек ханның дипломатиялық қабілеті мен ішкі саяси тұрақтылықты қамтамасыз етудегі рөлі ерекше атап өтуге тұрарлық. Ол ру-тайпалар арасындағы қатынастарды реттеп, ортақ мақсатқа бағыттай білді. Осы арқылы хандықтың ішкі бірлігі нығайып, сыртқы қауіптерге қарсы тұру мүмкіндігі артты.

Керей мен Жәнібектің ерлігі тек әскери немесе саяси әрекеттермен шектелмейді, олардың басты тарихи миссиясы – халықты біріктіру, дербес мемлекет құру және ұлттық сана қалыптастыру болды. Олар сол кезеңдегі геосаяси жағдайды дұрыс бағалап, тәуелсіздікке ұмтылған халықтың мүддесін жүзеге асыра білді. Бұл тұрғыда олардың қызметі мемлекет құрушы көшбасшылардың классикалық үлгісі ретінде қарастырылады.

Қазақ хандығының құрылуының тарихи маңызы оның кейінгі қазақ мемлекетінің дамуына негіз болғандығында. Бұл хандық саяси тәуелсіздік идеясын қалыптастырып қана қоймай, құқықтық, әскери және әкімшілік жүйелердің дамуына жол ашты. Сонымен қатар қазақ қоғамының дәстүрлі институттары – билер кеңесі, ру-тайпалық құрылым және әскери ұйымдар осы кезеңде жүйелене бастады.

Тарихи деректерде Керей мен Жәнібек бастаған көштің шамамен 1465–1466 жылдары жүзеге асқаны көрсетіледі, бұл уақыт Қазақ хандығының ресми құрылу кезеңі ретінде қабылданады. Осы кезеңнен бастап қазақ хандарының билігі нығайып, хандықтың аумағы кеңейе түсті. Кейінгі кезеңдерде Қасым хан тұсында хандықтың қуаты артып, халықаралық деңгейде танылды.

Қазақ хандығының құрылуы – ұлттық тарихтағы маңызды кезең ғана емес, ол қазіргі Қазақстан мемлекеттілігінің тарихи негізі болып табылады. Керей мен Жәнібек хандардың ерлігі мен саяси көрегендігі бүгінгі ұрпақ үшін тәуелсіздік пен бірліктің символы ретінде бағаланады. Бұл тарихи оқиға жастарға патриоттық тәрбие беруде, ұлттық сана мен тарихи жадыны қалыптастыруда маңызды рөл атқарады.

Қазақ хандығының құрылу тарихын ғылыми тұрғыда зерделеу ең алдымен дереккөздер корпусын кешенді талдауды талап етеді, өйткені XV ғасыр оқиғалары туралы мәліметтер бірізді әрі толық сақталмаған. Осы тұрғыда негізгі тарихи дереккөздердің қатарында Мұхаммед Хайдар Дулати еңбегі ерекше орын алады. Оның «Тарих-и Рашиди» шығармасында Қазақ хандығының құрылуы, Керей мен Жәнібек сұлтандардың Моғолстанға қоныс аударуы және жаңа хандықтың қалыптасуы туралы нақты әрі жүйелі мәліметтер берілген. Дулати еңбегінің құндылығы оның авторының оқиғаларға салыстырмалы түрде жақын кезеңде өмір сүріп, сол заманның саяси ахуалын жақсы білуінде жатыр. Бұл еңбек тек фактологиялық дерек көзі ғана емес, сонымен қатар тарихи процестердің ішкі логикасын түсіндіретін аналитикалық шығарма ретінде бағаланады.

Қазақ хандығының құрылуына қатысты тағы бір маңызды дереккөз – парсы тіліндегі тарихи шығармалар, соның ішінде Фазлаллах ибн Рузбихан еңбектері. Оның жазбаларында Дешті Қыпшақтағы саяси жағдай, Әбілқайыр хан билігінің ерекшеліктері және көшпелі тайпалардың қозғалысы туралы мәліметтер кездеседі. Бұл деректер Қазақ хандығының құрылуын тек ішкі себептермен емес, аймақтық геосаяси өзгерістермен байланыстыра қарастыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар ортағасырлық дереккөздердің көпшілігі белгілі бір саяси мүдде тұрғысынан жазылғанын ескеру қажет, сондықтан оларды салыстырмалы-сыни талдау әдісі арқылы зерттеу маңызды.

Қазақ хандығының құрылуын зерттеуде орыс шығыстанушыларының еңбектері де ерекше орын алады. XIX–XX ғасырларда жүргізілген зерттеулерде бұл оқиға этникалық және саяси процестердің нәтижесі ретінде қарастырылды. Кеңестік кезеңде тарихнамалық зерттеулер маркстік-лениндік әдіснамаға негізделіп, Қазақ хандығының құрылуы феодалдық қатынастардың дамуының заңды кезеңі ретінде түсіндірілді. Алайда бұл көзқарас көбінесе

ұлттық факторды екінші кезекке ысырып, әлеуметтік-экономикалық аспектілерге басымдық берді.

Тәуелсіздік кезеңіндегі қазақстандық тарихнамада Қазақ хандығының құрылуы жаңа методологиялық негізде қайта қарастырыла бастады. Бұл кезеңде ұлттық мемлекеттілік, этникалық бірігу және саяси дербестік мәселелері алдыңғы қатарға шықты. Зерттеушілер Керей мен Жәнібек хандардың қызметін тек саяси көшбасшылық тұрғысынан ғана емес, ұлттық идеяны қалыптастырушы тарихи миссия ретінде бағалайды. Сонымен қатар жаңа археологиялық және этнологиялық деректерді пайдалану арқылы хандықтың құрылу процесі жан-жақты зерттелуде.

Тарихнамалық талдауда ерекше назар аударылатын мәселе – Қазақ хандығының құрылу уақыты мен орнына қатысты пікірлердің әртүрлілігі. Кейбір зерттеушілер хандықтың құрылуын нақты бір жылмен байланыстыру қиын екенін атап өтсе, басқалары 1465–1466 жылдарды шартты түрде қабылдайды. Бұл мәселе дереккөздердің жеткіліксіздігімен және олардың әртүрлі интерпретациясымен байланысты. Осы тұрғыда тарих пәні мұғалімі оқушыларға тарихи факт пен ғылыми пікірдің айырмашылығын түсіндіруі маңызды.

Қазақ хандығының құрылуын зерттеуде қазіргі кезеңде пәнаралық тәсілдер кеңінен қолданылуда. Археология, антропология, генетика және тарихи география сияқты ғылымдардың мәліметтері тарихи процестерді тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Мысалы, археологиялық қазбалар арқылы XV ғасырдағы қоныстар мен материалдық мәдениет ерекшеліктері анықталса, генетикалық зерттеулер этникалық құрамның қалыптасу процесін нақтылауға көмектеседі. Бұл әдістер тарихи зерттеудің дәлдігін арттырып, жаңа ғылыми нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар цифрлық тарихнама (digital history) бағытында да маңызды өзгерістер байқалады. Геоақпараттық жүйелер (GIS), тарихи карталарды цифрлық модельдеу және деректер базасын құру арқылы Қазақ хандығының аумақтық дамуын визуализациялау мүмкіндігі пайда болды. Бұл тәсіл оқушыларға тарихи процестерді кеңістік пен уақыт тұрғысынан түсінуге көмектеседі.

Қазақ хандығының құрылуын тарихнамалық тұрғыда талдау барысында тағы бір маңызды аспект – ұлттық тарихи сананы қалыптастыру мәселесі. Бұл тақырып мектеп бағдарламасында тек фактологиялық материал ретінде емес, ұлттық бірлік, тәуелсіздік және мемлекет құру идеяларының негізі ретінде қарастырылуы тиіс. Тарих пәні мұғалімі дереккөздермен жұмыс істеу, тарихи мәтіндерді талдау және түрлі көзқарастарды салыстыру арқылы оқушылардың сыни ойлауын дамытуы қажет.

Осылайша, Керей мен Жәнібек хандардың қызметі Қазақ хандығының құрылуымен шектелмей, тұтас бір халықтың тарихи тағдырын айқындаған маңызды кезең болып табылады. Олардың ерлігі – тек өткеннің мұрасы емес, қазіргі тәуелсіз Қазақстанның рухани негіздерінің бірі. Сондықтан бұл тақырыпты оқыту барысында тарих пәні мұғалімі оқушыларға тек фактілерді жеткізіп қана қоймай, тарихи тұлғалардың рөлін терең түсіндіруі қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Дулати М. Х. Тарих-и Рашиди. – Алматы: Жалын, 2021. – 384 с.
2. Кляшторный С. Г., Султанов Т. И. Казахстан: летопись трех тысячелетий. – Алматы: Рауан, 2020. – 320 с.
3. Абусеитова М. Х. Казахское ханство: история и историография. – Алматы: Ғылым, 2021. – 280 с.
4. Козыбаев М. К. История Казахстана. – Алматы: Атамұра, 2020. – 416 с.
5. Султанов Т. И. Кочевые племена Приаралья и их политическая история. – М.: Наука, 2021. – 256 с.

Нурпеисова Еркеш Болатбековна
Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің оқытушысы, педагог-зерттеуші
филология ғылымдарының магистрі
«М.О.Әуезов атындағы педагогикалық колледжі» КМҚК
Абай облысы, Семей қаласы

ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА КРЕАТИВТІ ЖАЗУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ

Қазіргі таңда білімалушылардың жазылым дағдысының төмендігі білім беру саласындағы басты проблема деуге болады. Бұл олардың жазба жұмыстарында кемшіліктер мен олқылықтардың орын алуына әкелетіні сөзсіз. Бұл әдістемелік құрал білімалушылардың негізгі, қарапайым жазылым дағдыларын жақсарту үшін, сонымен қатар жазылымның басқа түрлерімен грамматика мен сөйлем құрылысын оқыта отырып іске асыруға арналады. Жаңартылған білім бағдарламасы бойынша грамматикалық тапсырмалар оқылым және жазылым дағдылары арқылы жүзеге асырылатындықтан, бұл дағдыларды оқу процесінде іске асыру жақсы нәтижеге жетуге жол ашады.

Бұл жазылым дағдысын дамыту әдісі *Robert Gaydің* жазуды оқу арқылы дамыту әдісіне негізделеді. Негізінде бұл әдіс әу баста жоғарғы мектеп пен колледж студенттеріне арналып жасалған. Тек қана жазылым емес, оқылым дағдылары да жақсарады.

Оқылым арқылы жазылымды дамыту – жазылымның түрлі әдістерінің жиынтығы мен *өзге адамның ойын айтып беру* арқылы іске асыру. Аудару, мазмұндау, қайта өңдеу, әсерлендіру, имитация процестері арқылы және де төменде айтылатын басқа әдістер арқылы оқушылар жазбаша түрде басқаның ойын сауатты бере алатын болады. Бұл жазылым түрінде ойдың креативтілігі, ерекшелігі емес, сол ойды әсерлі жеткізу шеберлігі бағаланады, яғни оқушының сөз байлығы, көркемдеуіш құралдарды орынды қолдана алу дағдылары жетіледі.

Аталған ойды әсерлеп қайта жеткізу түрлері білімалушыларға көптеген мүмкіндіктер ұсынады. Түрлі әдістерді қолдана отырып ойды әсерлі жеткізу оқылым барысында назарды шоғырландырып оқуды талап етеді. Егер білімалушыға оқылым не жазылым барысында оқылған ойды жазып отыру тапсырылса, олар шеңберден шықпай оқуға дағдыланады.

Шебер композициялық шығарманы оқи отырып, өз ойын жеткізу барысында оларға жазу жеңілдеп, қиялына қанат бітіреді.

Ойды білдірудің тағы бір артықшылығы бар, ол студенттерге өз мүмкіншіліктерін өлшеуге мүмкіндік береді. Оқылатын материал студенттер үшін өз жұмыстарын салыстыра алатын үлгі болып табылады. Сондай-ақ, құрдастары ұсынған мұндай жазу білімалушыларға өз жұмысы туралы айтуға болатын модельді ұсынады. Түпнұсқа хат тек қана оқытушы стандарттарына сай емес, білімалушылар стандарттарына сай болуы мүмкін.

Ойды жеткізе білу құзіреттілікке жету құралына айналуы әбден мүмкін. Әдетте жиі жазылған жазба жұмысы нәтижесінде білімалушыларға жақсы жұмыс пен нашар жұмысты ажыратуына ықпал етеді. Егер білімалушы автордың сөйлемін қайта-қайта оқыса, мүмкіндігінше дауыстап, ол сөйлемнің құрылысын, тілдік оралымдарды дұрыс жазуға дағдыланады, яғни авторға еліктей отырып, сол модель бойынша сөйлем құрап үйренеді де, нәтижесінде сөйлемді дұрыс жазу өнеріне ие болады.

Ағылшын әдіскері ***Robert Gay*** өзгенің ойын қайта жазудың артықшылықтарын былай түйіндейді:

1. Білімалушылар өздерінің мақсатын, не істеу керектігін жақсы түсінуі керек және салыстыру үшін екі нұсқа болуы керек: түпнұсқа және өзге сыныптасының нұсқасы;
2. білімалушылар өз мұғалімінің бақылауымен жаза алатын болуы керек және қашанда сынға, ескертулерге дайын болуы керек;
3. білімалушылар жазылым дағдысын дамытудың тек теорияға сәйкес ғана емес, сонымен қатар модель болған жағдайда практикада жүзеге асырылатын көркем тәртіп екендігін түсінулері керек;
4. Оқушылар екі негізгі стильдік бірлікке назар аударуға мәжбүр болулары керек- сөз және сөйлем; оқушы біртіндеп сөздік қорын дамыта отырып, өз дауыс ырғағы мен интонациясына, өз сөйлемдеріне назар аударып жұмыс істеуі керек.
5. Жақсы жазба жұмысы - сезім, есту қабілетіне әсер ететіндіктен оқушы еркінен тыс сөйлемді жазу үлгісін (шаблон) және сөйлем ырғағын жаттықтырады.
6. Прозадан немесе поэзиядан жақсы таңдалған үзіндіні жатқа жазу, көшіріп жазу тек қана оқып, одан кейін ұмытылатын жұмыстардан гөрі оқушы жадында жақсы сақталады.

Бұл жұмыстардың мақсаты бізге керемет жазушы дайындау емес, алдымызда отырған білімалушыларымыздың сауатты, сөздік қоры бай, өз ойын еркін жеткізе алатын тұлға жайындау.

Әдебиет- бұл біздің баға жетпес байлығымыз, асыл мұра. Әдебиет арқылы бойымызға баға жетпес қасиеттер мен бала кезімізден мәдениетке, сөйлеу әдебіне үйренетініміз үшін біз оның алдында мәңгі борыштармыз.

Адамның мінезінің, талғамының, дүниеге көзқарасы мен ұстанымының қалыптасуында әдебиеттің рөлі зор. Академик Зейнолла Қабдолов: «Әдебиет адамдарға өмірді танытып қана қоймайды, олардың сол өмірге көзқарасын қалыптастырады, мінез құлқына ықпал күллі тұрмыс-тіршілігіне әсер етеді», – дейді, яғни жан-дүниесі таза, қиялы ұшқыр, елжанды, адамгершілікті ұрпақ тәрбиелеуде көркем мәтінді талдау, кейіпкер бейнесін ашу, мәтіннің идеясын түсіну, шығарма идеясын ұлттық мүдде тұрғысынан түсіндіру сияқты оқу мақсаттарын іске асыруда мәтін талдау жұмысы. Соның ішінде әдеби шығарма кейіпкерлерінің бейнесін ашу маңызды орын алады.

Сипаттау мәтіні дегеніміз белгілі бір нәрсенің құбылыстың сын сипатын егжей тегжейлі сипаттайтын мәтін түрі. Сипаттау мәтінің басқа мәтіндерден айырмашылығы: етістіктері өткен немесе осы шақта қолданылады; сипаттама тілі (сын есімдер, үстеулер); көңіл күй етістіктері мен нақты зат есімдер; сенсорлық елестетуді қолданады; сипаттау үшін салыстыруды қолданады. Сипаттау мәтінін табиғат көріністерін, адам портреті бейнесі т.б. сын есімдер, үстеу түрлерін қолданылып, заттар салытырмалы түрде сипатталуында көре аламыз.

Wikipedia-да берілген сипаттау мәтіні туралы осы бір абзацтан басқа не айтуға болады?

Қазақ тілі мен әдебиетін оқыту тәжірибесінен байқағалатындай, қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімдері сипаттау мәтініне аса мән бермейді, сондықтан да оқушыларымыз портрет пен пейзажды жалаң суреттеуде қарапайым сын есімдерді тізіп, сырт пішінін сипаттаумен ғана шектеліп жүр, себебі біз олардан соны ғана талап етеміз. Ал енді оқушы тілін дамытуда, сөздік қорын кеңейтуде сипаттау мәтінінің мүмкіндігі өте зор. Ол үшін оқушыға нақты қадамдар ұсынып, детальдарға назар аударуды үйрету керек, осы қасиеттері арқылы кейін мінездеме жазуда жақсы нәтижеге жетулері мүмкін.

Ең алдымен сипаттау мәтінін жазуды неден бастаймыз?

Барлық жазылым тапсырмалары сияқты мақсатты, тақырыпты және болашақ мәтініміздің негізгі ойын ойластырамыз.

Сонымен, мақсат белгілі – сипаттау мәтінін жазу, яғни бір затты немесе құбылысты сипаттау керек. Сипаттау объектіісі кез келген нәрсе болуы мүмкін: зат, құбылыс, т абиғат, адам, жануар, іс-әрекет, көңіл-күй т.б. Сипаттау, яғни ҚАНДАЙ? деген сұраққа жауап беру, Қандай зат? Қандай табиғат? Қандай адам? т.б. Сипаттау дегеніміз - заттың, құбылыстың сипатын теріп жазу, мінездеме беру. Сондықтан сипаттау мәтінінде өте көп мөлшерде СЫН ЕСІМ мен ҮСТЕУ, зат есімдер мен еліктеу сөздер көп болуы керек!!!

Бір ғажабы, сипаттау мәтінінде етістіктердің мүлдем қолданылмауы да мүмкін немесе өте аз мөлшерде болуы мүмкін. Міне, сипаттау мәтінінің әңгімелеу мәтінінен басты ерекшілігі осында.

Неге? Сипаттауда қимыл жоқ. Оқиғаның дамуы, сюжет жоқ. Сипаттау мәтіні мен әңгімелеу мәтінінің арасы фотосурет пен бейнефильм сияқты. Сипаттау – сөзбен салынған сурет, ол сипатталатын құбылыс, адам, зат туралы суретті көз алдымызға әкеледі. Егер мәтінде етістіктер қолданылса, олар тек бірыңғай осы шақта немесе тек келер шақта яки өткен шақта тұрады. Менің кеңесім: етістіктерді ауыспалы өткен шақта ғана қолданыңыз.

Сипаттаудың қандай түрлері болуы мүмкін? Мәтіннің мақсатына, аудиториясына байланысты стилі де өзгереді. Егер мәтіннің мақсаты оқырман қиялына әсер ету, табиғаттың әсемдігін сезінуді мақсат етсе, көркем-әдеби стильді таңдаймыз. Сол үшін сын есімдерді, эпитеттер мен теңеулерді, метафораларды көптеп қолданамыз. Аспан мен күннің, жаңбыр мен желдің айрықша сипатын білдіретін зат есімдер мен етістіктерді де орнымен қолдануға болады.

Осы сияқты шығармашылық жұмыстың бір түрі – әңгіме жазу. Алдарыңызға орта буын оқушыларын әңгіме жазуға бағыттауға арналған қарапайым әдістерді ұсынып отырмын.

Бірінші тәсіл- **механикалық тәсіл**. Ең алдымен кейіпкеріңіздің сыртқы әлпетін суреттеп алыңыз:

1. Мейлі ол аққұба немес қара торы болсын, мүмкін мұртты қоңырқай жүзді болуы да мүмкін...

2. Барлық кейіпкеріңізді осылай суреттеп отырып, қаншама уақытты босқа жіберуіңіз мүмкін, себебі біраз уақыттан соң, бастапқыда жазылған сипаттамалардың кейіпкердің іс-әрекетіне жанаспайтынын түсінуіңіз мүмкін. Сондықтан қайтадан кері оралып, түзетуіңіз мүмкін.

Сондықтан алдымен оның түр-әлпетінен бұрын іс-әрекеті, мінез-құлқы қандай болатынын ойланып алған дұрыс.

Екінші тәсіл Юрген Вольфтың «Шеберлік мектебі» кітабында суреттелген. Әдіс тақырыбы: ***«Жасырынған сурет»***

Мақсаты: оқушылардың қиялын дамыту, әңгіме жазуда қиялдарына ерік беруге дағдыландыру.

«Топтың әрбір мүшесіне өз еріктерімен бір-бір кейіпкерді таңдап алуларын өтінемін. Өздерін еркін ұстап, көздерін жұмып, кейіпкерлерінің қайда тұратынын көз алдарына елестетуді сұраймын. Оларға кіре беріс есікті сипаттауларын сұраймын, есіктен бөлмеге кіріп, жан-жақтарына қарауларын өтінемін, өздерін еркін сезіну үшін, үйде ешкімнің жоқ екендігін және оларға кіруге рұқсат етілгенін ескертемін.

Үйдің іші жарық па, қараңғы ма? Бөлме тап-таза ма әлде шашылып жатыр ма? Бөлме тып-тыныш па әлде бір дыбыстар шыға ма? Қабырға қандай түсте, терезе шымылдықтары қандай?

Осыдан соң оқушыларға тапсырма беріледі. Осы бөлменің ішінде бір сурет жасырынған, ол кейіпкеріміз үшін өте маңызды, бірақ қай жерде жасырынғанын мен білмеймін, мүмкін альбомның ішінде ме, қабырғада ма, үстелдің үстінде ме, тартпаның ішінде ме? Біраз уақыт оларға іздеуге уақыт беремін. Осыдан соң сурет табылды делік, оларға мынадай сұрақтар

қоямын: ол түрлі-түст іме, ақ пен қара ма? Жаңа ма, ескі ме? Суретте кімдер немесе нелер бейнеленген, олар не істеп жатыр? Енді оларға бұл суреттің неліктен кейіпкеріміз үшін маңызды екенін ойлану ұсынылады. Ең соңында суретті орнына қойып, бөлмеден шығуды сұраймын. Ақырындап ойша өз бөлмемізге ораламыз.

Әдістің ұтымды жағы: Сіздер визуалды түрде ол ғана емес, оның тұратын жерін көріп белгілі бір тұжырымға келе аласыздар. Табылған сурет арқылы кейіпкердің жеке өмірі туралы, оның жалғызбасты ма, отбасылы ма, оның отбасы, туыстарымен қарым-қатынасы, өткені туралы көп мағлұмат ала алдыңыздар. Өз сезіміңіз бен байқағаныңызды қағазға жазып отыруды ұмытпаңыз.

Оқушыға осындай нақты нұсқаулық беріп, жолдарын көрсетсе, өнімді жұмыс шығара алады деп ойлаймын.

Қорытындылай келе, жазылым дағдысын дамытудың жолдарын әр оқытушы өз шеберлігіне сай, ұтымды әдіс-тәсілдерді қолдана отырып, іске асырады. Бұл-шығармашылық жұмыс жылдар бойы ізденуді талап етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1.Винсент Р. Руггиеро (Vincent R. Ruggiero), заслуженный профессор Нью-Йоркского государственного университета «Стратегии критического чтения»

2. Оразбаева Ф. Тілдік қатынас. «Сөздік-Словарь» 2005.

3. Сергей Заир-Бек. «Технология развития критического мышления посредством чтения и письма»

4. Грехнев В.А. Словесный образ и литературное произведение: кн. для учит. Нижний Новгород: Нижегородский гуманит. центр, 1997

5.Назарбаев зияткерлік мектептерінде пән мен тілді кіріктіріп оқыту әдісін (clil) қолдану. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ «Білім беру бағдарламалар орталығы» филиалы. Астана, 2013.

Рысбаева Фарида Нурханкызы
Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-зертеуші, педагогикалық ғылымдарының магистр
«М.Әуезов атындағы №86 мектеп-гимназия» ШЖҚ МКК
Астана қаласы

1 СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЖАЗУ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ КӨРКЕМ ЖАЗУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Жазу дағдысын қалыптастыру – бұл көптеген жағдайларға байланысты, олардың ішіндегі ең маңыздысы жеке тұлғаның сөйлеу тілінің даму деңгейі болып табылатын жеткілікті ұзақ және күрделі процесс.

Бірқатар отандық және шетелдік зерттеушілер соңғы жылдары жазуды оқытуда қиындықтар жиі кездесетінін атап өтті. Бастауыш сынып оқушыларының көпшілігінде қолжазбаның сапасы (сонымен қатар сауаттылық, бұл сипаттамалар бір-бірімен тығыз байланысты болғандықтан, атап айтқанда, дағдыларды қалыптастырудың бастапқы кезеңдерінде) өте төмен деңгейде. Соңғы кездері жазуды оқытуда қиындықтары бар балалардың саны Ресей білім академиясының зерттеулеріне сәйкес білім алушылардың жалпы санының үштен бірін құрайды, бұл әр сыныпта 7-9 оқушыдан.

Көптеген теориялық зерттеулерге сүйене отырып, егер оқушының сөйлеу тілін дамытуда ауытқулары болмаса, онда жазу дағдысының қалыптасуы сәтті жүретіні мойындалды.

Сөйлеуді дамыту барысындағы ауытқулар жазуды оқытуда айтарлықтай қиындықтарға әкеледі.

Негізі зерттеулер таным мен қарым-қатынастың ең маңызды құралы ретіндегі тіл туралы психологияның негізгі ережелері, оның ойлаумен байланысы, сөйлеу әрекетінің теориясы болды; сөйлеуді дамыту заңдылықтары туралы ережелер; дамудағы оқытудың басым рөлі туралы теория; сөйлеу бұзылыстарының жүйелі сипаты туралы ережелер. Теориялық әзірлемелерде жазу дағдысын меңгерудегі қиындықтар негізінен дыбыстардың айтылуының бұзылуы, дыбыстарды қабылдаудың жеткіліксіздігі, сөйлеудің жалпы дамымауы, көру қабілетінің бұзылуы, оптикалық-кеңістіктік жетіспеушілік, есту-қозғалыс, оптикалық-қозғалыс координациясының салдары ретінде қарастырылады. .

Қазіргі заманғы жазу әдістемесі мен жазбаша сөйлеуді қалыптастыру өткен жазу әдістемесінің маңызды тәжірибесін қолданады. Жазу әдістемесінің негізін жазу дағдыларын қалыптастыру мәселесімен айналысатын психологияның жетекші мамандарының еңбектері құрады: педагогикалық идеялар Л.С. Выготский

Бұл авторлық бағдарлама 1 сынып оқушыларының жазу мәдениетін қалыптастыруда көркем жазудың маңыздылығын түсіндіруге бағытталған. Бағдарламада балалардың жазу дағдыларын дамыта отырып, олардың шығармашылық қабілеттерін ашуға, тілдік қорын кеңейтуге және жазуға деген қызығушылықтарын арттыруға негізделген. 1 сынып — бала үшін мектепке алғаш қадам басатын кезең болғандықтан, жазу дағдыларының қалыптасуы осы кезде маңызды. Көркем жазу балалардың тек жазу техникасын ғана емес, ойлау, есте сақтау және зейін қою қабілеттерін дамытуға да ықпал етеді. Сондай-ақ, қолдың моторикасын жетілдіру, көзбен көру мен қолдың үйлесімділігін жақсарту үшін көркем жазу маңызды құрал болып табылады. Бағдарламада оқушылардың қызығушылығын ояту үшін ойын түріндегі жаттығулар, шығармашылық тапсырмалар мен түрлі әдіс-тәсілдер ұсынылады. Бағдарлама оқушылардың жазу процесіне деген ынта-жігерін арттырып, әртүрлі шығармашылық жұмыстары арқылы олардың танымдық белсенділігін дамытуға мүмкіндік береді. Көркем жазу — тек қана әріп танып, дұрыс жазуды меңгеру емес, сонымен бірге, оқушылардың жан дүниесін, эстетикалық талғамын да қалыптастыру құралы. Бағдарламан балаларды көркем жазу арқылы жазудың мәні мен маңызын түсіндіру, әрі жазу мәдениетін күнделікті өмірде тиімді қолдануға үйрету. Оқушылардың көркем жазуға деген ынтасы мен дағдысын арттырып, осы арқылы олардың шығармашылық әлеуетін дамыту, өз ойларын дұрыс әрі әдемі түрде жеткізуге дағдыландыру маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Бұл бағдарлама 1 сынып оқушыларына арнайы жасалғандықтан, олардың жас ерекшеліктерін, психологиялық және физиологиялық жағдайларын ескере отырып құрылды. Әрбір жаттығу мен тапсырма олардың жазу мәдениетін қалыптастыру үшін қолайлы әрі қызықты болып табылады.

Бағдарламаның мақсаты: 1 сынып оқушыларының жазу мәдениетін қалыптастырудағы көркем жазудың маңыздылығын түсіндіру және оны дамыту жолдарын көрсету. Оқушыларға дұрыс жазу дағдыларын меңгерту арқылы олардың шығармашылық және интеллектуалдық қабілеттерін арттыру.

Міндеттері:

1. Оқушылардың көркем жазу дағдыларын дамыту.
2. Жазу процесінде эстетикалық талғам мен көркемдік мәдениетті қалыптастыру.
3. Оқушылардың шығармашылық ойлау қабілетін дамыту және оларды өз ойын жазбаша түрде еркін жеткізуге үйрету.
4. Қол моторикасын дамыту үшін арнайы жаттығулар арқылы жазу техникасын жетілдіру.
5. Оқушылардың жазуға деген қызығушылығын арттыру үшін түрлі әдіс-тәсілдер мен ойындарды қолдану.

Сабақта қолданылған технологиялар:

1. Дамыта оқыту технологиясы
2. Жобалық оқыту

3. Модульдік оқыту
4. Сын тұрғысынан ойлау

Оқушы білуі керек критерийлер:

5. Әріптерді дұрыс жазу ережелерін меңгеру.
6. Жазудың әдемілігі мен ұқыптылығын сақтау.
7. Шығармашылық жұмыстарда өз ойларын анық, әрі қызықты түрде жеткізу.
8. Көркем жазудың мәні мен маңызын түсіну.
9. Қолдың моторикасын жетілдіру үшін арнайы жаттығуларды орындау.

Авторлық бағдарлама бағыты: Бағдарламаның негізгі бағыты – 1 сынып оқушыларының жазу мәдениетін қалыптастыру мен көркем жазудың маңыздылығын көрсету. Оқушылардың тілдік дағдыларын дамыту, жазудың эстетикалық аспектілеріне назар аудару, сондай-ақ жазуға деген қызығушылықты арттыру арқылы жалпы шығармашылық дамуды қолдау.

Авторлық бағдарлама жаңалығы: Бағдарламада жазу дағдыларын дамыту үшін инновациялық әдіс-тәсілдер мен технологиялар қолданылады. Оқушыларға шығармашылық тұрғыдан еркіндік беріп, жазу процесін қызықты әрі дамытушы түрде ұйымдастыру. Сондай-ақ, әртүрлі ойындар мен тапсырмалар арқылы оқушылардың жазуға деген қызығушылығы арттырылады.

Авторлық бағдарлама өзектілігі: Қазіргі білім беру жүйесінде оқушыларға тек пәндік білім беру ғана емес, сонымен қатар олардың шығармашылық қабілеттерін дамыту маңызды болып табылады. 1 сынып – баланың алғашқы білім алу кезеңі, осы уақытта дұрыс жазу дағдыларын қалыптастыру, эстетикалық талғамды дамыту және шығармашылық қабілеттерін ояту ерекше маңызды. Бағдарламаның өзектілігі – балаларды жазу мәдениетіне баулу және көркем жазуды күнделікті өмірде тиімді қолдануға үйрету.

Күтілетін нәтижелер:

1. Оқушылардың көркем жазу дағдыларының жоғары деңгейде қалыптасуы.
2. Жазу мәдениетінің дұрыс қалыптасуы, әдемі және ұқыпты жазу дағдыларының дамуы.
3. Оқушылардың шығармашылық әлеуетінің артуы, өз ойларын еркін әрі жүйелі түрде жазбаша жеткізу қабілеттерінің өсуі.
4. Жазуға деген қызығушылықтың артуы және бұл дағдының болашақта оқушылардың барлық пәндерде қолданылуы.
5. Қол моторикасының дамуы, жазу техникасының жақсаруы.

ТҰРАҚТАЛУ-МАЗМҰНДЫҚ БӨЛІМ

№	Тақырыбы	Сағат саны
1.	**Аа** дыбысы және әрпі	1
2.	**Рр** дыбысы және әрпі	1
3.	**Лл** дыбысы және әрпі	1
4.	**Уу** дыбысы және әрпі	1
5.	**Сс** дыбысы және әрпі	1
6.	**О, ө** дыбыстары мен әріптері	1
7.	**Тт** дыбысы және әрпі	1
8.	**Ққ** дыбысы және әрпі	1
9.	**Ыы** дыбысы және әрпі	1

10.	**Зз** дыбысы және әрпі	1
11.	**Мм** дыбысы және әрпі	1
12.	**Ее** дыбысы және әрпі	1
13.	**Д д** дыбысы және әрпі	1
14.	**Ш, щ** дыбыстары мен әріптері	1
15.	**Ұұ** дыбысы және әрпі	1
16.	**Б, в** дыбыстары мен әріптері	1
17.	**Йи** дыбысы және әрпі	1
18.	**Кк** дыбысы және әрпі	1
19.	**Іі** дыбысы және әрпі	1
20.	**Н, ң** дыбыстары мен әріптері	1
21.	**Г, Ғ** дыбыстары мен әріптері	1
22.	**Жж** дыбысы және әрпі	1
23.	**Әә** дыбысы және әрпі	1
24.	**Пп** дыбысы және әрпі	1
25.	**Үү** дыбысы және әрпі	1
26.	**Ии** дыбысы және әрпі	1
27.	**Хх** дыбысы және әрпі	1
28.	**Һ** дыбысы және әрпі	1
29.	**Ээ** дыбысы және әрпі	1
30.	**Қосарлы дыбыстар: Я, ю,е**	1
31.	**Ц ц** дыбысы және әрпі	1
32.	**Ф,ч** дыбыстары мен әріптері	1
33.	**ь,ъ** таңбалары	1
	Барлығы	33 сағат

АҚПАРАТТЫҚ-ӘДІСТЕМЕЛІК БӨЛІМ

1-сыныпқа арналған авторлық бағдарлама түсінік хатта көрсетілгендей мақсат, міндеттерді жүзеге асыруға бағытталған. Бағдарламадағы тарауларға орай алынған тақырыптар 1-сыныпта білім беру стандартына сай игеруге тиіс материалдарды қамтиды. Ал осы тақырыпты игеруде оқу барысында қолданылатын инновациялық тәсілдері тақырыптарды толық меңгеруге көмектеседі. Инновациялық әдіс-тәсілдер арқылы берілген тапсырмалар, шығармашылық жұмыстар формативті бағаланады. Оқушылардың шығармашылығын дамытатын, тақырыпқа сай берілген тапсырмалар оқушылардың даму деңгейін бақылап, мониторинг жасауға көмектеседі. Оқушы жұмысын бағалауда төмендегідей ерекшеліктерге:

- оқушының тапсырмаларды түсіне отырып, түсініп орындай алуына;
- шығармашылық, ізденіс жұмыстарымен айналысуына баса назар аударған жөн.

Авторлық бағдарламада оқушылардан алған білімдерін нақтылау мақсатында кері байланысты әр сабақта әртүрлі әдіс- тәсіл пайдаланылды. Мысалы: «learningapps.org», «wordwall.net», «Google Forms» және т.б.

Берілген тапсырмаларды дұрыс орындау барысында оқушыларды «Summary Method», «Case-Based Learning», «Role Play», «**Prediction method**», «Cooperative Learning», «Simulations» әдістер арқылы бағалау.

ҚОРЫТЫНДЫ

Бұл авторлық бағдарлама 1 сынып оқушыларының жазу мәдениетін қалыптастыруда көркем жазудың рөліне ерекше мән береді. Оқушылардың жазу дағдыларын дамыту, шығармашылық ойлау қабілеттерін арттыру және олардың жазуға деген қызығушылығын ояту — бағдарламаның негізгі мақсаттары болып табылады. Көркем жазудың эстетикалық және танымдық мәнін түсіндіру, оқушылардың тілдік дағдыларын жетілдіріп, жазу мәдениетін дұрыс қалыптастыру бағдарламаның маңызды міндеті ретінде белгіленген. Бағдарламаның тиімділігін көрсететін нәтиже – балалардың көркем жазу дағдыларының қалыптасып, олардың жазуға деген қызығушылықтарының артқаны және шығармашылық қабілеттерінің дамуы. Сонымен қатар, оқушылардың дұрыс жазу техникасы мен әріптердің жазылу мәдениетін меңгеруі, қол моторикасының жақсаруы және эстетикалық талғамының өсуі күтіледі. Бұл бағдарлама оқушылардың білім алу барысында жазу дағдыларын тиімді меңгеріп, шығармашылық тұрғыда дамуына мүмкіндік береді. Мұғалімдерге жаңа әдіс-тәсілдерді қолдану арқылы балалардың білім деңгейін көтеруге, олардың шығармашылық қабілеттерін ашуға көмектеседі. Бағдарламаның негізінде жасалған жаттығулар мен тапсырмалар оқушыларға жазу мәдениетін қалыптастыру мен дамытудың маңыздылығын түсіндіреді, әрі олардың болашақта жазба жұмыстарында өз ойларын айқын әрі сауатты жеткізу дағдысын қалыптастырады. Қорытындылай келе, авторлық бағдарлама өзектілігі мен жаңалығы жағынан оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал етіп, көркем жазудың маңыздылығын терең түсіндіруге және оны күнделікті өмірде қолдануға көмектеседі. Бұл бағдарлама оқушылардың болашақта мектепте және қоғамда өз орнын табуына жол ашатын маңызды құрал болып табылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Ахметова, С. Қ. (2018). Жазу дағдыларын дамыту әдістемесі. Алматы: Білім.
2. Құдайбергенова, А. К. (2017). Көркем жазудың тәрбиелік маңызы. Астана: Мектеп баспасы.
3. Мұхамедиева, Г. Т. (2020). Шығармашылық жазу: әдістемелік нұсқаулық. Алматы: Дарын.
4. Қоянбаев, Ж. Б., Қоянбаев, Р. М. (2016). Педагогика және оқыту әдістемес**і**. Алматы: Қазақ университеті.
5. Баймұханов, Т. М. (2019). Бастауыш сыныпта көркем жазу әдістемес**і**. Шымкент: Өркениет.
6. Жолдасбекова, Ә. Т. (2019). Жазу мәдениеті және әдіс-тәсілдер. Алматы: Білім әлемі.
7. Ибраева, С. М. (2018). Бастауыш мектепте тіл дамыту және жазу. Алматы: Рауан.
8. Жұмабаев, М. (2015). Қазақстандағы білім беру жүйесі және педагогика. Алматы: Санат.
9. Мақсатова, М. Т. (2020). Жазу дағдыларын қалыптастыруда көркем жазудың орны. Астана: Ғылым.
10. Назарбаев, Н. Ә. (2019). Қазақстандағы білім беру жүйесінің жаңа кезеңі. Алматы: Қазақстан.

Шомбалова Нұржамал Жұмамұратқызы
Бастауыш сынып мұғалімі
«Жаңақоныс жалпы орта білім беретін мектеп» КММ
Ақтөбе облысы Шалқар ауданы

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ОҚЫТУДА ӘРТҮРЛІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНУ ТИІМДІЛІГІ

Аннотация: мақалада бастауыш мектепте білім беру процесіне енген жаңа технологиялардың ерекшеліктері қарастырылады.Мақсаты – оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал етіп, олардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру. Жаңа педагогикалық технологиялар мен әдіс-тәсілдер, атап айтқанда, сын тұрғысынан ойлау, ойын технологиялары, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, жобалық оқыту мен денсаулық сақтау технологияларының маңыздылығы түсіндіріледі. Әрбір технологияның қолданылуы – оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, шығармашылық әлеуетін дамытады, сондай-ақ сабақтардың қызықты әрі тиімді өтуіне ықпал етеді. Мақалада осы технологиялардың бастауыш білім беру жүйесінде тиімділігін көрсететін мысалдар мен нәтижелер келтірілген.

Кілт сөздер: жаңа технологиялар, бастауыш білім, сын тұрғысынан ойлау, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, жобалық оқыту, денсаулық сақтау технологиялары, шығармашылық қабілеттер, оқыту әдістері, педагогикалық технологиялар, оқушылардың белсенділігі.

Мектеп өміріне еніп отырған жаңа технологиялардың ерекшелігі – өсіп келе жатқан жеке тұлғаны жан-жақты дамыту. Соның ішінде мүмкіндігі шектеулі оқушылардың дамуына да жаңа технология элементтерін пайдалану өз әсерін тигізуде. Бастауыш мектеп – оқушы тұлғасы мен санасының дамуы қуатты жүретін, ерекше құнды, қайталанбас кезең. Сондықтан бастауыш білімі үздіксіз білім берудің алғашқы баспалдағы, қиын да жауапты іс. Оқытудың әртүрлі технологиялары сарапталып, жаңашыл педагогтардың іс- тәжірибесі зерттеліп, мектеп өміріне енуде. Қазіргі заманның талабына сай болу – педагогтардың алдында тұрған проблемаларды шешуде негізгі мақсат болып табылады, олар – баланы оқи білуге үйрету, баланы ойлауға үйрету, баланың өзін-өзі тұлға ретінде дамуына жағдай жасау.

Бастауыш білім – үздіксіз білім берудің баспалдағы. Мұғалімнің негізгі ұстанған мақсаты – білімнің жаңа үлгісін жасап, белгілі бір көлемдегі білім мен білік дағдыларын меңгерту, оқу мен тәрбие үрдісін ұйымдастырудың сан түрлі жаңа әдіс-тәсілдерін іздестіру, жаңа технологияларды сабаққа тиімді пайдалана білуі, бір сөзбен айтқанда, оқу үрдісін дамыту.

«Сын тұрғысынан ойлауды дамыту» технологиясы – кез келген ұстазға сапалы сабақ беруге мүмкіндік беретіндігімен, оқыту мен ұйымдастырудың тиімді әдістерінің (стратегияларының) көптігімен, оқу мотивацияларын өзгертуге пайдалы екендігімен белгілі. «Сын тұрғысынан ойлауды дамыту» технологиясының өзге технологиялардан ерекшеліктері:

- сын тұрғысынан ойлау сабақтарының құрылымы (қызығушылықты ояту, мағынаны ажырату, ой толғаныс);
- негізгі үш кезеңінің маңыздылығы;
- стратегиялардың психологиялық астары мен ерекшеліктері.

Осы жобамен жұмыс жасау барысында мұғалім оқушының өзін ізденуге жетелейді, ойлануға үйретеді.Педагогикалық технология оқушылардың жеке басын дамыту мен білім беру мақсатына жету жолындағы педагогикалық қызметтің, іс-әрекеттің жүйелі дамып отыратын жобасы ретінде оқушы белсенділігін арттыруды көздейді. Ал, оқушы белсенділігінің артуы – шығармашылыққа жетелейді.

Сабақта оқытудың ойын формалары – мұғалім мен оқушылардың өзара әрекеттесуін тиімді ұйымдастыру, оларды оқытудың нәтижелі формасы бәсекелестік, шынайы қызығушылық элементтерімен байланысты. Оқушылар өздерінің үйреніп жатқанын байқамайды: олар жаңа нәрселерді үйренеді, есте сақтайды, ерекше жағдайларда бағдарланады, дағдылар мен қиялдарды дамытады.Тіпті ең пассивті оқушылар да ойынға үлкен қызығушылықпен кіреді. Сабаққа дидактикалық ойындар мен ойын сәттерін қосу – оқу процесін қызықты әрі көңілді етеді, оқушылардың бойында көңілді жұмыс көңіл-күйін қалыптастырады, оқу материалын игерудегі қиындықтарды жеңуге жол табады.

Проблемалық оқыту – сабақ тақырыбын, сабақ мақсаттары мен оқушылардың өзіндік жұмысын хабарлау кезеңдерінде қолданылады. Сонымен, балаларды оқыта отырып, сіз проблемалық диалогты енгізе аласыз.

Ақпараттық-коммуникативтік технологиялар сабақтарда, сабақтан тыс және сыныптан тыс жұмыстарда қолданылады.Көптеген сабақтар компьютерлік презентацияларды қолдану арқылы жүзеге асырылады, әсіресе, материалды көрнекі түрде ұсынуды қажет етеді.Оқытуда компьютерлік технологияларды қолдану – сабақтағы оқу іс-әрекетін саралауға мүмкіндік береді, оқушылардың танымдық қызығушылығын белсендіреді, олардың шығармашылық қабілеттерін дамытады, ақыл-ой белсенділігі мен зерттеу жұмыстарын ынталандырады. Бастауыш мектептен бастап білім алушылар сабақтарға дайындық кезінде компьютерді қолдануға бағытталған: баяндамалар, презентациялар т.б. тапсырмалар орындайды.

Жобалық оқыту технологиясы – тікелей немесе жанама оқытудың басқа түрлеріне қосымша ретінде қолданылады, бірақ дәстүрлі жүйені алмастырмайды,оны толықтырып кеңейтеді. Пәндік жобалар қоршаған әлем сабақтарында кең таралды: "Қыстағы өсімдіктер", "Біздің сыныптағы өсімдіктер", "Гүлзарда не өседі?", математикада: "Сандар әлемінде" және т.б. Жобалық жұмыс аясында оқушылар "Үй жануарлары", "Біздің су айдындарының балықтары", "Ауыл табиғаты", "Менің үйім" және т.б. жобалар ұжымдық және жеке орындалады. Әрбір жаңа жобаны орындау үшін бірнеше қызықты, пайдалы әрі өмірге қатысты тапсырмаларды шешу қажет. Жоба құнды, өйткені оны орындау барысында оқушылар өз бетінше білім алуға үйренеді, танымдық және оқу іс-әрекетінде тәжірибе алады. Бұл әдіс – оқушылардың көркемөнерпаздығын, өзін-өзі көрсетуге деген ұмтылысын ынталандырады, қоршаған әлемге белсенді көзқарасты, эмпатияны және оған қатысуды қалыптастырады.

Өз денсаулығына жауапкершілікпен қарауды қалыптастыру – қазіргі заманғы адамның табысының қажетті шарты. Бастауыш мектепте денсаулық сақтау технологиялары ерекше орын алып, сабақта да, сыныптан тыс жұмыстарда да қолданылады. Денсаулық сақтау тәсілі – сабақтың барлық кезеңдерінде байқалады.Сабақтарда дене шынықтыру минуттары, сөйлеу жаттығулары өткізіледі.Қандай технологияны пайдаланған кезде де оқушының белсенділігі, мақсатқа ұмтылуы, ақпаратты өзі іздеп табуы, шапшаңдығы мен еркіндігі, шығармашылдығы, көңіл-күйінің көтеріңкі болуы қамтамасыз етіледі.

Қорыта келгенде, қазіргі кезде мектептерде жиі қолданылып отырған жаңа технологиялар – ойлауды дамыту, қабілетті қалыптастыруға бағытталған әдіс-тәсілдер.Осы тәсілдерді жиі қолдануымның арқасында оқушыларымның сабаққа деген қызығушылықтары артып, сыныптың білім сапасы көтерілді.Егер де жаңа технология элементтерін сабақта өз дәрежесінде ұйымдастыра білсек, өз нәтижесін береді деп ойлаймын.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Андреев О. Ролевая игра: как ее спланировать, организовать и подвести итоги /О. Андреева// Школьное планирование. - 2010. - № 2. С.107–114

2.Апатова Н.В. Информационные технологии в школьном образовании. - М.: Школа-Пресс, 2002.

3. Ягодко Л.И. Использование технологии проблемного обучения в начальной школе /Л. И. Ягодко// Начальная школа плюс до и после. - 2010. - № 1. - С.36–38.

Габдуллина Гулмира Егинбаевна
Бастауыш сынып мұғалімі
«Бестамақ орта мектебі» КММ
Ақтөбе облысы Алға ауданы

ТІЛ ӨНЕРІ – СӨЗ ҚҰДІРЕТІ

Тіл өнері – сөз құдіретін танытатын ерекше қасиет. Адамзат баласының бір-бірімен қарым-қатынас жасауында тілдің алатын орны ерекше. Тіл арқылы адам өз ойын жүйелі жеткізіп, пікір алмасып, қоғамда өз орнын табады. Сондықтан тіл өнері – тек сөйлей білу емес, ойды көркем, әсерлі, нақты жеткізе білу шеберлігі.

Қазақ халқы ежелден сөз өнерін жоғары бағалаған. «Өнер алды – қызыл тіл» деген нақыл сөздің өзі тілдің қаншалықты маңызды екенін көрсетеді. Халқымыз шешендік өнерге ерекше мән берген. Ел ішіндегі даулар мен мәселелерді билер мен шешендер ақылмен, бір ауыз сөзбен шешіп, сөз арқылы адамдарды татуластырған, ел бірлігін сақтаған, әділдікке шақырған.Тіл өнері – ақылдылықтың, даналықтың, парасаттылықтың белгісі.

Сөздің адам өміріндегі орны ерекше. Жылы сөз адамға қуаныш сыйлайды, сенім береді, көңілін көтереді. Ал ауыр, дөрекі сөз керісінше адамның көңілін түсіріп, реніш тудыруы мүмкін.«Жақсы сөз – жарым ырыс» деп халқымыз бекер айтпаған. Шынында да, бір ауыз жақсы сөз адамның өміріне өзгеріс енгізуі мүмкін. Тіл өнерін меңгеру үшін адам көп оқу керек. Кітап оқу – адамның сөздік қорын байытады, ойлау қабілетін дамытады. Көркем әдебиетті оқу

арқылы адам әдемі сөйлеуді үйренеді.Ақын-жазушылардың шығармаларын оқу – тіл байлығын арттырудың ең тиімді жолдарының бірі.Көркем сөз – адамның ой-өрісін кеңейтіп, дүниетанымын қалыптастырады.

Тіл мәдениетін сақтау – әрбір адамның міндеті. Қазіргі уақытта кейбір жастар сөздерді қысқартып, аралас тілде сөйлеп жатады. Бұл тілдің көркемдігіне кері әсер етеді.Ана тілін таза әрі көркем сөйлеуде мәдениеттіліктің белгісі айқын көрінеді. Әрбір адам өз тілін қадірлеп, дұрыс сөйлеуге тырысуы қажет.Қазақ халқының тарихында сөзге шешен, ойға жүйрік адамдар көп болған. Олар халыққа ақыл айтып, елді бірлікке шақырған. Шешендердің нақыл сөздері бүгінгі күнге дейін өз маңызын жоғалтпай,адамдарға тәрбиелік мән береді, дұрыс жол көрсетуге көмектеседі.

Тіл – халықтың рухани байлығы. Әр халықтың тілі – оның тарихы мен мәдениетінің айнасы. Тіл арқылы халықтың салт-дәстүрі, әдет-ғұрпы, дүниетанымы сақталады. Егер тіл жоғалса, халықтың болмысы да әлсірейді. Ана тілін сақтау – болашақ ұрпақ алдындағы үлкен жауапкершілік. Тіл өнерін дамыту арқылы біз ұлттық құндылықтарымызды сақтаймыз. Әдемі, мағыналы сөздер адамды жақсылыққа жетелейді, ойландырады. Тәрбиелік мәні бар мақал-мәтелдер, нақыл сөздер ұрпақтан-ұрпаққа беріліп келеді. Тіл өнерін меңгеру арқылы адам сөйлеуді ғана емес, өмірлік құндылықтарды да үйренеді.

Қазіргі заманда тіл өнерінің маңызы арта түсті. Ақпараттық технология дамыған заманда адамдар жазу мен сөйлеу арқылы көп қарым-қатынас жасайды. Әлеуметтік желілерде де ойды дұрыс әрі мәдениетті жеткізу маңызды. Себебі адамның мәдениеті оның сөзінен байқалғандықтан, қазіргі жастар тіл мәдениетіне ерекше көңіл бөлуі қажет.Тіл өнерін дамыту үшін адам өз ойын еркін жеткізіп, ойды жүйелі түрде айтуы – тіл мәдениетінің көрсеткіші. Сондай-ақ тыңдай білу де маңызды.Тыңдай отырып, әрбір тұлға өз ойын дұрыс қалыптастырады. Бұл – тіл өнерінің маңызды дағдыларының бірі. Сөздің күші – оның тәрбиелік мәнінде. Адамға дұрыс бағыт беру үшін жақсы сөз жеткілікті. Ұстаздың айтқан бір ауыз сөзі оқушының болашағына әсер етуі мүмкін. Ата-ананың жылы сөзі балаға сенім береді. Достың қолдау сөзі қиын сәтте күш береді. Сол себепті сөзді орнымен қолдану – үлкен жауапкершілік.

Қорытындылай келе, тіл өнері – адам өміріндегі маңызды құндылықтардың бірі. Сөз құдіреті арқылы адамдар бір-бірін түсінеді, қоғамда тәртіп орнайды, мәдениет дамиды. Тілді құрметтеу, дұрыс сөйлеу мен сөз өнерін дамыту – әр адамның міндеті. Тіл өнерін меңгерген адам ойлы, мәдениетті, білімді болады. Сондықтан сөз құдіретін бағалап, тіл өнерін дамыту – әрбір азаматтың парызы.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Байтұрсынұлы А. Тіл тағылымы. – Алматы : Ана тілі, 1992.
2. Қалиев С. Қазақ шешендік өнері. – Алматы : Білім, 2004.
3. Айтбайұлы Ө. Тіл мәдениеті және шешендік өнер. – Алматы , 2007.
4. Қазақ мақал-мәтелдері жинағы. – Алматы : Жазушы, 2005.

Кдыргалиева Айкерим Бекболатовна
Қазақ тілі және әдебиет пәнінің мұғалімі, педагог-модератор
Х.Доспанова атындағы №30 жалпы орта білім беретін мектебі
Батыс Қазақстан облысы, Орал қаласы

«ҒЫЛЫМ ТАППАЙ МАҚТАНБА» ӨЛЕҢІНДЕГІ ТИПТІК БЕЙНЕЛЕР

Бөлім:	**Абайды оқы, таңырқа!**	
Педагогтың аты-жөні:		
Күні:		
Сынып: 6	Қатысқаны:	Қатыспағаны:
Сабақтың тақырыбы:	«Ғылым таппай мақтанба» өлеңіндегі типтік бейнелер	
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары:	6.1.3.1 әдеби туындыдағы кейіпкердің типтерін тек тұрғысынан сипаттау; 6.2.4.1 әдеби көркемдегіш құралдарды пайдаланып шығармадағы табиғат көрінісін, оқиға орнын, кейіпкер бейнесін сипаттап жазу;	
Сабақтың мақсаты:	• әдеби туындыдағы кейіпкердің типтерін тек тұрғысынан сипаттайды; • әдеби көркемдегіш құралдарды пайдаланып шығармадағы **кейіпкер бейнесін** сипаттап жазады.	

Сабақтың барысы:

Сабақтың кезеңі/уақыт	**Педагогтың әрекеті**	**Оқушының әрекеті**	**Бағалау**	**Ресурстар**
Сабақтың басы	**Қызығушылықты ояту. Сабақ тақырыбын болжау** Сабақ басталғанда жайлы әуен қосылады (домбыраның баяу үні). – Оқушылар, егер Абай дәл қазір біздің сыныпқа кірсе, сендерге ең бірінші қандай кеңес айтар еді? (Экраннан жас Абайдың бейнесі шығады). Оқушылардың жауабын **сабақ тақырыбымен байланыстырып, сабақтың тақырыбын** жариялау. Бүгінгі сабақта • әдеби туындыдағы кейіпкердің типтерін тек тұрғысынан сипаттайсың; • әдеби көркемдегіш құралдарды пайдаланып шығармадағы кейіпкер бейнесін сипаттап жазасың. **Үй тапсырмасын сұрау.** «ӘЛІПБИ» әдісі. А- Абайдың мұрасын зерттейтін ғылым саласы? (Абайтану) Ә- «Абай жолын» жазған жазушы? (Әуезов) Б- Абай нәр алған арнаның бірі? (батыс әдебиеті) Г- Абайдың орыс достарының ішінде қазаққа танытқан жазушы кім? (Гоголь) Е – Абайдың поэмасы? (Ескендір)	Оқушылар қойылған сұраққа жауап береді. Сабақтың тақырыбымен, сабақ мақсатымен танысады. «Әліпби» әдісімен қойылған сұрақтарға жауап береді, өткен тақырыпты еске түсіреді.	Мұғалімнің шабыттандыратын қолдау сөздері.	Әріптер жазылған қима қағаздар, слайд

	Ж- Абайдың қарасөздері негізінен кімдерге арналады? (жастарға) З- Абайдың әжесі? (Зере) И- Абайдың азан шақырып қойған шын аты кім? (Ибраһим) К- Абай алғашқыда өлеңдерін кімнің атынан жазып жүрді? (Көкбай) Қ-Абайдың жыл мезгілі туралы өлеңі? (Қыс) М- Абайдың орыс досы? (Михаэлис) Н- Абайдың поэзиясында қоғамды аздыратын жаман қасиеттердің бірі қалай аталады? (надандық) П- Абай оқыған оқу орны? (Приходская школа) Р - Ақын айтқан бес асыл істің бірі? (Рақым) С-Абай оқыған қала? (Семей) Ш - Абайдың ақындық дәстүрін жалғастырған шәкірттерінің бірі кім? (Шәкәрім)			
Сабақтың ортасы	**1-тапсырма. Топтық жұмыс** -Оқушылар, Абай атамыз айтқан 5қазына жоғалып кеткен. Соны іздеуіміз керек. Бүгін бәрің детективсіңдер. Жоғалған қазынаны нақтылайық. Олар: ТАЛАП, ЕҢБЕК, ТЕРЕҢ ОЙ, РАҚЫМ, ҚАНАҒАТ. Жұмысымызды жеңілдету үшін тапсырманы бөліп орындайық. 3топқа 3конверт таратылады. **1-топ:** жоғалған қасиеттер қандай адам типін қалыптастыратынына дәлел келтіреді. **2-топ:** күдіктіні табады (Бес дұшпан) **3-топ:** тергеу қорытындысын шығарады.	**1-топ** • Негізгі қасиеттерді атап, бұл қасиеттердің қандай адам типін қалыптастыратынын дәлелде. Қысқа дәлел келтір **2-топ** • Өсек, өтірік, мақтаншақтық, еріншектік, бекер мал шашпақ - жоғалған бес қасиетті ұрлаған күдіктілер. Топ күдіктінің портретін «Визуалды куратор» көмегімен жасап, Абай не үшін сынағанын дәлелдеуі керек. **3-топ:** 5 асыл іс неліктен маңызды? 5 дұшпан неліктен зиян? Қандай адам типі Абай идеалына жақын?	**Дескриптор:** ✔ Кейіпкер типін тек тұрғысынан сипаттайды ✔ Мәтіннен дәлел келтіреді ✔ Зиян мінез бен жақсы мінезді ажыратады	Интеллект карта шаблондары
	2-тапсырма ТЖ **Оқушылар, біз шығармадағы қасиеттерді анықтап, “күдіктілерді” — яғни кейіпкерлердің типтерін зерттеп алдық.**	Оқушылар өздеріне берілген суретті сөйлетіп, кейіпкердің типін анықтайды.	**Дескриптор:** ✔ **символ мен өлеңдегі қасиетті байланыстырады;**	**Суреттер:** айна, компас, таразы, сағат, көпір, шырақ

	Енді детектив жұмысының келесі кезеңіне өтеміз. Алдарыңыздағы суретке мұқият қараңыздар. Бұл сурет – жай ғана сурет емес, кейіпкердің **ішкі әлемін**, оның **табиғатын**, **мінезін**, және **құндылықтарын** ашатын символ. Сіздер сурет пен өлең ойларын байланыстырып, кейіпкердің бейнесін жасайсыздар. Суреттен қандай мағына көрдің? 1. Бұл мағына өлеңдегі қай қасиетке байланысты? 2. Осы қасиет арқылы кейіпкердің **типін** анықта. 3. Әдеби көркемдегіш құрал қолданып, 2–3 сөйлеммен кейіпкер бейнесін сипатта. (метафора, символ, теңеу қолдануға болады)	 	✔ **кейіпкердің типін анықтайды;** ✔ Кейіпкер бейнесін сипаттағанда кемінде бір көркемдегіш құрал қолданады	
	Тапсырма.Ж Оқушылар, сіздер сурет арқылы кейіпкердің ішкі әлемін зерттедіңіздер.Ендігі тапсырма Абайдың “Ғылым таппай мақтанба” өлеңінде айтылған **“толық адам / талапты жас”** бейнесін анықтауың керек. Тергеуге (анализге) өлең ішіндегі **көркемдегіш құралдарды дәлел ретінде** пайдалан.	Оқушылар жеке жазба жұмысын жасайды.	**Дескриптор:** ✔ кейіпкер бейнесін анықтайды; ✔ әдеби көркемдегіш құралды пайдаланады; ✔ өлеңнен дәлел келтіреді	
Сабақтың соңы	**Қорытындылау.** Сонымен бүгінгі сабақта • әдеби туындыдағы кейіпкердің типтерін тек тұрғысынан сипаттай алдың; • әдеби көркемдегіш құралдарды пайдаланып шығармадағы кейіпкер бейнесін сипаттап жаздың. **Кері байланыс** «Үкім» – детективтер өз шешімін айтады. Үйге тапсырма беру.	Сабақ бойынша «Толық адам» жайлы пікір білдіреді. Тақтада ЖИ көмегімен жасалған рефлексияны жасайды	Оқушыларды формативті бағалау. Жақсы жұмыс жасаған топқа «Үздік детектив» бэйджін немесе куәлігін беріп марапаттау.	«Үздік детектив» куәлігі

Молдагалиева Самал Калиевна
Учитель химии, педагог эксперт
КГУ "Общеобразовательная школа №2"
г.Актау

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕЖПРЕДМЕТНЫХ СВЯЗЕЙ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ ХИМИИ

Введение

Современная система образования ориентирована не только на усвоение учащимися теоретических знаний, но и на формирование у них способности применять полученные знания в реальной жизни. Именно эту задачу решает функциональная грамотность, которая включает умение анализировать информацию, принимать решения, критически мыслить, взаимодействовать с окружающим миром и использовать знания для решения практических задач. Особую роль в развитии функциональной грамотности играет химия как наука, тесно связанная с повседневной жизнью человека, производством, экологией, медициной и другими сферами деятельности.

Эффективным средством формирования функциональной грамотности на уроках химии является использование межпредметных связей. Они позволяют объединять знания из различных областей, показывать целостную картину мира и формировать у учащихся понимание практической значимости изучаемого материала.

Понятие межпредметных связей и функциональной грамотности

Межпредметные связи — это взаимосвязь содержания различных учебных дисциплин, основанная на общности понятий, законов, методов исследования и практического применения знаний. Они помогают учащимся видеть, что школьные предметы не существуют изолированно, а дополняют друг друга.

Функциональная грамотность — это способность человека использовать знания, умения и навыки для решения жизненных задач в различных ситуациях. Она включает читательскую, математическую, естественно-научную, финансовую, экологическую и цифровую грамотность.

На уроках химии особенно активно развивается естественно-научная грамотность, однако через межпредметный подход можно одновременно формировать и другие ее компоненты.

Значение межпредметных связей на уроках химии

Использование межпредметных связей способствует:

- повышению интереса учащихся к предмету;
- развитию логического и критического мышления;
- формированию навыков анализа и сопоставления информации;
- умению применять знания в новых ситуациях;
- осознанию роли химии в жизни человека;
- подготовке учащихся к решению практических и жизненных задач.

Когда школьник понимает, что химия связана с биологией, физикой, математикой, географией и даже экономикой, предмет становится более понятным и значимым.

Основные направления межпредметных связей на уроках химии

Связь химии с биологией

Химия тесно связана с живыми организмами и процессами жизнедеятельности. На уроках можно рассматривать:

- химический состав клетки;
- роль воды и минеральных веществ в организме;
- белки, жиры, углеводы как органические вещества;
- обмен веществ;
- влияние витаминов и микроэлементов на здоровье человека.

Например, при изучении темы «Кислоты» можно обсудить кислотность желудочного сока, а при изучении солей — значение кальция и железа для организма.

Связь химии с физикой

Многие химические процессы объясняются законами физики, такие как строение атома, энергия химических реакций, тепловые эффекты, электролиз, давление и температура газов.

При изучении скорости химической реакции можно рассматривать влияние температуры с точки зрения кинетической энергии частиц.

Связь химии с математикой

Математика необходима при решении расчетных задач на:

- вычисление массовой доли вещества;
- составление пропорций;
- расчеты по химическим уравнениям;
- работа с графиками и диаграммами;
- обработка результатов эксперимента.

Такая работа способствует развитию математической грамотности и навыков анализа данных.

Связь химии с географией и экологией

На уроках химии можно изучать состав атмосферы, загрязнение воздуха и воды, кислотные дожди, полезные ископаемые, переработку отходов, экологические проблемы региона. Это помогает формировать экологическое мышление и ответственное отношение к природе.

Связь химии с повседневной жизнью и экономикой

Химия окружает человека ежедневно:

- бытовая химия;
- лекарства;
- косметика;
- пищевые добавки;
- строительные материалы;
- топливо и энергия.

Учащиеся учатся читать этикетки товаров, анализировать состав продуктов, выбирать безопасные средства, оценивать стоимость и качество продукции.

Формы работы по развитию функциональной грамотности

Для реализации межпредметных связей на уроках химии можно использовать различные методы и формы работы:

Практико-ориентированные задачи

Например:

Как удалить накипь в чайнике?

Почему ржавеет железо?

Как определить жесткость воды?

Почему нельзя смешивать некоторые чистящие средства?

Такие задания развивают умение применять знания в быту.

Исследовательские проекты

Примеры тем:

- «Состав популярных напитков»
- «Качество воды в нашем районе»
- «Влияние удобрений на рост растений»
- «Безопасна ли бытовая химия дома?»

Работа с текстами и информацией

Учащимся можно предлагать: анализ инструкций, чтение этикеток, работу с научно-популярными статьями, интерпретацию таблиц и диаграмм.

Лабораторные работы

Эксперимент позволяет проверить гипотезы, сделать выводы, научиться соблюдать технику безопасности и анализировать результаты.

Примеры заданий с межпредметным содержанием

1. **Химия + биология**

Почему человеку необходим йод? Какие химические свойства позволяют использовать его как антисептик?

2. **Химия + математика**

Рассчитайте массу соли, необходимую для приготовления 500 г 10%-ного раствора.

3. **Химия + география**

Почему в промышленных районах чаще выпадают кислотные дожди?

Роль учителя

Учитель играет ключевую роль в организации межпредметного обучения. Он должен:

- подбирать задания жизненной направленности;
- создавать проблемные ситуации;
- развивать самостоятельность учащихся;
- использовать современные технологии обучения;
- связывать изучаемый материал с реальной жизнью.

Важно не просто дать знания, а научить школьников использовать их осмысленно.

Заключение

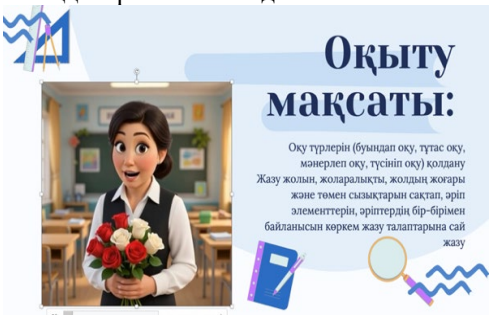
Использование межпредметных связей на уроках химии является эффективным средством развития функциональной грамотности учащихся. Такой подход делает обучение более осмысленным, интересным и практико-ориентированным. Учащиеся начинают понимать значение химии в жизни человека, учатся применять знания в различных ситуациях, анализировать информацию и принимать решения.

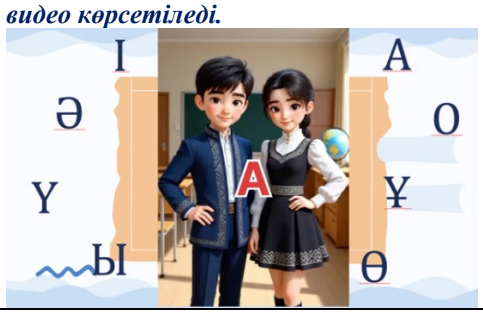
Таким образом, межпредметные связи помогают превратить урок химии из изучения формул и реакций в средство подготовки школьников к успешной жизни в современном обществе.

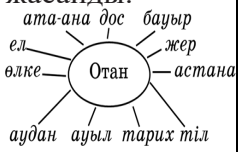
Тлепова Маржан Нурбаевна
Бастауыш сынып мұғалімі
№18 жалпы білім беретін мектеп
Маңғыстау облысы Жаңаөзен қаласы

ОТАН ЖУАН ЖӘНЕ ЖІҢІШКЕ ЖҰП ДАУЫСТЫЛАР

Бөлім	**Тіл мен сөйлеу**			
Педагогтіңаты-жөні	Тлепова Маржан			
Күні:				
Сынып:1 «Б»	Қатысушылар саны:	Қатыспағандар саны:		
Сабақтың тақырыбы	**№16 Отан** Жуан және жіңішке жұп дауыстылар			
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары	1.2.1.2 оқу түрлерін (буындап оқу, тұтас оқу, мәнерлеп оқу, түсініп оқу) қолдану 1.2.8.2 дауысты және дауыссыз дыбыстарды ажырату; дауысты дыбыстардың жуан, жіңішке болып бөлінетінін түсіну 1.3.6.1 жазу жолын, жоларалықты, жолдың жоғары және төмен сызықтарын сақтап, әріп элементтерін, әріптердің бір-бірімен байланысын көркем жазу талаптарына сай жазу			
Сабақтың мақсаты	Өленді мәнерлеп оқиды. Жазу жолын, жолдың жоғарғы және төменгі сызықтарын сақтап талапқа сай жазады.			
Сабақтың барысы				
Сабақтың кезең уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Ұйымдас-тыру кезеңі 3мин	***Оқушыларды қарсы алу*** Жасанды интеллект көмекшісі арқылы сабаққа кіріспе жасалады ***Психологиялық жағымды ахуал қалыптастыру.***	Жасанды интеллект көмекшісін тыңдайды	**Жалпы мадақтау сөздері:** Жарайсың! Өте жақсы жұмыс!	Слайд Оқулық ЖИ

Сабақтың басы 7 мин	 ***«Ұяшықтар» әдісі арқылы өткен тақырыптарға шолу жасау*** Ай құндылығы: заң және тәртіп айы ***Жаңа тақырыпты ашу мақсатында видео көрсетіледі.*** 	Психологиялық ахуалға қатысады Асықтарды әуен ырғағына сай етіп соғып, әуенге үйлесіп қозғалады Оқушылар киіз үй ұяшықтарын таңдап, өткен тақырыптарға байланысты сұрақтарға жауап берді. Оқушылар видеоны тамашалай отырып, айтылуы бір біріне ұқсас жұп дауысты дыбыстарды табады.	Керемет! Дұрыс бағыттасың! **Дескриптор**: Өткен бөлім тақырыптарын меңгерген. Сұрақтарға толық жауап бере алады Дұрыс жауап берген оқушыға асық беру арқылы бағалау **Жалпы мадақтау сөздері:** Жарайсың! Өте жақсы жұмыс! Керемет! Дұрыс бағыттасың!	Интерактивті тақта, слайд, асық Интерактивті тақта, слайд Интерактивті тақта, слайд
Сабақтың ортасы 15 мин	***Жаңа тақырыпқа байланысты бейнежазба жүргізіледі. Бейнежазба аяқталған соң, тақырып оқушыларға түсіндіреді.*** 	Оқушылар видеоны тамашалай отыра, туындаған сұрақтарын мұғалімге қояды.	Сұрақ қойған оқушылардың сұрақтарына жауап беріліп, мадақтау сөздері айтылады.	Интерактивті тақта, слайд
	Оқу мақсатын таныстырады. Өлеңнің авторы жайлы қысқаша мағлұматберіледі. **Бүркіт Ысқақов** — қазақтың көрнекті ақыны, жазушысы және	Өлеңді тізбектей мәнерлеп оқып шығады.	**Жетістік критерийі:**Өлеңді мәнерлеп оқиды.	Интерактивті тақта, слайд, оқулық Интерактивті тақта,

	қоғамқайраткері. Ол 1933 жылы Қарағанды облысында дүниеге келген. Шығармаларында елге деген сүйіспеншілік, әділдік пен адамгершілік тақырыптары кеңінен көрініс тапқан. Бүркіт Ысқақов қазақ әдебиетінің дамуына елеулі үлес қосты. Оның өлеңдері мен еңбектері жас ұрпақты отансүйгіштікке тәрбиелеуге бағытталған. ***Отан туралы кластар құрастырамыз.*** **1-тапсырма Жеке жұмыс** **ОДД:білу,түсіну,қолдану** **«Кластер» әдісі** Ақын Отанды кімге теңейді? Неліктен Отандытарих, тіл, жер, жыр дейді? Күн шұғыласына Отан туралы теңеу сөздердіқойып, әрқайсысын қалай түсінетіндерінайтады. Отансыз адам өмір сүре алмайды. Сондықтаната-бабамыз «Отансыз адам – ормансызбұлбұл» деп бекер айтпаған. Отан туралы өлеңді қорытындылау үшін «Отан» туралы бейнежазба қосылады. **2-тапсырма Жеке жұмыс** **ОДД:білу,түсіну,қолдану** **«Көркем жазу» әдісі** **Мақалды жазады** Отансыз адам- Ормансыз бұлбұл 	Мазмұнына талдау жасап, сұрақтарға жауап береді. *Отан* сөзіне топтастыру жасайды. Отан туралы бейнежазбаны тамашалайды. Көркем жазу Мақалды сауатты түрде көркем жазады.	**Дескриптор:** Өленді дауыстап, тізбектей мәнерлеп оқиды. **Дескриптор** Өлең соңындағы сұрақтарға жауап береді. **Дескриптор** Отан туралы сұрақтарға жауап беріп, Отанды сипаттай алады. Дұрыс жауап берген оқушыға асық беру арқылы бағалау **Дескриптор:** – мақалды оқып шығады; – қатесіз, көркем жазады. **Дескриптор:** – Жуан дауысты дыбысы бар сөздерді топтастырады; – Жіңішке дауысты дыбысы бар сөздерді топтастырады.	слайд, оқулық Интерактивті тақта, слайд, оқулық Интерактивті тақта, слайд, оқулық Оқулық, жұмыс дәптері

	3-тапсырма Топтық жұмыс **ОДД:білу,түсіну,қолдану** **«Топтастыру» әдісі** «Топтастыру» әдісі арқылы жуан және жіңішке дауысты дыбыстары бар сөздерді топтастырып киіз үй құрастырады 	Оқушылар берілген сөздерді жуан және жіңішке дауыстыларға қарай **топтастыру әдісі арқылы** ажыратады.	Дұрыс жауап берген топтарға асық беру арқылы бағалау	
2 мин	**Сергіту жаттығуы**	Балалар бірге орындайды	Жарайсыңдар	Интерактивті тақта, слайд
10 мин	**4-тапсырма Жұптық жұмыс** **ОДД:білу,түсіну,қолдану** **«Сәйкестендір» әдісі** **Құстарды сәйкес келетін жұп дауысты дыбыс бар сөзге сәйкес ұяшыққа орналастырады** Сөздерді салыстырып оқы. Сөз мағынасын өзгертіп тұрған дыбыстарды ата. Олардың дыбысталуына назар аудар. А – ә, о – ө, ұ – ү, ы – і – жуан және жіңішке жұп дауыстылар. ал – әл ыс – іс ұн – үн сан – сән тыс – тіс тұс – түс 	Құстарды сәйкес келетін жұп дауысты дыбыс бар сөзге сәйкес ұяшыққа орналастырады	**Дескриптор:** Суреттердегі сөздерді оқып, жұп дауысты дыбыстары бар сөздерді табады, сол құстарға сәйкес келетін ұяшыққа орналастырады Дұрыс жауап берген оқушыға асық беру арқылы бағалау	Интерактивті тақта, слайд
	4- тапсырма. Жеке тапсырма **ОДД:білу,түсіну,қолдану** **«Ұйқасын тап» әдісі** Берілген өлеңнің ұйқасын табады. Көпнүктенің орнындағы сөздер: *кілем, құрақ* 	Көпнүктенің орнындағы сөздерді табады	**Дескриптор:** Көпнүктенің орнындағы сөздерді табады Дұрыс жауап берген оқушыға асық беру арқылы бағалау	Интерактивті тақта, слайд, оқулық
Сабақтың соңы 3 мин	**Рефлексия:** Кері байланыс алады.	Бағдаршам тәсілі арқылыоқушылар кері байланыс береді. **-Түсіндім** **-Сұрақтарым бар** **-Түсінбедім**	Сабаққа белсене қатысып асықтар жинаған оқушыларға шоколадтар беріледі.	

Эрмахан Бақытгүл Ғалымжанқызы
3 курс студенті
«Академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарҰЗУ» КеАҚ
Қарағанды қаласы

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ҮЙРЕНУДЕГІ SPEAKING ДАҒДЫСЫН ДАМЫТУ ЖОЛДАРЫ

Аннотация. Бұл мақалада ағылшын тілін үйренушілердің ауызекі сөйлеу (speaking) дағдысын дамытудың тиімді жолдары қарастырылады. Автор қазіргі заманғы әдістемелер мен технологияларды талдай отырып, студенттердің коммуникативтік құзыреттілігін арттыруға бағытталған тәжірибелік ұсыныстарды ұсынады. Мақалада интерактивті әдістер, цифрлық ресурстар және тілдік ортаны қалыптастыру мәселелері талқыланады.

Кілт сөздер: ағылшын тілі, speaking дағдысы, коммуникативтік әдіс, интерактивті оқыту, тілдік орта, цифрлық технологиялар.

Кіріспе

Қазіргі жаһандану дәуірінде ағылшын тілін меңгеру – заман талабы. Ағылшын тілі халықаралық қарым-қатынас, ғылым, бизнес және білім беру саласындағы негізгі құрал ретінде танылған. Қазақстан Республикасының «Үш тілділік» саясаты аясында ағылшын тілін үйрену мәселесі ерекше өзектілікке ие болып отыр. Алайда тілді үйренушілердің көпшілігі үшін ең күрделі міндеттердің бірі – ауызекі сөйлеу (speaking) дағдысын дамыту болып табылады.

Тәжірибе көрсеткендей, студенттер грамматика мен лексиканы жақсы меңгергенімен, нақты қарым-қатынас жағдайында еркін сөйлей алмайды. Бұл құбылыс тіл білімінде «тілдік тосқауыл» (language barrier) деп аталады. Осыған байланысты ағылшын тіліндегі speaking дағдысын тиімді дамыту жолдарын зерттеу – педагогика ғылымының өзекті мәселелерінің бірі.

Негізгі бөлім

Speaking дағдысы – тіл үйренушінің өз ойын ауызша жеткізе білу қабілеті. Бұл дағды төрт негізгі тілдік құзыреттіліктің (тыңдалым, оқылым, жазылым, айтылым) ішіндегі ең күрделісі, себебі ол бірнеше когнитивтік үдерістердің бір мезгілде жұмыс істеуін талап етеді: ойды қалыптастыру, сөздерді таңдау, грамматикалық құрылымды құру және айтылымды дұрыс жеткізу.

1. Коммуникативтік әдіс (Communicative Language Teaching)

Speaking дағдысын дамытудың ең тиімді тәсілдерінің бірі – коммуникативтік әдіс. Бұл әдістің негізгі қағидасы – тілді нақты қарым-қатынас жағдайында үйрену. Сабақ барысында студенттер шынайы өмірге жақын сценарийлерді модельдейді: дүкенде сатып алу, мейрамханада тамақ тапсырыс беру, саяхат кезіндегі диалогтар, сұхбат алу және т.б. Мұндай тапсырмалар тілдік тосқауылды жоюға және сөйлеу сенімділігін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

2. Role-play және пікірталас әдістері

Рөлдік ойындар (role-play) – speaking дағдысын дамытудың тиімді құралы. Студенттер белгілі бір рөлді сомдап, әртүрлі жағдайларда сөйлеу арқылы тілдік құзыреттілікті шыңдайды. Сонымен қатар, пікірталас (debate) және талқылау (discussion) сабақтары студенттердің сыни ойлауын дамытып, өз пікірін ағылшын тілінде дәлелдей білуге үйретеді. Мысалы, «экология», «технология әсері», «білім беру» сияқты тақырыптарда өткізілген пікірталастар лексикалық қорды кеңейтіп, спонтанды сөйлеуге баулиды.

3. Цифрлық технологиялар мен мобильді қосымшалар

Қазіргі заманғы технологиялар speaking дағдысын дамытуда орасан зор мүмкіндіктер ұсынады. Duolingo, Cambly, ELSA Speak, HelloTalk, Tandem сияқты мобильді қосымшалар

студенттерге ана тілі иелерімен қарым-қатынас жасауға мүмкіндік береді. ELSA Speak қосымшасы жасанды интеллект технологиясын қолданып, айтылымдағы қателерді дәл анықтап, түзетеді. Cambly платформасы арқылы оқушылар нағыз native speaker-лермен онлайн сабақ өтеді. Бұл ресурстар тілдік ортаның жоқтығы мәселесін шешуге көмектеседі.

4. Тілдік орта қалыптастыру

Speaking дағдысын дамытудың тағы бір маңызды жолы – тұрақты тілдік орта қалыптастыру. Бұған English Speaking Club-тар, халықаралық студенттермен онлайн байланыс, ағылшын тілінде фильм көру, подкаст тыңдау және кітап оқу жатады. Зерттеулер көрсеткендей, күн сайын кем дегенде 20-30 минут ағылшын тілінде сөйлеу жаттығуын жасаған студенттердің нәтижелері 3-4 айдың ішінде айтарлықтай жақсарады.

5. Shadowing техникасы

Shadowing – ана тілі иесінің сөзін бір мезгілде қайталау әдісі. Бұл техника айтылым, интонация және сөйлеу жылдамдығын жақсартуға мүмкіндік береді. Студент TED Talks, BBC Learning English немесе ағылшын тіліндегі подкасттарды тыңдап, сөйлеушінің сөздерін дәл сол ырғақпен қайталайды. Күнделікті 10-15 минут shadowing жаттығуы бірнеше ай ішінде айтылым сапасын едәуір арттырады.

6. Презентация жасау және көпшілік алдында сөйлеу

Студенттердің өз бетінше презентация дайындап, оны сыныпта таныстыруы – speaking дағдысын кешенді түрде дамытатын тиімді әдіс. Бұл жаттығу тек сөйлеу дағдысын ғана емес, сонымен қатар ақпаратты құрылымдау, аудиториямен байланыс орнату және өзіне деген сенімділікті арттырады. Project-based learning әдісі шеңберінде студенттер топпен жұмыс істеп, өз жобаларын ағылшын тілінде қорғайды.

7. Қателерге деген дұрыс көзқарас

Speaking дағдысын дамытуда ең маңызды психологиялық аспект – қателерден қорықпау. Көптеген үйренушілер қате сөйлеп қалудан қысылып, үндемей қалуды жөн көреді. Алайда тіл үйрену үдерісінде қателік – табиғи құбылыс. Мұғалімнің міндеті – студенттерге қолайлы, қорқынышсыз орта қалыптастырып, олардың әр талпынысын қолдау. Fluency (еркін сөйлеу) accuracy-дан (дәлдік) бұрын келуі керек деген қағида бүгінгі әдістемеде берік орныққан.

Қорытынды

Ағылшын тіліндегі speaking дағдысын дамыту – жүйелі, ұзақ мерзімді және көп қырлы үдеріс. Оның тиімділігі дәстүрлі және заманауи әдістердің үйлесімді қолданылуына, тілдік ортаның сапасына және үйренушінің жеке мотивациясына тікелей байланысты. Коммуникативтік әдіс, рөлдік ойындар, цифрлық технологиялар, shadowing техникасы және тұрақты тәжірибе speaking дағдысын дамытудың негізгі құралдары болып табылады.

Педагогтар үшін маңызды міндет – студенттерге өз ойын еркін жеткізуге мүмкіндік беретін қолайлы орта қалыптастыру. Ал тіл үйренушілер үшін басты шарт – күнделікті тәжірибе, қателіктен қорықпау және тілдік ортамен белсенді байланыс. Тек осындай кешенді тәсіл ғана ағылшын тілін нағыз меңгеруге және әлемдік коммуникативтік кеңістікке еркін қосылуға жол ашады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. – 5th ed. – Harlow: Pearson Longman, 2015. – 446 p.

2. Nunan D. Teaching English to Speakers of Other Languages: An Introduction. – New York: Routledge, 2015. – 268 p.

3. Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. – 3rd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – 410 p.

4. Thornbury S. How to Teach Speaking. – Harlow: Pearson Education, 2012. – 160 p.

5. Ur P. A Course in English Language Teaching. – 2nd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2012. – 336 p.

Асилбеков Полат Шеринбекович
Көркем еңбек пәнінің мұғалімі
№7 арнайы мектеп-интернаты
Түркістан облысы, Түркістан қаласы

«АЯҚ КИІМНІҢ ТАБАН ҚАЛДЫҒЫНА ҚАРАЙ ШЕГЕ ТАҢДАП ҚАҒУ»

Сабақтың мақсаты:

1. Оқушыларға аяқ киім бөліктері жайлы білімдерін тереңдете отырып, табанның қалындығына қарай шеге таңдап қағу әдістерін үйрету. Жқмыс жасауда өз істерін жоспарлай білу жолдарын меңгерту.
2. Оқушыларды еңбексүйгіштікке, ұқыптылықпен үнемділікке, ұйымшылдыққа тәрбиелей отырып, өз беттерінше жұмыс жасау дағдыларын қалыптастыру .
3. Оқушылардың ойлау, көріп есте сақтау қабілетерін дамыту. Танымдық іс – әрекеттерін арттыру.

Сабақтың көрнекілігі: ЖИ әдісі , слайд, бейнетаспа.

Сабақтың өтілу барысы:

I. Ұйымдастыру кезеңі:

- Оқушылардың назарын сабаққа аудару.
- «ЖИ» әдісі: Абай Құнанбаев
-Арнайы киімдерін тексеру.
-Құрал – саймандарды дайындау.

II. Өткен тақырыпты қайталау.

«Пазл» әдісі арқылы сабақтың тақырыбын ашу
-Өткен сабақтың тақырып қандай?
-Аяқ киімнің төменгі бөлік атаулары?
-Табан бөліктің жарамсыз болу себептері?
-Табан бөлікті қандай тәсілдермен жөндейміз?

III. Жаңа тақырыпты түсіндіру.

-Аяқ киімнің табан қалындығына қарай шеге таңдап алу.

Кіріспе бөлім.

Оқушыларға аяқ киімнің жарамсыз болу себептерін әңгімелей отырып, жарамсыз бөлікті анықтау әдістерін түсіндіру. Табан бөліктің қалындығына қарай шегені дұрыс таңдап алып шегелеу жұмысының әдіс – тәсілдерін, жолдарын әңгімелей отырып, түсіндіріп іс – жүзінде жұмыс жасап көрсету. Жұмыс жасауғаи қажетті құрал – саймандарды дайындап, жұмысқа жарамдылығын тексеріп аламыз.

Табан қалындығына қарай шегені таңдап алып, аяқ киімді дупаяға кигізіп,ажыраған жерін орынына келтіріп шегелеу жұмысын жасаймыз. Шегелеу кезеінде жұмыс жасау реттелігін сақтап, қауіпсізідік ережесін естен шығармаймыз. Сақтық ережелерін жиі естеріне салып отыру.

IV. Жаңа тақырыпты бекіту.
Сұрақ – жауап.
-Бүгінгі сабақтың тақырыбы қандай?

-Аяқ киімнің төменгі бөлік атаулары?
-Табан бөліктің жарамсыз болу себептері?
-Табан бөлікті қандай тәсілдермен жөндейміз?
-Шегені қалай таңдаймыз?
- Қандай құрал – саймандар қолданамыз?
V. Тәжірибе жүзінде жұмыс жасау.
-Оқушыларға тақырып бойынша аяқ киімнің табан бөлігіне шегелеу жұмысын орындауды тапсыру.Тапсырманың дұрыс орындалуын қадағалау.Кемшілікті дер кезінде түзетіп көмек беру. Сақтық ережелерін естеріне салып көтеру.
VI. Сабақты қорытындылау.
Сұрақ – жауап.
-Бүгінгі сабақтың тақырыбы қандай?
-Аяқ киімнің қай бөлігін жөндедік?
-Қандай тәсіл қолдандық?
-Қандай құрал-саймандар пайдаландық?
VII. Оқушылардың білімі мен еңбектерін бағалау.
VIII. Сабақты аяқтау

Журналдың құрылтайшысы және иесі:
«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығы.

Журнал 2025 жылдың желтоқсан айынан бастап жарық көруде.
Басылым 1 айда 4 рет шығады.
Журнал Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігінің Ақпарат комитеті 2025 жылғы 22 қыркүйектегі Мерзімді баспасөз басылымын, ақпараттық агенттікті және желілік басылымды есепке қоюы туралы куәлігі № KZ44VPY00129896 берілген.

Құрметті оқырмандар мен авторлар!
Журналда жарияланған материалдар редакцияның көзқарасын білдірмейді.
Фактілер мен мәліметтердің анықтығына, сондай-ақ стилистикалық қателерге авторлар жауапты.
Журналға шыққан материалдарды редакцияның келісімінсіз көшіріп басуға болмайды.
Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.

Мекенжайы:
100012, Қарағанды қ.,
Н. Назарбаев даңғ., 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303
Басуға 24.04.2026 ж. қол қойылды.

Пішім 60*90 1/8
ш.б.т. - 26. RISO басылым.
Таралымы - 50 дана.

«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығының полиграфиялық қызметтер бөлімінде басылып шығарылды.

Учредитель и собственник журнала:
Научно-методический центр «KEMENGER», относящийся к индивидуальному предпринимателю «BAYANDY».

Журнал издается с декабря 2025 года.

Периодичность выпуска — 4 раза в месяц.
Журнал выдан комитетом информации Министерства культуры и информации Республики Казахстан
№ KZ44VPY00129896 о постановке на учет периодического печатного издания, информационного агентства и сетевого издания от 22 сентября 2025 года.

Уважаемые читатели и авторы!
Опубликованные в журнале материалы не отражают точку зрения редакции.
Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях, а также за стилистическиеошибки несут авторы.
Перепечатка материалов, опубликованных в журнале, допускается только с согласия редакции. Редакция оставляет за собой право отклонять материалы.

Наш адрес:
100012, г. Караганда,
пр. Н. Назарбаева, 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303
Подписано в печать 24.04.2026 г.

Формат 60*90 1/8
усл.печ.л. - 26. Печать RISO.
Тираж - 50 экз.

Отпечатано в полиграфическом отделе НМЦ «KEMENGER» ИП «BAYANDY».

ӘДІСТЕМЕ ӘЛЕМІ ЖУРНАЛЫ

Ахмет Байтұрсынов

Ыбырай Алтынсарин

Мектептің жаны – мұғалім. Мұғалім қандай болса, мектеп сондай болмақшы. Яғни, мұғалім білімді болса, ол мектептен балалар көбірек білім алып шықпақшы. Солай болған соң, ең әуелі мектепке керегі – білімді, педагогика, методикадан хабардар, жақсы оқыта білетін мұғалім.

Мен үшін жақсы мұғалім бәрінен де артық, өйткені мұғалім — мектептің жүрегі.

Жай мұғалім хабарлайды,
Жақсы мұғалім түсіндіреді,
Керемет мұғалім көрсетеді.
Ұлы мұғалім шабыттандырады.

ҰСТАЗДЫҚ — ЖАНҒА ЖАРЫҚ, БОЛАШАҚҚА БАҒЫТ БЕРЕТІН ӨНЕР!

QR-кодты сканерлеу арқылы бізбен тікелей байланысқа шыға аласыз.
Вы можете связаться с нами напрямую, отсканировав QR-код.